

YRITTÄJYYDEN OPPIMINEN OPPILAI- TOSOSUUSKUNNASSA

Case Koulutuskeskus Sedu

Sirpa Kallionpää

Opinnäytetyö
Kesäkuu 2014

Palveluliiketoiminnan koulutusohjelma, ylempi amk
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULU
JAMK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Tekijä(t) Kallionpää, Sirpa	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 19.05.2014
	Sivumäärä 115	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi YRITTÄJYYDEN OPPIMINEN OPPILAITOSOSUUSKUNNASSA. Case Koulutuskeskus Sedu		
Koulutusohjelma Palveluliiketoiminnan koulutusohjelma, ylempi AMK		
Työn ohjaaja(t) Kivelä, Paula		
Toimeksiantaja(t) Koulutuskeskus Sedu		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli arvioida Koulutuskeskus Sedun oppilaitososuuskuntien nykytilaa yrittäjyyden oppimisen näkökulmasta. Opinnäytetyössä selvitettiin osuuskunnissa toimivien opiskelijajäsenten tämän hetkisiä yrittäjyysvalmiuksia, yrittäjyysaikomuksia ja mitä hyötyä, haasteita sekä kehitettävää oli yrittäjyyden oppimisessa, kun oppimisympäristönä toimii oppilaitososuuskunta. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin opiskelijoiden yrittäjyysasenteita ja -aikomuksia perustaa oma yritys ja toimia ulkoisena yrittäjänä. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Koulutuskeskus Sedu.</p> <p>Opinnäytetyössä käytettiin laadullista menetelmää. Tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Tutkimukseen haastateltiin Koulutuskeskus Sedussa toimivien Osuuskunta KAMP:n ja Artesaaniosuuskunta Pohjanmaan valmistumisvaiheessa olevia yhdeksää opiskelijajäsentä sekä kuutta osuuskunnissa opettavaa opettajaa. Aineisto analysoitiin teorialähtöisellä sisällönanalyysillä. Saatuja tutkimustuloksia verrattiin aiempiin tutkimuksiin ja teorioihin.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella osoitettiin, että yrittäjyyttä opittiin Koulutuskeskus Sedun oppilaitososuuskunnissa monin eri tavoin, ja oppilaitososuuskuntien toiminta koettiin tärkeäksi ja motivoivaksi oppimisympäristöksi ja -menetelmäksi. Koulutuskeskus Sedun oppilaitososuuskuntatoiminta edisti opiskelijoiden yrittäjyyden ja yrittäjyysvalmiuksien oppimista. Opiskelijoiden hyvät yrittäjyysasenteet ja yrittäjyysintentiot kertoivat, että toiminnassa oli onnistuttu hyvin. Toiminta vaatii talon yhteisen yrittäjyyspedagogiikan luomista ja osuuskuntatoiminnan integroimista enemmän opetussuunnitelmiin.</p> <p>Opinnäytetyön tutkimustuloksia voidaan hyödyntää Koulutuskeskus Sedun pedagogisessa kehittämissä, ja tulokset tarjoavat työkaluja oppilaitososuuskuntatoiminnan edelleen kehittämiseen.</p>		
Avainsanat (asiasanat) yrittäjyyden oppiminen, yrittäjyysvalmiudet, yrittäjyysaikomukset, oppilaitososuuskunta		
Muut tiedot		

Author(s) Kallionpää, Sirpa	Type of publication Master's Thesis	Date 19.05.2014
	Pages 115	Language Finnish
		Permission for web publication (X)
Title ENTRPRENEURSHIP EDUCATION IN A STUDENT CO-OPERATIVE. Case Vocational Education Centre Sedu		
Degree Programme Master`s Degree Programme in Hospitality Management		
Tutor(s) Kivelä, Paula		
Assigned by Vocational Education Centre Sedu		
Abstract <p>The purpose of the thesis was to evaluate the current status of the student co-operatives in the Vocational Education Centre Sedu from the perspective of entrepreneurship education. The thesis determined the current entrepreneurial skills and entrepreneurial intentions of the student members active in a student co-operative, as well as the benefits, challenges and areas of improvement in entrepreneurship education with the learning environment in the form of a student co-operative. Furthermore, the thesis examined the attitudes of students regarding entrepreneurship, and their intention to establish their own companies and function as external entrepreneurs. The thesis was assigned by the Vocational Education Centre Sedu.</p> <p>A qualitative method, a thematic interview, was used in the thesis. Nine graduating student members of Osuuskunta KAMP and Artesaaniosuuskunta Pohjanmaa, both co-operatives within the Vocational Education Centre Sedu, and six teachers of theirs were interviewed for the thesis. The material was analyzed using a theory-based content analysis. The results of the research were evaluated relative to the existing research data and theories.</p> <p>The research results demonstrated that entrepreneurship was learned in the student co-operatives in many different ways, and the activity of the student co-operatives was experienced as an important and motivational learning environment and method. This activity enhanced the students' ability to learn about entrepreneurship and entrepreneurial skills. The attitudes of the students favorable to entrepreneurship and their entrepreneurial intentions were evidence of the success of these operations. The operations require the creation of a shared entrepreneurship pedagogy and an efficient integration of co-operational activity into the curricula.</p> <p>The research results can be utilized in the pedagogical development of the Vocational Education Centre Sedu. They also provide tools for the further development of student co-operatives.</p>		
Keywords entrepreneurship education, entrepreneurial skills, entrepreneurial intentions, student co-operative		
Miscellaneous		

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Yrittäjyyden oppiminen	5
2.1	Yrittäjyys-käsite	6
2.2	Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet	8
2.3	Yrittäjyyden oppimista edistävä oppimisympäristö	11
2.4	Yrittäjyysvalmius ja yrittäjämäisyys	15
2.5	Yrittäjyysaikomusten kehittyminen	21
2.6	Yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus ammatillisessa koulutuksessa	25
2.7	Yrittäjyys Koulutuskeskus Sedussa	29
2.7.1	Koulutuskeskus Sedu	29
2.7.2	Yrittäjyyden oppimistavat ja -ympäristöt Koulutuskeskus Sedussa	31
3	Oppilaitososuuskunta	35
3.1	Osuustoiminnan periaatteet ja arvot	36
3.2	Osuuskuntien ja aputoimimien perustaminen	39
3.3	Osuuskunnan jäsenyys	40
3.4	Oppilaitososuuskunta yrittäjyyden oppimisympäristönä	41
3.5	Osuuskuntatoiminta Koulutuskeskus Sedussa	45
3.5.1	Osuuskunta KAMP:n toiminnan periaatteet	46
3.5.2	Koulutuskeskus Sedun osuuskuntatoiminnan pedagogiset tavoitteet	48
4	Tutkimuksen aineisto ja menetelmät	50
4.1	Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja kohderyhmä	50
4.2	Aineiston keruumenetelmät	51
4.3	Aineiston analyysimenetelmät	56
5	Opiskelijoiden haastattelujen tulokset	59
5.1	Haastateltavien taustatiedot	59
5.2	Yrittäjyysvalmiuksien oppiminen oppilaitososuuskunnassa	59
5.2.1	Yrittäjältä vaadittavat valmiudet	59
5.2.2	Miten oppilaitososuuskunnassa opitaan yrittäjyysvalmiuksia?	61
5.2.3	Mitä yrittäjyysvalmiuksia oppilaitososuuskunnassa opitaan?	62
5.2.4	Mitä yrittäjyysvalmiuksia oppilaitososuuskunnassa pitäisi oppia?	64

5.2.5	Mitä oppilaitososuuskunnassa opitaan yrittäjyydestä?.....	66
5.2.6	Yrittäjyysopintojen suorittaminen osuuskunnassa.....	67
5.3	Opiskelijoiden yrittäjyysaikomukset.....	67
5.3.1	Opiskelijoiden asenne yrittäjyyteen ja lähipiirin tuki.....	67
5.3.2	Opiskelijoiden yrittäjyysvalmiudet ja yrityksen perustamisaikomukset	69
5.4	Oppilaitososuuskunnan hyödyt, haasteet ja kehittäminen	71
5.4.1	Oppilaitososuuskuntaan liittyminen, odotukset ja hyödyt.....	71
5.4.2	Oppilaitososuuskunnan haasteet.....	73
5.4.3	Opiskelijoiden tarvitsema osaaminen, tieto ja tuki	75
5.4.4	Opiskelijoiden näkemykset oppilaitososuuskunnan ja yrittäjyyden oppimisen kehittämisestä	76
6	Opettajien haastattelujen tulokset.....	78
6.1	Haastateltavien taustatiedot.....	78
6.2	Yrittäjyysvalmiuksien oppiminen oppilaitososuuskunnassa	78
6.2.1	Miten oppilaitososuuskunnassa opitaan yrittäjyysvalmiuksia?.....	78
6.2.2	Yrittäjyysvalmiuksien kehittyminen	81
6.2.3	Mitä opiskelijat oppivat yrittäjyydestä?.....	84
6.2.4	Yrittäjyysopintojen suorittaminen osuuskunnassa.....	86
6.3	Opettajien näkemys opiskelijoiden yrittäjyysaikomuksista	87
6.3.1	Opiskelijoiden asenne ulkoiseen yrittäjyyteen	87
6.3.2	Opiskelijoiden yrittäjyysvalmiudet perustaa yritys.....	88
6.4	Oppilaitososuuskunnan hyödyt, haasteet ja kehittäminen	89
6.4.1	Oppilaitososuuskuntaan liittymisen hyödyt	89
6.4.2	Oppilaitososuuskunnan haasteet.....	91
6.4.3	Opettajien näkemykset oppilaitososuuskunnan ja yrittäjyyden oppimisen kehittämisestä	94
7	Pohdinta.....	96
	Lähteet.....	107
	Liitteet	114
	Liite 1. Teemahaastattelurunko opiskelijoille	114
	Liite 2. Teemahaastattelurunko opettajille.....	115

Taulukot

Taulukko 1. Opiskelijoiden asenne yrittäjyyteen ja lähipiirin tuki	68
Taulukko 2. Opiskelijoiden yrittäjyysvalmiudet ja yrityksen perustamisaikomukset ..	70
Taulukko 3. Opiskelijoiden näkemyksiä osuuskuntaan liittymisestä, odotuksista ja hyödyistä	72
Taulukko 4. Oppilaitososuuskunnan haasteet opiskelijoiden näkökulmasta	74
Taulukko 5. Opiskelijoiden tarvitsema osaaminen, tieto ja tuki.....	75
Taulukko 6. Oppilaitososuuskunnan ja yrittäjyyden oppimisen kehittäminen	76
Taulukko 7. Opettajien näkemys oppilaitososuuskuntaan liittymisen hyödyistä.....	90
Taulukko 8. Oppilaitososuuskunnan haasteet opettajien näkökulmasta.....	91
Taulukko 9. Oppilaitososuuskunnan ja yrittäjyyden kehittäminen	94

1 Johdanto

Yrittäjyys on perustaito, jota voidaan edistää oppimisen ja koulutuksen keinoin. Yrittäjyyden tuominen oppilaitosmaailmaan liittyy laajaan yhteiskunnalliseen muutokseen, jossa yksilön menestyminen edellyttää yrittäjämäistä toimintaa ja hyviä yrittäjyysvalmiuksia. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelija saa käytännönläheisen väylän yrittäjyyteen, ja yrittäjämäistä tapaa oppia tukevat erilaiset toiminnalliset oppimisympäristöt, kuten oppilaitososuuskunta. Osuustoiminnallinen oppiminen perustuu yhdessä tekemiseen, tiimityöhön ja yrittäjyyteen. Osuuskunta on oppilaitoksessa sekä opetusmenetelmä, oppimisympäristö että oikea yritys. Oppilaitososuuskunnissa toimimisen tarkoituksena ei ole tehdä kaikista opiskelijoista yrittäjiä. Osuuskunnassa toimiminen tuottaa opiskelijalle ammatillista osaamista, kokemusta yrittäjyydestä, opintosuorituksia ja mahdollisuuden ansaita rahaa.

Toimin ammatinopettajana Koulutuskeskus Sedun Upankadun opetuspisteessä, ja kiinnostukseni yrittäjyyden opetusta ja oppilaitososuuskuntatoimintaa kohtaan on herännyt toimiessani aikaisemmin yrittäjyysvastaavana ja opetuspisteessäni toimivan alaosuuskunnan toiminnan kautta. Koulutuskeskus Sedu on tehnyt jatkuvaa ja pitkäjänteistä työtä yrittäjyyden kehittämiseksi, mistä osoituksena oli Opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämä vuoden 2013 ammatillisen koulutuksen laatupalkinto teemana yrittäjyys.

Opinnäytetyön tavoitteena on arvioida Koulutuskeskus Sedun oppilaitososuuskuntien nykytilaa yrittäjyyden oppimisen näkökulmasta selvittämällä valmistumisvaiheessa olevien opiskelijoiden yrittäjyysvalmiuksia, yrittäjyysaikomuksia ja mitä haasteita sekä kehitettävää yrittäjyyden oppimisessa on, kun oppimisympäristönä toimii oppilaitososuuskunta. Tutkimukseen haastateltiin osuuskuntatoiminnassa mukana olevia opiskelijajäseniä ja heidän opettajiaan. Opinnäytetyön tutkimustuloksia voidaan hyödyntää Koulutuskeskus Sedun pedagogisessa kehittämistyössä ja antaa työkaluja toisen asteen oppilaitososuuskuntatoiminnan kehittämiseksi.

2 Yrittäjyyden oppiminen

Vuodesta 2008 Eurooppa on kärsinyt vakavan talouskriisin vaikutuksista. Euroopassa on yli 25 miljoonaa työtöntä henkilöä. Jotta kasvu ja korkea työllisyys saataisiin palautettua, tarvitaan lisää yrittäjiä. Yrittäjyys edistää tehokkaasti talouskasvua, ja se luo uusia yrityksiä ja työpaikkoja, avaa uusia markkinoita sekä edistää uusia taitoja ja valmiuksia. Yrittäjyys on myös yksi Euroopan tasolla määritellyistä avaintaidoista, ja yksi äskettäisen koulutuksen uudelleenajattelua koskevan komission tiedonannon toimista. Yrittäjyyden roolia työllisyysasteiden kohentamisessa korostetaan myös vuotuisessa kasvuselvityksessä 2013. (Euroopan komissio 2013, 3,6.)

Rae (2011, 38 - 41, 61 - 63) esittää, että taloudellisella kriisillä ja sitä seuranneella maailmanlaajuisella taantumalla on taloudellisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja koulutuksellisia vaikutuksia tämän päivän yrittäjyyteen. Raen mukaan yrittäjyys on siirtynyt uudelle aikakaudelle, jolloin tutut säännönmukaisuudet ovat kadonneet ja ne ovat korvautuneet epävarmuudella. Hänen mukaansa yrittäjyyskasvatus ja yrittäjyys ovat käännekohdassa ja niiden uudelleen määrittämiseen vaikuttavat muun muassa lisääntyneet taloudelliset haasteet, oppijoille asetettavat muuttuvat odotukset sekä muuttunut oppimisen ja opettamisen suhde. Näihin muuttuviin tarpeisiin on vastattava niin, että yrittäjyys tukee elinikäistä oppimista ja yrittäjäksi ryhtymisen aikomuksia jossakin elämän vaiheessa. Koulutuksella on merkittävä rooli oppijan yrittäjämäisten valmiuksien kehittämisessä ja yrittäjäidentiteetin rakentumisessa. Kyrö ja Ripatti (2006) ovat myös samaa mieltä siitä, että kasvatuksella ja koulutuksella on tärkeä rooli, jotta hyvinvointiyhteiskunta voidaan taata tulevaisuudessakin. Muutospaineet kohdentuvat erityisesti koulutussektoriin ja tieteelliseen tutkimukseen. (Kyrö & Ripatti 2006, 12.)

European Commissionin (2009) Flash Eurobarometri -tutkimuksen mukaan Suomessa noin 40 % työntekijöistä toimisi mieluummin yrittäjänä kuin palkansaajana. Tutkimuksen mukaan yrittäjäksi haluavien osuus on noussut, mutta se on edelleen alle

eurooppalaisen keskiarvon. Yrittäjäksi halutaan ryhtyä ensisijaisesti sen vuoksi, että halutaan työskennellä itsenäisesti ja vapaasti. (Opetushallituksen verkkouutinen 2013.)

2.1 Yrittäjyys-käsite

Yrittäjyydelle ei ole muodostunut yksiselitteistä yhteistä määritelmää. Yrittäjyys käsitteenä on moniselitteinen, ja sen käsitteellistäminen vaihtelee määrittelijän mukaan. Käyttäytymistieteilijät ja liiketaloustieteilijät esimerkiksi katsovat asiaa eri näkökulmista. (Seikkula-Leino 2009, 52.) Yrittäjyyskäsitteen määrittelyn tarve liittyy yrittäjyyskasvatuksen käyttöteorian muodostamiseen, ja lähtökohtana määrittelylle nähdään koulun ja koulujärjestelmän tarve (Ristimäki 2004, 17). Kirjallisuuteen perehtyessäni huomasin, että puhutaan esimerkiksi yrittäjyydestä, yrittävyydestä, sisäisestä, ulkoisesta, organisaation ja omaehtoisesta yrittäjyydestä sekä yrittäjyysvalmiuksista ja yrittäjyysaikomuksista.

Yksilön käyttäytymistä määrittelee tietopohjainen eli kognitiivinen, toimintapohjainen eli psykologinen sekä tunnepohjainen eli affektinen käyttäytyminen. Yrittäjyyden perusta on ihmisen halu, kyky ja uskallus. (Koironen & Pohjansaari 1994, 16 - 17.) Yrittäjyyden ydin näkyy yksilön ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistapana työn tekemiseen, johon liittyy tavoitteellinen ja omavastuinen itsensä johtaminen. Siihen vaikuttavat yhteisön vire, henki, ilmapiiri ja kulttuuri. (Koironen & Peltonen 1995, 9; Koironen 1993, 14, 62.)

Ristimäen (2004, 17, 23 - 24) mukaan yrittäminen on tavoitteellista ajattelua, pyrkimistä, ahkerointia ja ponnistelua sekä tahtomista. Yrittäjyyttä määrittäviksi tekijöiksi ovat nousseet innovatiivisuus, riski ja riskin hallinta, toiminnan katalysaattorina toimiminen ja yritystoiminnan omistuksellisuus. Yritystoiminnan omistaminen ei kuitenkaan määritä yrittäjyyttä.

Gibb (2005) on todennut, että epävarmuuden ja monimutkaisuuden kasvaessa kaikissa toiminnassa edellytetään yrittäjämäistä käyttäytymistä, niin yhteiskunnallisesti, alueellisesti, organisatorisesti kuin yksilöiltäkin. Gibb kuvaa yrittäjyyttä laajemmin kuin muut tutkijat, ja hän tulkitsee yrittäjyyden tapana tehdä asioita, tapana nähdä asioita, tapana tuntea asioita, tapana kommunikoida asioita, tapana organisoida asioita ja tapana oppia asioita. Yrittäjän tapa tehdä asioita tarkoittaa yrittäjän intuitiivista mahdollisuuksien näkemistä ja päätöksentekoa. Tapaan ajatella vaikuttavat kokemus ja emotionaalinen älykkyys. Tapa kommunikoida on tiedon käsittelyä tutussa ja luotettavassa ympäristössä. Tapa organisoida perustuu tietoon ja yrittäjän omaan persoonaan sekä hänen johtamistyyliinsä, ja tapaan tuntea vaikuttavat yrittäjän arvot, kokemus ja tahto kontrolloida toimintaa. Tapa oppia on seurausta kaikesta edellisestä. (Gustafsson-Pesonen & Kantanen 2013, 20; Järvi 2013, 38.)

Opetusministeriö (2009) on kuvannut yrittäjyyden käsitettä siten, että yrittäjyys on yksilön kykyä muuttaa ideat käytännön toiminnaksi. Yrittäjyys sisältää luovuuden, innovaatiokyvyn, riskinoton, kyvyn suunnitella ja johtaa toimintaa niin, että tavoitteet saavutetaan. Edellä mainitut ominaisuudet tukevat yksilön päivittäistä elämää koulutuksessa, työssä, vapaa-aikana ja muussa yhteiskunnan toiminnassa. Kyseisiä ominaisuuksia tarvitaan yritystoiminnassa, mutta ne samalla lisäävät työntekijän tietoisuutta omasta työstään ja auttavat häntä tarttumaan eri mahdollisuuksiin. (Opetusministeriö 2009,11.)

Kyrö ja Ripatti jakavat yrittäjyyden ulkoiseen yrittämiseen, organisaatioyrittäjyyteen, omaehtoiseen yrittäjyyteen ja sisäiseen yrittäjyyteen (Kyrö & Ripatti 2006, 18). Ulkoinen yrittäjyys tarkoittaa yrityksen perustamista, omistamista, yrittäjän ammatissa toimimista, oman liiketoiminnan harjoittamista ja johtamista tai siihen valmistautumista. Organisaatioyrittäjä toimii organisaation palveluksessa työntekijänä, mutta hän toimii yrittäjän tavoin, vaikkei olekaan yrityksen omistaja. Organisaatioyrittäjän ominaisuuksia ovat esimerkiksi aloitekyky, luovuus, riskinotto, vastuunkanto ja tiimityötaidot. Omaehtoinen yrittäjyys tarkoittaa yksilön yrittäjämäistä ajattelutapaa ja toimintaa eri elämäntilanteissa. Omaehtoinen yrittäjyys on yksilön inhimillinen toimintatapa, joka tulee esille esimerkiksi vapaassa toimintaympäristössä. Psykologiassa

omaehtoinen yrittäjyys liitetään yksilön itseohjautuvuuteen ja suoritusmotivaatioon. Omaehtoinen yrittäjyys näkee yksilön itseohjautuvana aktiivisena toimijana. (Kyrö, Lehtonen & Ristimäki 2007, 82; Opetushallitus 2012, 33.)

Opetushallituksen ammatillisten perustutkintojen perusteiden toimeenpanon (2012, 33) mukaan omaehtoisella yrittäjyydellä eli yrittävyydellä tarkoitetaan yksilön henkilökohtaisia ominaisuuksia tai asennetta. Omaehtoinen yrittäjyys eli yrittävyys ilmenee toimintana, jossa yksilö on oma-aloitteinen, tunnollinen, rohkea, kekseliäs ja luova. (Hollo & Kinnunen 2010.)

Sisäistä yrittäjyyttä kuvataan työyhteisön jäsenen yrittäjämäisenä ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistapana, joka ei välttämättä johda varsinaisen yrityksen perustamiseen, vaan se voi ilmetä myös toisen yrityksen palveluksessa tapahtuvana työskentelynä. Sisäinen yrittäjyys mahdollistaa organisaation uusiutumisen. Sisäinen yrittäjyys voi kehittyä eri elämäntilanteissa, ja kun yksilöllä on siihen halu ja sopiva tilaisuus. (Leskinen 2000, 36 - 37; Kyrö ym. 2007, 82.) Sisäinen yrittäjyys ilmenee yksilön tapana toimia tai työskennellä eri toimintaympäristössä. Sisäisen yrittäjyys ilmenee menestymistä edistävien mahdollisuuksien havaitsemisena ja niihin tarttumisena. (Opetushallitus 2012, 33.)

Yrittäjyys koostuu muun muassa synnynnäisistä luonteenpiirteistä, lahjakkuudesta sekä ympäristön suhtautumisesta ja aikaansaamista asioista. Kyseiset ominaisuudet omaava henkilö voi sopivassa ympäristössä muovautua sisäiseksi yrittäjäksi, ja edelleen sopivan tilaisuuden tullen hän kykenee hyödyntämään näitä ominaisuuksia ulkoisena yrittäjänä. (Luukkainen & Wuorinen 2002, 17.)

2.2 Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet

Yrittäjyyskasvatuksen tutkimus on vielä nuorta, vaikkakin yrittäjyyttä on opetettu oppilaitoksissa 1940-luvulta lähtien. Yrittäjyyden ja yrittävyyden oppimisen tutkimus

alkoi 1980-luvulla, jolloin alettiin puhua yrittäjyyspedagogiikasta. Yrittäjyyden oppimista alettiin käsitellä muullakin tavalla kuin vain pelkästään yrityksen perustamisena. (Järvi 2013, 19.) Yrittäjyyskasvatuksesta on opetussuunnitelmauudistusten kautta tullut kaikkia kouluasteita koskeva painopistealue, ja käytössä on paljon erilaisia yrittäjyyden edistämistoimenpiteitä.

Yrittäjyyskasvatus liitetään sekä yrittäjyyteen että kasvatukseen. Yrittäjyyskasvatus on kansalaisyhteiskunnallista, jolla pyritään vaikuttamaan yksilön taitoihin, uskomuksiin ja yrittäjämäiseen käytökseen. Yrittäjyyden kehittyminen liittyy niin yksilön henkilökohtaiseen elämään kuin ammatilliseen ja taloudellistenkin tavoitteiden saavuttamiseen. (Seikkula-Leino 2009, 52.) Vuoden 1987 ammatillista koulutusta koskeva lainsäädäntö sisälsi yleistavoitteen, että ammatillisen koulutuksen tulee perehdyttää opiskelijat yrittäjyyteen, yritystoimintaan ja paikallisiin olosuhteisiin. Yrittäjyyskasvatus otettiin mukaan ammatillisen opetuksen valtakunnallisiin opetussuunnitelmiin vuonna 1995. (Ristimäki 2004, 11.)

Opetusministeriö (2009) määrittelee, että yrittäjyyskasvatuksella tarkoitetaan lähinnä opetusalaan tehtävää työtä yrittäjyyden kehittämiseksi. Yrittäjyyskasvatusta tekevät, ja toimintaa ovat tukemassa eri työelämätahojen ja järjestöjen verkostoyhteistyö alueellisesti ja valtakunnallisesti. Opetusministeriön toimialalla yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on kehittää yksilöä osallistuvaksi ja aktiiviseksi kansalaiseksi. Tavoitteena vuoteen 2015 mennessä on, että yrittäjyyskasvatuksen kehittämisen painopiste on alue- ja paikallislähtöistä ja että yrittäjyyskasvatus on entistä vahvemmin sisällytetty opetussuunnitelmien perusteisiin ja koulukohtaisiin omiin opetussuunnitelmiin. Käytännön toimenpiteiden tavoitteena on myönteisen asenneilmapiirin ja yrittäjyyteen liittyvien taitojen ja tietojen kehittäminen. Tavoitteena on saada aikaan uutta yritystoimintaa, yrittäjien ja yrityksissä olevan henkilöstön osaamisen kehittämistä ja kannustaa yrittäjämäiseen toimintatapaan niin toisen palveluksessa kuin oman elämän toiminnassa. Yrittäjyyskasvatuksen perustana on elinikäinen oppiminen ja yrittäjyysvalmiuksien kehittäminen läpi eliniän. (Opetusministeriö 2009, 11, 14 - 15.)

Ikosen (2006, 17) mukaan Luukkainen ja Wuorinen (2002) näkevät, että yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet ja sisällöt on sovittava eri kouluasteille sopiviksi. Ammatillisessa koulutuksessa painotetaan valmiuksia, joita menestyvä yksilö ja yrittäjä tarvitsevat, mutta joista on hyötyä myös toimittaessa muiden palveluksessa. Yrittäjyyskasvatus sisältää niin aktiivisen ja oma-aloitteisen yksilön, yrittäjämäisen oppimisympäristön, koulutuksen, yrittäjyyttä tukevan toimintaverkoston yhteistyön kuin yhteiskunnan aktiivisen ja yrittäjämäistä toimintaa tukevan politiikankin. Yrittäjyyskasvatuksen tuloksena syntyy yritteliäisyyttä kaikilla yhteiskunnan aloilla sekä yritystoiminnan vahvistumista että lisää uutta yritystoimintaa. (Opetusministeriö 2009, 5.)

Yrittäjyyskasvatus on elinikäistä oppimista, jossa yksilön yrittäjyyteen liittyvät valmiudet kehittyvät ja täydentyvät. Kyse on muun muassa elämänhallinnan, vuorovaikutuksen ja itsensä johtamisen taidoista sekä kyvystä luoda innovaatioita ja kohdata muutoksia. Koulutuksen ja kasvatuksen yhtenä tehtävänä on tukea yksilön yrittäjyyden kehittymistä toimintatavaksi, jossa asenne, tahto ja halu toimia yhdistyvät tietoihin ja hyvään osaamiseen. Yleissivistävässä koulutuksessa korostetaan myönteisiä asenteita, yrittäjyyteen liittyviä perustietämystä ja -taitoja sekä tapaa toimia yrittäjämäisesti. Toisen asteen koulutuksessa osaamista syvennetään, ja mukaan tulee lisäksi yritystoimintaan liittyvien valmiuksien kehittäminen. Yrittäjämäinen toimintakulttuuri ja -tapa toteutuvat yhteistyössä toimintaympäristön kanssa kullekin kouluasteelle asetettujen yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiden mukaisesti. (Opetusministeriö 2009, 5.)

Kyrön (2005, 189) mukaan yrittäjyyskasvatuksen avainnäkökulmia ovat taidot siitä, mitä ja miten opitaan sekä ominaisuudet, joita yrittäjyyteen liittyvissä tutkimuksissa yrittäjyyteen liitetään. Järvi (2013, 13) selvittää, että Copen (2005) mukaan voidaan ymmärtää yrittäjyyden oppimista täytyy ymmärtää yrittäjän oppimisen prosessia, jolloin tietoa voidaan hyödyntää muun muassa koulutuksen suunnittelussa.

Yrittäjyyden oppiminen määritellään nelivaiheisen mallin avulla: 1. oppia ymmärtämään yrittäjyyttä, 2. oppia yrittäjäksi, 3. oppia yrittäjyydessä ja 4. oppia yrittäjämäistä toimintatapaa. Yrittäjyyden edistäminen ei ole mikään yksittäinen helppo toimen-

pide, vaan se on määrätietoinen prosessi, joka kehittyy pitkän ajan kuluessa. (Gustafsson-Pesonen ja Kantanen 2013, 20 - 21.)

2.3 Yrittäjyyden oppimista edistävä oppimisympäristö

Oppilaitosmaailmassa oppimisympäristö tarkoittaa toimintaympäristöä, jossa oppiminen ja opiskelu tapahtuvat. Oppimisympäristö käsittää kaikki opetuksen fyysiset ja sosiaaliset kehykset, johon kuuluvat muun muassa oppijat, opettajat, oppimiskäsitykset ja opetusvälineet. (Piiksi 2007, 307; Lassila 2008, 196.) Opetusministeriön yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivoissa (2009, 17) oppimisympäristöön katsotaan edellisen määritelmän lisäksi kuuluvan psyykkisen ympäristön.

Oppimisympäristöllä on merkitystä oppimisessa, ja se on tärkeä osa yrittäjyyskasvatukselle asetettujen tavoitteiden toteuttamisessa. Pedagoginen oppimisympäristö sisältää opittavan asiasisällön ja siihen liittyvät oppimismenetelmät. (Lassila 2008, 199.) Oppimisympäristön on todettu tukevan yksilön yrittäjyyden oppimisprosessia. Yrittäjyysvalmiuksien oppiminen edellyttää yrittäjämäisen toiminnan tukemista teorian avulla ja yrittäjämäisen toiminnan harjoittamista käytännössä. Sopiva oppimisympäristö luo oppijalle mahdollisuuden toimintaan ja ohjaa kykyjen kehittymistä oppimiseen. Hyvä oppimisympäristö mahdollistaa yrittäjämäisen toiminnan, inspiroi oppijaa tekemään asioita, tukee ja auttaa opiskelijaa refleктоimaan toimintaansa sekä tarjoaa oikein kohdistettua opetusta. Opiskelijoilla tulee olla oikeanlainen asenne, halua kokeilla ja oppia asioita, jotta oppimista voi tapahtua. Inspiroivalla opetuksella voidaan herättää opiskelijoiden halu oppia lisää ja kokeilla yrittäjämäistä toimintaa. (Oksanen 2012, 48, 50, 101.) Yrittäjyyskasvatusta tukevien oppimisympäristöjen haasteena on, miten luoda käytännössä yrittäjyyteen ja yrittäjämäiseen tekemiseen suuntaavia pedagogisia ratkaisuja, miten opetusmenetelmiä hyödynnetään ja mitä mahdollisuuksia nähdään. (Opetusministeriö 2009, 17.)

Oppiminen lähtee siitä, mitä yksilö jo tietää, on sisäistänyt ja ymmärtänyt, eikä siitä, mitä opettaja tietää (Gibb 1997, 15). Yrittäjyyden oppiminen vaatii toimintaa ja kokemuksia. Yrittäjät oppivat kokemuksensa välityksellä, ja yrittäjämäinen toiminta ei ole sidottu pelkästään yrityksen perustamiseen tai johtamiseen. Yrittäjämäisen toiminnan ymmärtäminen vaatii yrittäjyyden kokemista. Opiskeluaikaiset kokemukset vaikuttavat yksilön oppimisprosessiin. Mikäli yrittäjämäinen toiminta määritellään vain yksipuolisesti liiketoimintaosaamiseksi, voi osalle opiskelijoista muodostua liian negatiivinen käsitys yrittäjyyttä kohtaan. (Oksanen 2012, 6, 40.)

Yrittäjyydessä on keskeisintä toiminnallisuus ja verkostoissa oppiminen. Fyysinen oppimisympäristö pitäisi luoda ammatillisella toisella asteella sellaiseksi, että siellä on yrittäjämäinen ilmapiiri ja mahdollisuus harjoittaa aitoa asiakkaille suuntautuvaa yritystoimintaa. Oikeanlainen oppimisympäristö kannustaa opiskelijoita tiedon hankintaan, jakamiseen, johtamiseen ja verkostojen luomiseen. (Haataja, Hietanen, Järvi & Tompuri 2009, 124.) Yrittäjyyttä tukevassa oppimisympäristössä painottuvat muun muassa opiskelijan oma aktiivisuus, toiminnollisuus ja vastuu. Käytännön opetus pohjautuu ongelmanratkaisuun ja keskinäiseen vuorovaikutukseen. Opiskelijalla on oppimisensa tukena erilaisten asiantuntijoiden verkostot, ja opettajan rooli muuttuu tiedon jakajasta organisaattoriksi, ohjaajaksi, oppimisympäristöjen kehittäjäksi ja mahdollistajaksi. Yrittäjyyskasvatusta tukevassa oppimisympäristössä opiskelijaa ohjataan ja kannustetaan tekemään asioita itse. Tavoitteena on vahvistaa opiskelijan oivaltavaa ja keksivää oppimista. Opiskelija on saatava luottamaan kykyihinsä, suotava hänelle riskien ottamisen mahdollisuuksia ja ohjattava häntä tiimityöhön muiden kanssa. (Opetusministeriö 2009, 17.)

Kyrön (2005, 92) mukaan yrittäjämäisen pedagogiikan lähtökohtana on oppijan kokonaisvaltainen suhde maailmaan, itseensä ja muihin toimijoihin. Oppija on ainutlaatuinen, vapaa, luova, kykenee ottamaan vastuun omasta toiminnastaan ja sen seurauksista. Joensuun, Viljamaan, Varamäen, Heikkilän ja Katajavirran (2014, 2, 112) tutkimuksen mukaan yrittäjyysopetuksen pedagogisella toteutustavalla saattaa olla

vaikutuksia opiskelijan yrittäjyysaikomuksiin, asenteisiin ja pystyvyysuskomuksiin. Aktiivisuutta edellyttävä yrittäjyyspedagogiikka vaikuttaa esimerkiksi naisopiskelijoiden pystyvyysuskomuksiin, mikä vaikuttaa edelleen muutoksiin heidän aikomuksissaan. Miesopiskelijoille yrittäjyyspedagogisilla toimenpiteillä ei todettu olevan suurempaa vaikutusta aikomuksiin. Voidaan olettaa, että tietyillä pedagogisilla menetelmillä voidaan vaikuttaa muutokseen pystyvyysuskomuksessa ja sitä kautta muutoksiin aikomuksissa. Koulutuksella voidaan vaikuttaa yksilön asenteisiin, mikä on positiivista koulutuksen järjestäjän kannalta. Muutokset yksilön asenteissa vaikuttavat suoraan sekä aikomusmuutoksiin että muutoksiin pystyvyysuskomuksissa. Jotta valmistuvan yrittäjyysaikomukset kasvavat, on opiskelijoiden tietopohjaa parannettava asenteiden muuttamiseksi eli opiskelijoille on luotava sellaisia pedagogisia tilanteita, joissa he pääsevät kehittämään taitojaan ja yrittäjyysosaamistaan, jolloin heidän pystyvyysuskomukset yrittäjyyttä kohtaan kehittyvät.

Henryn ja Treanorin (2012, 494) mukaan yrittäjyysopetuksen ja yrittäjyyden oppimisen pitäisi perustua enemmän aktiiviseen ja tekemällä oppimiseen kuin passiiviseen luentomaiseen opetukseen. Näin opiskelijan kyvyt kehittyvät ja hän oppii luottamaan itseensä. Hägg (2011, 132 - 133) tuo väitöskirjatutkimuksessaan esille samansuuntaisia tutkimustuloksia. Yrittäjyyteen oppiminen on yksilöllinen kasvuprosessi, ja oppimisen pitää perustua kokemuksellisuuteen, kokeilevuuteen ja yhteistoiminnallisuuteen. Yrittäjämäinen pedagogiikka käyttää toiminnallisia menetelmiä, joissa yksilö huomioidaan kokonaisvaltaisesti. Siksi esimerkiksi luento-opetus koettiin puuduttavaksi opetusmenetelmäksi.

Yrittäjyyskasvatuksen käytännön toteuttaminen edellyttää yrittäjämäistä oppimista ja opettamista. Yrittäjämäisen opettajuuden lähtökohtana pitäisi olla yrittäjämäisen oppimisen mahdollistaminen oppilaitoksissa. Yrittäjämäisen oppimisen mahdollistaminen edellyttää, että opettaja itse on ymmärtänyt yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet ja hän on tarvittaessa valmis ottamaan riskin, joka liittyy esimerkiksi opetustyön kehittämiseen. Opettajat tarvitsevat lisää valmiuksia ja tukea opetuksensa kehittämiseen.

seen, uusien toimintamallien kokeilemiseen ja riskinottamiseen. (Peltonen 2007, 217, 220.)

Yrittäjämäisen toimintatavan vahvistaminen edellyttää opetuksen ja koulutuksen muuttamista sellaiseksi, että se kehittää yksilön yrittäjämäistä käyttäytymistä, antaa valmiuksia ja luo pohjan mahdolliseen yrittäjyysintention (Peltonen 2007, 220). Samoilla linjoilla on myös Rae (2009), jonka mukaan yrittäjyys on hyödyllinen taito, kun siirrytään työelämään opintojen päättyessä. Toiminnallinen ja yrittäjämäinen oppiminen sekä yrityksen perustaminen voidaan hyödyntää työelämään, koska opiskelija omaa yrittäjyysvalmiudet. (Järvi 2013, 18.)

Sosiaalinen, kontekstuaalinen ja toiminnallinen oppiminen liittyvät yrittäjän ja yrittäjyyden oppimiseen. Yrittäjyyden oppiminen tapahtuu siten, että opitaan vuorovaikutuksessa muilta, tekemällä ja kokeilemalla asioita, palautteesta, ratkaisemalla ongelmia, paineen alaisuudessa, havaitsemalla mahdollisuuksia ja virheitä tekemällä. Ihminen oppii toimiessaan ympäristössään. (Gibb 1997, 19.) Keskeisintä yrittäjyyden oppimisessa on kokemuksesta oppiminen, etenkin kun se tapahtuu yhteistoiminnallisesti. Ennen varsinaista toimintaa tarvitaan tietoa, reflektointia, ongelmien ratkaisua ja lopputuloksen arviointia. Revans´n (1982) toimintaoppimisen malli on prosessi, jossa kysymyksiä tekemällä, toimimalla, kokemuksia jakamalla, refleктоimalla ja käytännön tilanteiden ongelmia ratkaisemalla tapahtuu oppimista. (Järvi 2013, 14 - 15.)

Akolan ja Heinosen (2007, 296 - 297) tutkimuksen kohteena oli yrittäjän oppiminen. Tutkimuksen mukaan yrittäjien oppiminen tapahtuu parhaiten soveltamisen, itse tekemisen, kokeilun, esimerkin ja virheiden kautta. Parhaat oppimistulokset syntyivät silloin, kun yrittäjä käytännön tilanteissa kokeilee ja soveltaa käytössään olevaa tietoa ja kokemusta. Tutkimuksen perusteella yrittäjän oppimista tukevat parhaiten toiminnalliset, todelliset projektit, yrityksen perustamisesta ja suunnittelusta lähtien. Oppimistulokset heikkenivät, kun yhteys käytäntöön koettiin löyhäksi. Yrittäjän oppimisessa korostuivat reflektointi, arviointi ja vuorovaikutus muiden kanssa. Oppijan

oma innostus, sitoutuminen ja aktiivisuus edistävät oppimista. Oksasen (2012, 50) mukaan opiskelijan tulee tiedostaa opetuksen ja kokemuksen välinen yhteys, jotta hän voi oppia kokemuksistaan. Tämä edellyttää toiminnan ja kokemusten kriittistä tarkastelua ja pohdintaa eli reflektointia.

Aktiivisuutta edellyttävään yrittäjyyspedagogiikkaan kuuluu usein tiimioppimista, yhteistyötä yritysten kanssa, liiketoimintasuunnitelmien laatimista ja projektimaista työskentelyä. Kaenzigin, Hyattin ja Andersonin (2007, 95 - 100) tutkimuksen mukaan naiset eivät ole kiinnostuneita tiimioppimisesta. Tutkimuksessa selvisi, että tämän kaltaisella tiimioppimisen pedagogiikalla on joka tapauksessa vaikutusta naisten myönteisen pystyysuskomuksen kehittymiselle. Tätä selitetään sillä, että naiset voivat joutua tällaisessa tiimiopetuksessa epämurkka-alueelle, jolloin he kohtaavat yrittäjyydelle tyypillistä epävarmuutta ja riskinottoa. Selviytyminen näistä tilanteista luo uskoa omaan pystyvyyteen toimia yrittäjänä.

2.4 Yrittäjyysvalmius ja yrittäjämäisyys

Yrittäjyysvalmius pitää sisällään erilaisia näkökulmia yrittäjyydestä. Yrittäjyys nähdään yrittäjämäisenä liiketoimintana tai yhteiskunnan näkökulmasta katsottuna tavoitteena voi olla oppia yritteliästä toimintatapaa, oppia yrittäjäksi tai ymmärtää yrittäjyyttä. (Hytti & O’Corman 2004, 13.) Yrittäjyysvalmiudet sopivat hyvin ammatillisen koulutuksen yhteyteen, koska esimerkiksi puhutaan myös ammatissa toimimisen valmiuksista. Yrittäjyysvalmiudet kuvaavat opittavia asioita laajemmin, eikä tällöin rajoituta ainoastaan liiketoimintaosaamiseen, koska valmiuksia voi olla vaikei toimisikaan yrittäjänä. Yrittäjyysvalmiuksia omaava opiskelija päättää itse, miten hän käyttää valmiuksiaan. (Järvi 2013, 16.) Oksasen (2012, 101) opiskelijoiden yrittäjyysvalmiuksien kehittymistä tutkivan diplomityön mukaan yrittäjyysvalmiudet ovat yksilön tunne- ja järkitasolla vaikuttavia valmiuksia toimia yrittäjämäisesti. Yrittäjyysvalmiudet koostuvat yrittäjyyden ymmärtämisestä, kompetenseista toimia yrittäjämäisesti

ja yrittäjämäisestä asenteesta yrittäjyyttä kohtaan. Yrittäjyysvalmiuksien kehittymiseen tarvitaan oppimisympäristö, joka mahdollistaa yrittäjämäisen toiminnan, opiskelijan reflektointia tuetaan ja hänelle tarjotaan oikein kohdistettua opetusta.

Opetusministeriön (2009) tavoitteena on kehittää koko koulujärjestelmässä toimivien yksilöiden yrittäjämäistä asennetta ja samalla lisätä yrittäjyyden houkuttelevuutta, niin että sitä voidaan ajatella yhtenä uravaihtoehtona. Opiskelijan päätettäväksi jää, kuinka hän kyseisiä valmiuksiaan käyttää yritystoiminnassaan, työskentelemällä yrittäjämäisesti toisen palveluksessa, tai oman elämänsä hallintaan. Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivoissa painottuvat niin eri koulutusasteiden, työ- ja elinkeinoelämän, järjestöjen, hallinnollisten ja poliittisten päätöksentekijöiden kuin kotien kanssa tehtävä yhteistyö. Näissä verkostoissa on tavoitteena muun muassa kehittää kasvatuksen ja opetuksen tavoitteita ja sisältöjä, oppimisympäristöjä sekä toimintakulttuuria, joissa oppijan yrittäjämäiset valmiudet ja elämänhallinta vahvistuvat ja kehittyvät. Samalla kehittyvät oppilaan tiedolliset, taidolliset ja asenteelliset valmiudet sekä toimintatapa, jotta hän kykenee toimimaan yrittäjämäisesti henkilökohtaisessa elämässään yhdessä toisten ihmisten kanssa. Näin vahvistetaan myös sitä, että oppijan on helppo toimia työmarkkinoilla, joko yrittäjänä tai työskentelemällä toisen palveluksessa. (Opetusministeriö 2009, 6 - 7.)

Yrittäjämäisyys viittaa yksilön henkilökohtaisiin kykyihin, joita on tyypillisesti liitetty yrittäjyyteen. Näitä ominaisuuksia ovat esimerkiksi innovatiivisuus, epävarmuuden sietokyky, kyky ongelmanratkaisuun, kyky organisoida asioita, luovuus, kyky tehdä päätöksiä, kyky asettaa tavoitteita, tiimityötaidot ja ihmissuhdetaidot. (Kumara & Vasantha 2009, 9.)

Joensuun ym. (2014, 110) tutkimuksessa yrittäjämäisyys selittää opiskelijoiden yrittäjyysaikomuksia. Opiskelijoiden henkilökohtaiset ominaisuudet kuten riskinotto ja suoritus halu vaikuttavat jonkin verran yrittäjyysaikomuksiin. Toisen asteen opiskelijoilla ja ammattikorkeakouluopiskelijoilla yrittäjämäisyyttä selittävät esimerkiksi suoritettut yrittäjyyskurssit, aikaisempi yrittäjyyskokemus ja isän toimiminen yrittäjänä. Yrittäjämäiset opiskelijat näyttävät muita useammin osallistuneen aiemmin yrittä-

jiyyskursseille ja kokeilleet yrittäjyyttä. Edellisten lisäksi ammattikorkeakouluopiskelijoiden kohdalla yrittäjämäisyyttä selittävät myös sukupuoli (mies), ikä ja työkokemus. Aktiivisuus oppilaskunnassa, opintoaktiivisuus, opintomenestys, ja opintojen ohella työskentely selittävät yrittäjämäisyyttä kummassakin tutkimusryhmässä. Voidaan ajatella, että yrittäjämäiset ominaisuudet ovat sellaisia, jotka liittyvät usein aktiivisuuteen, ja erilaisissa tehtävissä onnistumiseen. Toisen asteen ammatillisten opiskelijoiden kohdalla yrittäjämäisyyttä osoitti se, että opiskelijat kokivat opintojen antaneen valmiuksia toimia yrittäjänä. Luultavasti yrittäjämäiset opiskelijat kokevat helpommin saavansa opinnoista myös yrittäjyysvalmiuksia.

Pihkala (2008, 105) toteaa ammattikorkeakouluopiskelijoille tekemässä tutkimuksessaan, että opiskelijoiden mukaan yrittäjyyskurssit luovat epävarmuutta omaan yrittäjyyskykyihin luottamisessa, koska yrittäjyysopinnoille asetetut tavoitteet ovat ylimitoitettut, ja opiskelijat kokivat, että heitä ei kannusteta ja tueta riittävästi yrittäjäksi. Pelkät yrittäjyyden peruskurssit eivät ole lisänneet luottamusta omaan yrittäjyyskykyihin. Joensuun ym. (2014, 111 - 112) mukaan yrittäjyyttä pitääkin käsitellä koulutuksessa laajemmin ja syvällisemmin, jos halutaan myönteisiä vaikutuksia yrittäjyysaikomuksiin. Yrittäjyyskoulutuksessa on kiinnitettävä erityistä huomiota yrittäjämäisyyden ja pystyvyyskokemuksen kehittämiseen. Yrittäjämäisyyden on todettu kehittyvän neljän eri sosiaalisen vuorovaikutuksen tilanteessa. Ne liittyvät vuorovaikutukseen opiskelijatiimin jäsenten, ohjaajien, opettajien sekä yritysmaailman kanssa. Yrittäjyyskoulutuksessa olisikin luotava vuorovaikutustilanteita ja sen kautta kehittää opiskelijoiden yrittäjämäisyyttä.

Yksilön yrittäjämäisyyden kehittäminen ja kehittyminen ei lähde siitä, että persoonaa tai ominaisuuksia voidaan suoraan opettaa. Kysymys on siitä, että tulee luoda sellaiset olosuhteet, missä yksilö voi olemassa olevia ominaisuuksia kehittää. Opettajan rooli koulussa on tämän oppimisen mahdollistaminen ja oppimaan saattaminen, jotta oppija oppii löytämään itsestään tällaisia ominaisuuksia ja edelleen vahvistamaan niitä. (Ristimäki 2004, 65 - 66.) Samoilla linjoilla on myös Gibb (2011, 148) tuodessaan tutkimuksessaan esille sen, että kun yrittäjyys perustuu toimintaan, opettajalla on

merkittävä rooli muuttaa ja mahdollistaa oppiminen toiminnalliseksi muun muassa toimimalla ja tekemällä eri oppiaineiden sisällä ja välillä.

Gibb (1993, 14 - 15) jaottelee yrittäjyyden taitoihin, ominaisuuksiin ja käyttäytymiseen. Yrittäjyyden taitoina hän pitää kykyä ratkaista ongelmia, luovuutta, vakuuttavuutta, taitoa suunnitella ja neuvotella sekä tehdä päätöksiä. Itseluottamusta, itsenäisyyttä, monipuolisuutta, dynaamisuutta ja kekseliäisyyttä hän pitää yrittäjäm ominaisuuksina. Yrittäjämäinen käyttäytyminen on itsenäistä ja tavoitteellista toimintaa, joustavaa haasteisiin vastaamista, epävarmuuden sietämistä ja siitä nauttimista, riskin ottamista, toimintaan sitoutumista ja muiden suostuttelua.

Joensuun ym. (2014, 110, 113 - 114) tutkimuksessa selvisi, että yrittäjämäisyys ja pystyvyysuskomus vaikuttivat yrityksen perustamisen aloittamiseen, ja sukupuolella on vaikutusta yrittäjyysaikomusten lähtötasoon. Naisten yrittäjyysaikomukset laskevat miehiä enemmän koulutuksen aikana. Toisen asteen tuloksissa miesten yrittäjyysaikomukset nousivat hieman opintojen edetessä. Miehet perustivat yrityksen kaksi kertaa todennäköisemmin kuin naiset. Tärkeää onkin, että koulutuksessa kyettäisiin vaikuttamaan tekijöihin, jotka kannustaisivat naisopiskelijoita perustamaan yrityksen. Varsinkin naisten osalta olisi tärkeää kehittää yrittäjämäisyyteen liittyviä piirteitä kuten esimerkiksi innovatiivisuutta, epävarmuuden sietoa, ongelmanratkaisukykyä, organisointikykyä sekä omia pystyvyysuskomuksia yrittäjänä toimimiselle. Naisopiskelijat tarvitsevat myös miesopiskelijoita enemmän tukea ja opintojen tarjoamaa valmiutta. Miehillä on suurempi itseluottamus yrittäjyyden kohdalla kuin naisilla. Tärkeää on, että naisille tarjotaan kokemuksia, jotka kehittävät yrittäjyysvalmiuksia, jotta heidän yrittäjyysaikomukset ja pystyvyysuskomukset kehittyvät ja kasvavat.

Opettajalla on tärkeä rooli siinä, miten hän määrittelee oppimisen, sekä siinä miten hän mahdollistaa yrittäjämäisen toiminnan. Yrittäjyyden oppimisesta tehtyjä tutkimuksia on ammatillisella toisella asteella tehty varsin vähän. Ammatillisessa koulutuksessa ollaan lähempänä työelämää verrattaessa sitä yliopistomaailmaan, koska

toisella asteella yrityksiin ja yrittäjiin ollaan yhteydessä jatkuvasti esimerkiksi työssä-oppimisen kautta. (Järvi 2013, 16.)

Yrittäminen ja yritteliäisyys voidaan ymmärtää eri tilanteiden kohtaamiseksi, jossa oppija itse huomaa uuden oppimisen tarpeet, jolloin opitaan esimerkiksi kokeilemalla ja virheiden kautta. Keskeisintä yritteliäisyydessä on sosiaalisuuden oppiminen tarkastelemalla ympäristöä uteliaasti, itseensä luottaminen ja omien vahvuuksien kehittäminen. Opettaja ei voi valmistaa oppijaa kaikkeen mahdolliseen yrittämisessä eteen tulevaan, mutta opettaja voi opettaa keinoja, joilla yksilö voi itse oppia kohtaamissaan tilanteissa. (Remes 2007, 22 - 23.)

Mwasalwiba (2010, 26,29) on yrittäjyyden oppimista käsittelevien artikkeleiden tutkimuksessaan tullut johtopäätökseen, että opetuksen sisällöt näyttävät kohdentuvan varsinaiseen liiketoimintaan liittyviin aiheisiin, kuten esimerkiksi talouden hallintaan, liiketoimintasuunnitelmien laadintaan, markkinointiin, organisaation luomiseen ja johtamiseen. Yrittäjyys on kuitenkin muutakin kuin pelkkää liiketoiminnan pyörittämistä. Yrittäjyydelle on luonnollista mahdollisuuksien etsiminen, riskien ottamiskyky ja ideoiden toteuttaminen, jotka ovat toiminnallisia taitoja. Mielenkiintoista on, että Mwasalwiban yrittäjyyttä käsittelevien artikkeleiden mukaan ensisijaisena tavoitteena on luoda myönteinen ilmapiiri, kulttuuri ja asenne yrittäjyyttä kohtaan. Tutkimuksen mukaan viimeisenä tavoitteena on yrittäjyyden taitoihin vaikuttaminen.

Kyrön ja Ripatin (2006, 24) mukaan oppimisen painopisteenä on rationaalinen ajattelu ja päättely, silloin kun tavoitteena on oppia yrittäjyydestä. Kun kysymyksessä on yritystoiminnan perustaminen, oppimisen painopisteenä ovat tahto ja valmius perustaa yritys. Yrittäjämäisen käyttäytymisen oppimisen painopiste on valmiuksien kehittäminen omaehtoiseen tiedonhankintaan ja uuden tiedon ja toiminnan luomiseen. Yrittäjämäisen kehittymisen tukeminen edellyttää oppimista yrittäjämäisessä oppimisympäristössä. Silloin kehittyvät yksilön valmiudet nauttia vapaudesta ja epävarmuudesta, ja niiden suomista mahdollisuuksista, sekä samalla kehittyvät yksilön valmiudet mahdollisuuksien havaitsemiseen ja luomiseen.

Onstenk (2003, 75 - 79) jakaa tutkimuksessaan yrittäjän osaamisen kolmeen pääteemaan: avaintaitoihin, johtamiseen ja liiketoimintaosaamiseen. Avaintaitoja ovat muun muassa aloitteellisuus, kyky ratkaista ongelmia, joustavuus, luovuus, omaperäisyys, riskinotto, verkostojen hyödyntäminen, taito neuvotella ja suunnitella sekä kyky tehdä päätöksiä. Avaintaidot voidaan joskus nähdä persoonallisuuden piirteinä, mutta monia näistä taidoista voidaan kehittää. Johtamistaitoja tarvitaan niin pienissä kuin isoissakin yrityksissä. Johtamistaitoja ovat esimerkiksi suunnittelun johtaminen, taloushallinnon organisointi ja koko yrityksen toiminnan johtaminen. Liiketoiminnallista osaamista on kyky nähdä ja analysoida mahdollisuuksia, verkostoitumiskyky ja kyky kommunikoida verkoston kanssa. Onstenkin (2003) mukaan on tärkeää osata yhdistää nämä eri osa-alueet yrittäjän arkeen.

Oksasen (2013, 130, 136) väitöstutkimuksessa tutkittiin yrittäjävalmiuksia ja niiden oppimista perustaja- ja jatkajayrittäjien näkökulmasta. Yrittäjävalmiudet ovat niitä valmiuksia, joita yrittäjät tarvitsevat päivittäisessä työssään. Tutkimuksen mukaan yrittäjyyttä opitaan parhaiten tekemällä työtä, toimimalla yrittäjänä, ja oppimiskokemuksia saadaan asiakkaiden kanssa tehtävästä työstä. Yrittäjävalmiuksien oppimisessa korostuvat kokemuksesta ja virheistä oppiminen. Hyvä lähtökohta yrittäjäksi alkamisessa on se, että yrittäjällä on työelämässä tarvittavat perustiedot. Varsinkin pienissä yrityksissä yrittäjän pitää olla monitaitoinen ja vuorovaikutustaitoinen kaiken osaaja. Yrittäjän täytyy osata oman ammattiosaamisen lisäksi henkilöstöjohtamisen taitoja kuten esimerkiksi johtaa asioita ja ihmisiä, taito ohjeistaa työtä, ja luoda viihtyisä ja hyvä ilmapiiri. Yrittäjän on hallittava liiketoimintaa ja talousasioita, kuten esimerkiksi myyntiä, hinnoittelua, markkinointia ja mainostamista, osata tehdä päätöksiä ja hallita yrityksen taloutta, kyetä ennakoimaan tulevaa, ja hallittava työlainsäädännön ja työsopimusten noudattaminen.

Järvi (2013, 21 - 22) selvittää väitöskirjatutkimuksessaan, että yrittäjän osaaminen ei näytä poikkeavan yleisistä ammatillisista taidoista, tai yrittäjyysvalmiuksista, joita työntekijä myös tarvitsee toimiessaan toisen palveluksessa. Työssä pitää kyetä ratkaisemaan ongelmia, osata hyödyntää verkostoja, oppia suunnittelemaan ja neuvot-

telemaan, tekemään päätöksiä ja ymmärtää miten oma toiminta työntekijänä vaikuttaa liiketoimintaan.

Oppilaitoksissa yrittäjämäistä tapaa oppia tukevat erilaiset toiminnalliset oppimisympäristöt, kuten esimerkiksi oppilaitososuuskunta. Osuuskunnassa toimiminen antaa oppijalle mahdollisuuden suorittaa opintoja aidossa yrittäjyyttä tukevassa oppimisympäristössä. Opettaja toimii oppijan tukena koko oppimisprosessin ajan. Opettaja ohjaa, kannustaa ja valmentaa opinnoissa sekä yrittäjämäisen oppimisen kehitymisessä. Tämän perusteella voikin todeta, että yrittäjyyden oppimiseen liittyy tiedollisen osaamisen lisäksi useita eri taitoja ja ominaisuuksia.

2.5 Yrittäjyysaikomusten kehittyminen

Yrittäjyysaikomuksella eli intentiolla tarkoitetaan yksilön aikomusta ryhtyä ulkoiseksi yrittäjäksi. Intentiolla voidaan mitata yksilön myöhempää käyttäytymistä ja asennetta yrittäjyyteen. Tutkimusten mukaan halu toteuttaa tietynlaista käyttäytymistä on todettu parhaimmaksi yksilön käyttäytymistä ennustavaksi tekijäksi. Icek Ajzen (1991, 181 - 185) on kuvannut yrittäjämäistä toimintaa suunnitellun käyttäytymisen teorian avulla, jonka mukaan yksilön aikomus eli intentio edeltää käyttäytymistä ja toimintaa. Yksilön asenne ja vakuuttuneisuus vaikuttavat aikomusten syntymiseen. Yksilön käsitys omasta kyvykkyydestään vaikuttaa vakuuttuneisuuteen siitä kannattaako toimintaa ryhtyä. Luottamus omiin kykyihin vaikuttaa yksilön pystyvyyssuokmukseen. Aikomuksia selittävät yksilön asenteet, jotka ohjaavat motiivia toimia ja motiivia oppia ja ymmärtää asioita. Mitä voimakkaampi yksilön aikomus on, sitä todennäköisempää on, että itse käyttäytyminen myös toteutuu. Asenteet ja arvot ohjaavat ihmisen suhtautumista eri asioihin, ja ne ohjaavat hänen päätöksiään. Yksilön asenne selittää toiminnan haluttavuutta, ja mitä myönteisempi arvio hänellä on yrittäjänä toimimisesta, sitä suotuisemmaksi todetaan asenne yrittäjyyttä kohtaan, ja sitä voimakkaampi aikomus yksilöllä on perustaa oma yritys ja toimia yrittäjänä.

Huuskosen (1992, 65 - 66) tutkimuksen mukaan henkilön arvomaailma vaikuttaa asenteisiin, uskomuksiin, havaintoihin, käyttäytymiseen ja aikomuksiin. Arvot vaikuttavat osaltaan yksilön muodostamaan käsitykseen yrittäjyydestä, ja siihen tulee hänestä yrittäjä. Kautosen, van Gelderenin ja Tornikosken (2013) tutkimuksessa on todistettu, että aikomuksen ja käyttäytymisen välinen yhteys toimii nimenomaan yrittäjyyden kontekstissa. (Joensuu ym. 2014, 3.)

Sukupuoli, ikä, isän ja äidin yrittäjyys eli roolimallit, lähipiirin tuki ja positiiviset yrittäjyysasenteet vaikuttavat yrittäjyysaikomuksiin. Tutkimukset ovat osoittaneet, että naiset ovat haluttomampia perustamaan yrityksen kuin miehet. Ikä vaikuttaa yrittäjyysaikomuksiin negatiivisesti. Nuorten miesten yrittäjyysasenteet ovat naisia positiivisemmat. Eli mitä vanhempi opiskelija on, sitä alhaisemmat yrittäjyysaikomukset hänellä on. (Joensuu ym. 2014, 4, 70; Haanpää & Tuppurainen 2012, 90.) Kasvu- ja toimintaympäristöllä on vaikutusta yksilön asenteiden kehittymiseen. Mitä tutumpi ja läheisempi asia on, sitä myönteisemmin siihen suhtaudutaan, kun taas tuntemattomaan asiaan suhtaudutaan negatiivisemmin, ja se voidaan kokea uhkana. Myönteinen asennoituminen ja kiinnostus yrittäjyyttä kohtaan ovat perusta omaehtoiselle yrittäjyydelle. Siksi esimerkiksi perhe- ja lähipiirin yrittäjyys vaikuttaa myönteisesti yrittäjyysasenteiden kehittymiseen, toisaalta joidenkin tutkimusten mukaan negatiiviset kokemukset voivat vaikuttaa yksilön yrittäjyysaikomuksiin myös päinvastoin. Äidin ja varsinkin isän yrittäjyys lisää positiivisesti erityisesti tyttöjen yrittäjyysaikomuksia. Yllättävää oli, että Koulutuskeskus Sedun yrittäjyyspolun valinneet opiskelijat kokivat lähipiirinsä tuen opiskelijan yrittäjyyttä kohtaan negatiivisemmaksi, kuin muut. (Joensuu ym. 2014, 4 - 5; Tonttila 2001, 47 - 48.)

Haanpään ja Tuppuraisen (2012, 89 - 90) tutkimuksessa selvitettiin suomalaisten, etelä-korealaisten ja amerikkalaisten nuorten yrittäjyysaikomuksia. Suomalaisnuoret suhtautuivat kaikkein kielteisimmin yrittäjyyteen, jopa kolme neljästä nuoresta piti oman yrityksen perustamista hyvin epätodennäköisenä. Kaikkein voimakkain yrittäjyysintention oli korealaisnuorilla. Tutkimuksen mukaan äidin yrittäjätausta vaikuttaa isän yrittäjyyttä positiivisemmin nuorten yrittäjyysaikomukseen. Negatiivinen suhtautuminen yrittäjyyteen oli erityisen voimakasta silloin, kun isällä oli yrittäjyystausta.

Suomalaisnuorista vähiten todennäköisenä yrityksen perustamista pitivät vanhempiensa luona asuvat vastaajat.

Joensuun, Viljamaan, Varamäen ja Tornikosken (2013, 790 - 791) tutkimuksessa selvisi, että ammattikorkeakouluopiskelijoiden yrittäjyysaikomukset laskivat kaikilla koulutusaloilla opiskelun edetessä. Aikomukset laskivat todennäköisesti siitä syystä, että ensimmäisen vuosikurssin opiskelija arvelee helpommin ryhtyvänsä yrittäjäksi valmistuttuaan, koska siihen on vielä pitkä aika. Ihmisellä on taipumus painottaa miellyttäviä positiivisia asioita silloin, kun hän arvioi ajallisesti kaukana olevia asioita ja ajallisesti lähellä olevia asioita hän arvio kielteisesti. Joensuun ym. (2014, 111) tutkimuksen mukaan toisen asteen opiskelijoilla yrittäjyysaikomukset laskivat lukuun ottamatta Koulutuskeskus Sedua, jossa yrittäjyyspolun valinneilla opiskelijoilla yrittäjyysaikomukset nousivat ensimmäiseltä vuosikurssilta kolmannelle ja muillakin aikomukset ovat pysyneet samalla tasolla. Tutkimustulos on poikkeuksellinen, koska yleensä aikomukset laskevat opintojen edetessä. Lähipiirin tuki ja asenteet eivät selitä ammattikorkeakouluopiskelijoiden käyttäytymistä yrityksen todellisessa perustamisvaiheessa, vaikkakin asenteet selittävät eniten aikomuksia. Pihkalan (2008, 103) tutkimuksen mukaan todellisen hetken lähestyessä opiskelijan yrittäjyyshalut ja mielipiteet yrittäjyydestä muuttuvat negatiivisempaan, varovaisempaan ja realistisempaan suuntaan, ja negatiiviset asiat korostuvat. Lassilan (2006, 62) ammattikorkeakouluopiskelijoiden yrittäjyysasennetta koskevassa pro gradu – tutkielmassa saatiin hieman toisenlaisia tutkimustuloksia. Tutkimukseen vastanneiden opiskelijoiden yrittäjyysasenteet, pystyvyysuskomukset ja yrittäjyysintention olivat hyvin korkeat. Yli 50 % vastaajista oli haaveillut oman yrityksen perustamisesta ja 15 % vastaajista oli tehnyt jo oman yrityksen perustamissuunnitelmia.

Pystyvyysuskomus tarkoittaa sitä, että kokeeko yksilö pystyvänsä suoriutumaan yrittäjyystoiminnasta eli kokeeko hän yrittäjyyden helppona tai vaikeana. Useat tutkimukset pitävät pystyvyysuskomusta kaikkein merkittävimpanä yrittäjyysaikomusten selittäjänä. (Joensuu ym. 2014, 4.) Melinin (2006, 68) virolaisille ja suomalaisille ammatillisessa oppilaitoksessa opiskeleville opiskelijoille tekemässä tutkimuksessa pystyvyyskokemuksilla todettiin olevan suuri merkitys opiskelijoiden yrittäjyysmotivaati-

oon ja – intentioiden syntymiseen. Joensuun ym. (2014, 109) ammattikorkeakouluopiskelijoiden yrittäjyysaikomusten tasoon vaikutti eniten opiskelijoiden asenne omaa yrittäjyysuraa kohtaan. Aikomusten tasoon vaikuttavat myönteisesti oma pystyvyysuskomus ja lähiympäristön tuki sekä yrittäjämäisyys. Toisen asteen opiskelijoiden yrittäjyysaikomusten osalta merkittävin selittävä tekijä on pystyvyysuskomus ja sen jälkeen asenteet, lähiympäristön tuki ja yrittäjämäisyys.

Tutkimusten (Joensuu 2014, 5) mukaan korkeakoulutus yleisellä tasolla laskee yrittäjyysaikomuksia. Yrittäjyyskoulutuksen vaikutuksista opiskelijan yrittäjyysaikomuksiin, on saatu monenlaisia tutkimustuloksia. Eräiden tutkimusten mukaan yrittäjäkoulutuksella on todettu positiivinen yhteys opiskelijan yrittäjyysaikomuksiin, asenteisiin ja pystyvyysuskomuksiin. Osassa tutkimuksista yrittäjyyskoulutuksella ei ole todettu mitään vaikutuksia yrittäjyysaikomuksiin tai sillä on todettu olevan kielteinen vaikutus. Baen, Qianin, Miaon ja Fietin (2014, 238 - 239) tuoreen tutkimuksen mukaan yrittäjyyskoulutuksella on pieni positiivinen vaikutus yksilön yrittäjyysaikomuksiin. Positiivinen vaikutus saattaa perustua opiskelijan itsevalintaan, koska yrittäjyyskoulutukseen osallistuvat sellaiset opiskelijat, joiden yrittäjyysaikomukset ovat muutoinkin korkeat. Pihkalan (2008, 103) ammattikorkeakouluopiskelijoille kohdistuneen tutkimuksen mukaan yrittäjyysopetus vaikutti kielteisesti opiskelijoiden pystyvyysuskomuksiin. Tutkimukseen osallistuneiden molempien sukupuolien into ryhtyä yrittäjiksi oli positiivisempi opintojen alussa, kuin opintojensa lopussa. Opiskelijoiden aikaisemmalla yrittäjyyskokemuksella ei todettu olevan merkitystä yrittäjääikomuksiin tai yritysajatuksiin ja -ideoihin.

Also ja Isaksen (2012, 11 - 12) tekivät tutkimuksen norjalaisille Nuori Yrittäjyys -projektissa mukana olleille toisen asteen naisopiskelijoille, ja tehdyn tutkimuksen mukaan yrittäjänä toimiminen vaikutti myönteisemmin nuorten naisten yrittäjyysaikomuksiin. Miesten yrittäjyysaikomuksiin yrittäjänä toimimisella ei ollut positiivisia vaikutuksia. Tutkijoiden mukaan on tärkeää, että nuorille naisille annetaan mahdollisuus osallistua yrittäjyyteen.

Huuskonen (1992, 89 - 91) on esittänyt prosessimallin ulkoiseksi yrittäjäksi ryhtymisestä. Mallin mukaan työkokemus, aiempi yrittäjäkokemus ja perhetausta ja lähiympäristön antamat roolimallit yrittäjyydestä muodostavat perustan yrittäjyydelle. Lisäksi yksilöön liittyvät henkilötekijät, kuten persoonallisuus, riskisuuntautuneisuus, suoriutumistarve, autonomian ja vallanhalu sekä arvot ja asenteet ovat merkittäviä yrittäjäksi ryhtymisessä. Henkilön objektiivinen todellisuus muodostuu ympäristön yrittäjämyönteisyydestä, työtilanteesta, työllistyvyydestä ja yksittäisistä tapahtumista. Kyseiset tekijät yhdessä synnyttävät ulkoista yrittäjyyttä. Yksilön yrittäjyysaikomukset muovautuvat prosessimallin sekä yksilöllisten että ympäristötekijöiden vaikutuksesta, samalla yksilön motivoituessa yrittäjyyteen. Yrittäjyys syntyy, jos henkilö- ja tilannetekijät ovat sopivassa suhteessa toisiinsa.

Melinin (2006, 53, 55, 57) tutkimuksen mukaan yrittäjyysaikomukset muovautuvat yksilöllisten ja ympäristötekijöiden vaikutuksesta yksilön motivoituessa yrittäjyyteen. Yrittäjyysintention prosessin konkretisoituessa yksilö ensin identifioituu jonkin tyyppisen yrittäjyyteen, ja sen jälkeen motivoituu yrittäjyydestä. Myönteinen asenne johtaa yrittäjyyteen. Yrittäjyysintention syntyminen edellyttää yrittäjämotivaation syntymistä. Motivoitumista edeltää yksilön motivoitumisprosessi, jonka aikana selviää, mihin asioihin motivaatio suuntautuu, ja mitä käytännön tekoja motivoitunut henkilö suunnittelee aikovansa tehdä. Motivaatio aikaansaa käyttäytymisaikomuksen.

2.6 Yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus ammatillisessa koulutuksessa

Yrittäjyys on tärkeä perustaito, jota voidaan edistää oppimisen ja koulutuksen avulla. Yrittäjyyden edistämiseen koulutuksessa sisältyy muun muassa henkilökohtaisten ominaisuuksien kehittämistä, oppimismahdollisuuksien tarjoamista ja elinkeino- ja yrityselämän tuntemusta. (Heinilä, Kalli & Ranne 2009, 116.) Yrittäjyys ja yrittäjyyden oppiminen ovat osa tämän päivän ammatillista koulutusta, ja ammatin oppimista.

Euroopan komission ja opetusministeriön linjausten myötä yrittäjyyskasvatuksen merkitys Suomessa on kasvanut. Tulevaisuuden yhä suurempi epävarmuus, ja monimutkaisuus lisäävät yrittäjyyskasvatuksen merkitystä. Ajatellaan, että kehittyvän yhteiskunnan perusta on yrittäjämäisessä toiminnassa, jolloin yksilön oma aktiivisuus ja vastuu omasta toiminnasta, ja huolehtiminen lähiomaisistaan muodostaa perustan psyykkiselle, fyysiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille. (Opetusministeriö 2009, 12 - 13.)

Korhosen, Komulaisen ja Rädyn (2010, 38) mukaan yrittäjyyden tuominen kouluihin liittyy laajaan yhteiskunnallispoliittiseen muutokseen, jossa koko yhteiskunnan ja yksilön menestyminen edellyttää yrittäjämäistä toimintaa. Yrittäjyyden oppimiseen liitetään tapa, jolla yrittäjä oppii. Yrittäjyyskasvatuksen määrittelyn perusta on yrittäjyyden käsitteen ymmärtäminen. Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on edistää oppilaiden yrittäjämäistä toimintaa, sekä tuoda yrittäjyys esiin varteenotettavana ammatti- ja uravaihtoehtona. Ammatillisessa koulutuksessa tulee mukaan ulkoiseen yrittäjyyteen opettaminen, jolloin asennekasvatuksen lisäksi opintoihin sisältyy yrittäjätaitojen opetusta. (Römer-Paakkanen 2007, 177.)

Yrittäjyyskasvatukseen liittyvän toiminnan tavoitteena ei voi olla yritysten lukumäärään liittyviä tavoitteita. Tärkeämpää on se, millä tavalla onnistutaan opiskelijoille antamaan oikeanlainen kuva yrittäjyydestä niin, että yksilöt osaisivat sen ottaa huomioon tulevaisuuden ajattelussaan. Oikeanlaisen yrittäjyyskasvatuksen kohteena olleista opiskelijoista yhä suurempi joukko voi tulevaisuudessa vakavasti harkita yrittäjän uraa jossakin vaiheessa työuraansa ja elämäänsä. (Ristimäki 2004, 26 - 27.)

Yrittäjyys nähdään taitoina, ominaisuuksina ja käyttäytymisenä, joiden oppimista on haasteellista mitata. Haasteena on myös oppimisen tavoite. Onko tavoitteena opettaa opiskelijoita yrittäjäksi, vai onko tarkoituksena oppia yrittäjyyttä tai kehittää yleisiä yrittäjyysvalmiuksia? Tutkimusten mukaan yrittäjyyttä voi oppia, ja yrittäjyyskasvatuksen avulla voidaan kannustaa opiskelijoita yrittäjyyteen. (Järvi 2013, 18.) Samoilla linjoilla on myös Ristimäki (2004) joka näkee yrittäjyyden tavallisena työn muotona, johon liittyy omia erityispiirteitä. Aktiivisella yrittäjyyskasvatuksella voidaan näistä erityispiirteistä tehdä opiskelijoille selvää, jolloin epäluulot ja epätietoi-

suus vähenevät, ja yrittäjyyden kynnyks madaltuu. Ristimäen mukaan yrittäjyys tulisi integroida eri oppiaineisiin ja koulun kulttuuriin. (Ristimäki 2004, 27.)

Seikkula-Leinon (2009, 35 - 37) mukaan yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisessa tulee näkyä yhteisöllisyys, ongelman ratkaisu, virheistä oppiminen, luovuus ja reflektointi. Esimerkiksi tekemällä oppiminen, tiimioppiminen, yhteistoiminnallinen oppiminen ja harjoitusyritykset ovat menetelmiä ja työtapoja, joilla voidaan näihin tavoitteisiin päästä.

Ammatillisessa koulutuksessa opiskelija saa käytännön läheisen väylän yrittäjyyteen. Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet uudistettiin vuoteen 2010 mennessä, ja kaikki ammatilliset tutkinnot sisältävät vähintään 5 opintoviikkoa yrittäjyys- ja yritysopintoja. Tavoitteena on, että jokainen opiskelija saa perustiedot yritystoiminnasta ja valmiudet toimia yrittäjämäisesti toisen palveluksessa eli yrittäjyysvalmiudet. (Opetusministeriö 2009, 21.)

Ammatillisiin perustutkintoihin yrittäjyys sisältyy omaehtoisena, sisäisenä ja ulkoisena yrittäjyytenä. Omaehtoinen yrittäjyys sisältyy elinikäisen oppimisen avaintaitoon aloitekyky ja yrittäjyys, ja se on sisällytetty alan vaatimusten mukaisesti ammatillisten tutkinnon osien arviointikriteereihin. Lisäksi omaehtoinen yrittäjyys sisältyy ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien arviointikriteereihin. (Opetushallitus 2012, 33 - 34.) Sisäinen yrittäjyys tutkinnon perusteissa näkyy ammatillisten opintojen tutkinnon osissa siten, että yrittäjyysosaamista (5 ov) sovelletaan ammattitaitoon ja yhteiskunta -, yritys- ja työelämä tietoa opiskellaan 1 ov ammattitaitoa täydentävissä tutkinnon osissa. Omaehtoisen yrittäjyyden ja sisäisen yrittäjyyden kehittyminen sisältyy kaikkeen toimintaan, missä opiskelija on osallisena opiskelunsa aikana. Se on kunkin henkilön tapa toimia aloitteellisesti, yrittävästi ja toimintaympäristön tavoitteita edistävasti. (Hollo & Kinnunen 2010.)

Lisäksi ulkoista yrittäjyyttä, mikä liittyy varsinaisen yritystoiminnan perustamiseen, voidaan opiskella kaikissa ammatillisen peruskoulutuksen ammattitaitoa täydentävien pakollisten tutkinnon osien valinnaisissa (yritystoiminta 4 ov), muut tutkinnon

valinnaiset osissa (yrittäjyys 10 ov) ja ammatillista osaamista yksilöllisesti syventävissä tutkinnon osissa (yritystoiminta 10 ov). Ulkoisen yrittäjyyden opetusmenetelmänä voi olla esimerkiksi harjoitusyritys, Nuori Yrittäjyys -toiminta ja oppilaitososuustoiminta. Tutkinnon osan keskeisenä ajatuksena on, että opiskelija tai tutkinnon suorittaja kehittää omaa yritystä. (Opetushallitus 2012, 34 - 35.) Yrittäjyyden oppiminen ammatillisen toisen asteen opinnoissa on varsin monimutkainen kokonaisuus. Yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatuksen vieminen käytäntöön, oppimiseen ja opettamiseen vaatii oppilaitokselta ja opettajilta asian määrätietoista kehittämistä, jotta opiskelijan yrittäjyysvalmiudet niin yrityksen perustamiseen, toisen palveluksessa toimimiseen tai oman elämänsä hallintaan kehittyvät toivotulla tavalla. Opettajat ovat avainasemassa, koska yrittäjyyden oppiminen liittyy ammatilliseen oppilaitokseen ja opetussuunnitelmien toteuttamiseen.

Ammatillisen koulutuksen opiskelijat perehtyvät yritystoimintaan, ja saavat käytännön yrittäjävalmiuksia myös työpaikoilla toteutettavilla työssäoppimisjaksoilla. Kaikkiin toisen asteen ammatillisiin tutkintoihin sisältyy vähintään 20 opintoviikkoa työssäoppimista. Työssäoppimisjaksojen aikana opiskelijat työskentelevät yrityksissä aidoissa toimintaympäristöissä. (Opetusministeriö 2009, 21.)

Kaikkien ammatillisten tutkintojen arvioinnin kohteet on opetussuunnitelmissa kuvattu työprosessin, työmenetelmien, -välineiden ja materiaalin sekä työn perustana olevan tiedon ja elinikäisen oppimisen hallintana. Elinikäisen oppimisen avaintaidot koostuvat oppimisesta, ongelmanratkaisusta, vuorovaikutuksesta, yhteistyöstä, ammattietiikasta, terveydestä, turvallisuudesta, toimintakyvystä, aloitekyvystä, yrittäjyydestä, kestävästä kehityksestä, estetiikasta, viestinnästä ja mediaosaamisesta sekä matematiikasta ja luonnontieteistä. Aloitekyky ja yrittäjyys näkyvät kaikissa tutkintoin koulutusalaista riippumatta perusteissa siten, että opiskelija

- edistää toiminnallaan tavoitteiden saavuttamista
- toimii aloitteellisesti ja asiakaslähtöisesti työntekijänä ja /tai yrittäjänä
- suunnittelee toimintaansa ja työskentelee tavoitteiden saavuttamiseksi
- toimii taloudellisesti ja tuloksellisesti ja johtaa itseään
- mitoittaa oman työnsä tavoitteiden mukaan. (Opetushallitus 2010, 15.)

Elinikäisen oppimisen avaintaitojen kehittymisen rinnalla kehittyvät samalla myös opiskelijan yrittäjäysvalmiudet, jotka nähdään yksilön taitona, asenteena ja käyttäytymisenä. Yrittäjäysvalmiudet hallitseva henkilö omaa Gibbin (2005) mukaan laajemmin ymmärrettynä kyvyn etsiä ja hyödyntää eri mahdollisuuksia, kyvyn olla itsenäinen, osaa vaikuttaa muihin perehtyneisyydellään ja osaa verkostoitua. Vaarana saattaa olla, etteivät opiskelijan varsinaiset yrittäjäysvalmiudet kehity, koska näkemys yrittäjäydestä osana elinikäisen oppimisen avaintaitoja on melko suppea. (Järvi 2013, 23 - 24.)

2.7 Yrittäjäys Koulutuskeskus Sedussa

Koulutuskeskus Sedun jatkuva, pitkäjänteinen ja laadukas työ yrittäjäyden kehittämiseksi on huomioitu myös kansallisesti. Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt Koulutuskeskus Sedulle vuoden 2013 ammatillisen koulutuksen laatupalkinnon. Laatupalkintokilpailussa vuonna 2013 teemana oli yrittäjäys. Laatupalkinto on tunnustus vuoden 2012 toiminnasta, sen jatkuvasta kehittämisestä, tulosten laadusta sekä esimerkillisestä työstä ammatillisen koulutuksen kehittämisessä. Ammatillisen koulutuksen laatupalkintokilpailu on osa koulutuksen tuloksellisuusrahoitusta. (Laatupalkinnot yrittäjäyden edistämisestä neljälle oppilaitokselle 2013.)

2.7.1 Koulutuskeskus Sedu

Koulutuskeskus Sedu on Seinäjoen koulutuskuntayhtymän ylläpitämä monialainen, nuorten ammatillista peruskoulutusta ja ammatillisiin opintoihin valmistavaa ja valmistavaa koulutusta järjestävä oppilaitos, jossa opiskelee noin 4100 opiskelijaa. Sedu on yksi oppilaitos, jonka muodostavat kahdeksan yksikköä, jotka toimivat Seinäjoella, Ilmajoella, Jurvassa, Kauhajoella, Kurikassa, Lappajärvellä, Lapualla ja Ähtäris-

sä. Koulutuskeskus Sedun osuus koko Etelä-Pohjanmaan ammatillisesta perustutkintokoulutuksesta on noin 75 %.(Koulutuskeskus Sedu 2014.)

Elämäntehtävän (mission) määrittely on yrityksen strategisen arkkitehtuurin kaikkein pysyvin ja arvoperusteisin elementti. Se antaa lähtökohdan muulle strategiselle suunnittelulle. Elämäntehtävä määrittyy kolmesta elementistä: toiminta-ajatuksesta, visiosta ja arvoista. (Kamensky 2010, 55.) Koulutuskeskus Sedun strategia vuosille 2013 - 2016 on laadittu yhteistyössä henkilökunnan, opiskelijoiden ja sidosryhmien kanssa. Sedun strategiset valinnat ovat opiskelijalähtöinen osaamisen kehittäminen ja tukeminen, osaava, osallistuva ja vastuullinen henkilöstö, vuorovaikutteinen, kehittyvä kumppanuus ja ennakoiva resurssien mitoitus. (Koulutuskeskus Sedu 2014.)

Koulutuskeskus Sedun toiminta-ajatuksena eli **missiona** on kouluttaa yhteistyössä uudistuvan työ- ja elinkeinoelämän kanssa vastuullisia ja aktiivisia ammattiosaajia sekä edistää toiminnallaan yrittäjyyttä. Koulutuskeskus Sedun **visiona** on Sedu – rohkeasti osaamisen edelläkävijäksi. Oppilaitos toimii vastuullisesti ja yhteistyöhakuisesti rohkaisten kansainvälistymiseen, ennakoi ja uudistaa luovasti, edistää yrittämistä, onnistumista ja hyvinvointia, aikaansaa erinomaisuutta ja menestymistä, ja vahvistaa elinikäistä osaamista. Koulutuskeskus Sedun toimintaa ohjaavat **arvot**, jotka vuosille 2013 - 2016 ovat asiakaslähtöisyys, vastuullisuus ja asiantuntijuus. Asiakaslähtöisyys näkyy toiminnassa muun muassa siten, että asiakasta kunnioitetaan, vastataan opiskelijoiden ja alueen työelämän tarpeisiin, ja kehitetään osaamista dynaamisesti. Vastuullisena toimijana Koulutuskeskus Sedu pitää lupaukset, ennakoi tulevaa, välittää ihmisistä, työstä ja ympäristöstä, toimii esimerkillisesti ja kasvattaa vastuulliseen toimintaan. Asiantuntijana oppilaitos toimii laadukkaasti, yhteisöllisesti, arvostaa ja kehittää henkilöstön ammattitaitoa sekä kouluttaa osaamistaan kehittäviä ammattilaisia. (Koulutuskeskus Sedu 2014.)

2.7.2 Yrittäjyyden oppimistavat ja -ympäristöt Koulutuskeskus Sedussa

Koulutuskeskus Sedussa yrittäjyys on strateginen valinta, ja esimerkiksi lukuvuoden 2010 - 2011 erityisteemana oli yrittäjyys. Toiminnan tavoitteiden toteuttamisessa painotettiin toimintatapoja, joiden avulla sekä sisäistä että ulkoista yrittäjyyttä voitiin oppia. Teemavuoden aikana järjestettiin erilaisia yrittäjyyteen liittyviä tilaisuuksia ja tapahtumia. Teemavuonna korostettiin erityisesti yrittäjämäisiä toimintatapoja, rohkaisevaa, sallivaa ja kokeilut hyväksyvää ilmapiiriä, uskallusta riskien ottoon ja epäonnistumisten sietämiseen, yhdessä yrittämistä sekä joustavuutta. Toimintatapoja korostetaan edelleen yrittäjyyden opetuksessa. (Laatu ja arviointi 2014.)

Koulutuskeskus Sedun strategiassa yrittäjyys nähdään olevan yrittäjänä toimimista, elämänasenne ja yrittäjämäistä toimintaa, jota tukee Etelä-Pohjanmaan alueen vahva yrittäjyyskulttuuri. Koulutuskeskus Sedun henkilöstö toteuttaa yhdessä organisaation missiota. Luontainen yrittäjä nähdään työkaverina, yksilönä, joka uskoo ihmiseen ja siihen, että yhdessä voidaan selvitä haasteista, ja aikaansaada entistäkin parempia tuloksia. Yrittäjyys nähdään haluna kehittyä ja toimia luovasti. Yrittävyys asenteena näkyy esimerkiksi silloin, kun työskennellään toisen palveluksessa tai toimitaan itsenäisenä yrittäjänä. (Laatu ja arviointi 2014.)

Yrittäjyysopintojen avulla opiskelija voi rakentaa omia opinpolkuja, oppia tekemällä ja käytännönläheisesti kokeilemalla. Yrittäjyysopintojen kautta opiskelijalla on mahdollisuus kehittyä oma-aloitteiseksi ja yhteistyökykyiseksi. Koulutuskeskus Sedu tukee myös toiminnallaan opiskelijoiden pyrkimyksiä yrittäjäämmattiin, ja haluaa kannustaa opiskelijoita niin, että heistä kehittyä osaavia alansa ammattilaisia. Strategiansa tueksi oppilaitos on solminut verkostoyhteistyösopimuksia muun muassa Etelä-Pohjanmaan yrittäjien, Etelä-Pohjanmaan kauppakamarin, Etelä-Pohjanmaan Osuuskaupan, alueen työssäoppimispaikkojen ja muiden oppilaitosten kanssa. (Laatu ja arviointi 2014.)

Koulutuskeskus Sedussa opetuksen toteuttamisen lähtökohtana on yksilöllisten, joustavien mallien mahdollistaminen, yrittäjämäiset toimintatavat sekä toiminnallinen

oppiminen. Yrittäjyys on jokaisessa opetussuunnitelmassa sisältöinä ja toimintatapoina. Ammatillisten tutkintojen perusteiden mukaisesti kuhunkin opetussuunnitelmaan on sisällytetty ammatillisiin tutkinnon osiin 5 ov yrittäjyyttä yrittäjämäisenä toimintatapana. Samoin ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien valinnaisena opintona on tarjolla 0 - 4 ov yrittäjyyttä. Muina valinnaisena opintoina yrittäjyys 10 ov on toteutunut muun muassa Nuori Yrittäjyys tai osuuskuntatoiminnan kautta, jolloin oppimisprosessi on edennyt pääsääntöisesti tiimioppien. Yrittäjyyteen ja yrittäjämäiseen toimintatapaan liittyviä opintoja on mahdollista suorittaa myös vapaasti valittavina tutkinnon osina. Koulutuskeskus Sedussa opiskelija voi valita vapaavalintaisiin tai ammatillisiin opintoihinsa Vuosi Yrittäjänä -ohjelman. Lisäksi opintojen alkuvaiheessa ensimmäisen vuoden opiskelija saa kosketuksen yrittäjyyteen osallistumalla Nuori Yrittäjyys Minicamp 6 tunnin yrittäjyysleirille, joka toteutetaan osana sedulaisen orientoivia 1 ov:n opintoja. Orientoivien opintojen toteutustavat saattavat vaihdella opetuspisteittäin. (Koulutuskeskus Sedu 2014.)

Koulutuskeskus Sedussa opiskelijoiden on mahdollista painottaa opintoja yrittäjyyteen valitsemalla yrittäjyyden Oma Polku -toimintamallin, jossa opiskelu tapahtuu henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman mukaisesti. Opiskelu voi tapahtua esimerkiksi eri alan opiskelijoiden yhteisissä hankkeissa, tai opiskelijoilla on mahdollisuus oppia monenlaisissa oppimisympäristöissä, ja harjoitella yrittäjyyttä esimerkiksi osuuskunnassa, NY-yrityksessä, työelämän toimeksiantoina ja -projekteina, asiakastöinä ja -projekteina, NY-leiritöiminnassa (6h/12h/24 h), tapahtuman järjestämisen yhteydessä tai työssäoppijana. Oma Polku -toimintamallissa työtavat ovat aktiivisia, tutkivia ja opiskelijoita osallistavia, jossa korostuu yhdessä tekeminen. Opettaja on kaikessa toiminnassa mukana tukemassa ja neuvomassa. Opettaja muuttuu kuitenkin enemmän ohjaajaksi, ja opiskelijälähtöisyys korostuu. Opiskelija saa Oma Polku -opinnoista tutkintotodistukseensa merkinnän, kun hän on suorittanut vähintään 10 opintoviikkoa yrittäjyyden Oma Polku -toteutuksiin sisältyviä opintoja, tai osallistunut polun opintoja kartuttaviin toimintoihin. Oma Polku -toimintamallia on aktiivisesti levitetty kotimaassa ja kansainvälisesti. (Koulutuskeskus Sedu 2014.)

Koulutuskeskus Sedu on osallistunut vuodesta 2010 pilottioppilaitoksena Seinäjoen ammattikorkeakoulun kehittämään ammattikorkeakoulujen ja toisen asteen opiskelijoiden yrittäjyysaikomustutkimukseen (Joensuu ym. 2014), joka julkaistaan toukuun 2014 aikana. Tutkimuksessa on selvitetty muun muassa millaiset ammattikorkeakouluopiskelijoiden ja toisen asteen opiskelijoiden yrittäjyysaikomukset ovat, miten ne eroavat koulutusaloittain, ja mitkä tekijät vaikuttavat opiskelijoiden yrittäjyysaikomuksiin. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena oli tunnistaa potentiaalinen yrittäjäksi ryhtyvien joukko jo mahdollisimman aikaisessa vaiheessa opintoja, jotta heille voidaan kohdistaa erityistoimia yrittäjyys- ja liiketoimintaidean eteenpäin viemiseksi. Kyselyn tulokset osoittavat muun muassa, että Koulutuskeskus Sedun yrittäjyyden Oma Polun valinneilla nuorilla on vahvemmat pystyvyyssuhteet sekä yrittäjämäisemmät asenteet ja toimintatavat kuin muilla tutkimukseen osallistuneilla. Kolmasvuoden opiskelijoista yrittäjyyspolun valinneilla aikomukset ovat nousseet suhteessa ensimmäiseen vuoteen. Muillakin opiskelijoilla yrittäjyysaikomukset ovat pysyneet samalla tasolla, mikä on poikkeuksellista, koska yleensä aikomukset laskevat opintojen edetessä. (Joensuu ym. 2014, 2 - 3, 51.) Saatuja palautteita hyödynnetään Koulutuskeskus Sedun pedagogisessa kehittämistyössä. Muita käytäntöjä yrittäjyyden edistämiseksi ovat Kesäpaja ja opiskelijoiden perustamat osuuskunnat ja NY -toiminta.

Koulutuskeskus Sedun johto tukee henkilöstön osallistumista, yrittäjyyttä, yrittäjämäistä toimintatapaa, ja innostaa henkilöstöä mukaan laajaan ja monipuoliseen kehittämisen- ja hanketoimintaan. Kehittämistoiminta tukee strategisten tavoitteiden toteutumista, ja edistää ammatilliselle koulutukselle alueellisesti, valtakunnallisesti ja kansainvälisesti asetettujen tavoitteiden toteutumista. Kehittämistyön tukena oppilaitoksessa on jo useiden vuosien ajan toiminut eri asiantuntijatyöryhmiä. (Laatu ja arviointi 2014.)

Koulutuskeskus Sedun henkilöstön yrittäjyysosaamista on kehitetty esimerkiksi Tiimivalmentaja koulutuksen ja HOPE -hankkeen sekä ja Oppimisen kumous -kiertueen avulla. HOPE -koulutuksessa käsiteltiin yrittäjämäisiä opetus-opettamisen toimintamalleja ja opettajilla oli mahdollisuus kouluttautua HOPE -koulutuksen tiimivalmentajiksi. Tiimivalmentajien kautta yrittäjämäinen oppiminen ja tiimioppiminen jalkau-

tuvat edelleen opetuspisteisiin. Opetushenkilöstö on osallistunut yksiköissään Oppimisen kumous -koulutukseen, joka toteutettiin innovatiivisesti erilaisissa oppimisympäristöissä ja erilaisin yrittäjämäisin teemoin tavoitteena herättää halua toteuttaa opetustyötä yrittäjämäisin toimintatavoin, ja samalla kartoitettiin opettajien osaamistarpeita. Seinäjoen koulutuskuntayhtymä palkitsee henkilöstöä yrittäjyysosaamisesta ja -kokemuksesta, jos henkilö on toiminut itse yrittäjänä vähintään vuoden ajan, ja se voidaan todentaa Y -tunnuksella, maksamalla yrittäjäkokeemuslisää henkilökohtaisena lisänä. Kehityskeskustelujen yhteydessä esimiehet kartoittivat, millä tavoin henkilöstö on edistänyt omassa työssään yrittäjyyteen liittyvää osaamistaan. (Laatu ja arviointi 2014.)

Koulutuskeskus Sedulla on laaja ja monipuolinen alueellinen, kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö- ja kumppanuusverkosto. Verkostoyhteistyö elinkeinoelämän ja Etelä-Pohjanmaan yritysten kanssa on tiivistä. Koulutuskeskus Sedu on esimerkiksi käynnistänyt yhdessä paikallisten säästöpankkien kanssa yhteistyöhankkeen nimeltään Oma Onni. Oma Onni -hankkeessa Koulutuskeskus Sedun opiskelijat opettavat taloustaitoja yläasteen 9-luokkalaisille. Oppilaitoksen edustajat ovat aktiivisesti mukana alueellisessa ennakoitutyössä osallistumalla muun muassa Etelä-Pohjanmaan liiton ennakoitutyöryhmään ja maakuntasuunnitelmien ja -ohjelmien laatimiseen. Henkilöstön yrittäjyysosaamista ja työelämäyhteistyötä kehitetään työelämäyhteistyön laaturyhmien, opettajien työelämäjaksojen ja työssäoppimisen kautta. Työelämäyhteistyön kehittämisjaksojen pituus vaihtelee 2 viikosta 2 kuukauteen, ja tavoitteena on, että jokainen henkilöstöön kuuluva suorittaa palkallisen työelämäjakson 5 vuoden välein. (Laatu ja arviointi 2014.)

Koulutuskeskus Sedussa panostetaan yrittäjyyttä tukevien ja edistävien oppimismenetelmien ja -ympäristöjen kehittämiseen vahvan ja laajan hanketoiminnan tuella. Yrittäjyyden kehittämiseen liittyviä hankkeita ovat mm. ITU=kulttuurialan yrityshanke, JOB13= yrittäjämäisten opintopolkujen rakentaminen, TOY=työssäoppiminen omassa yrityksessä ja Yrittäjyyskasvatuksen foorumit -hanke, HOPEosk-hanke=osuuskunta pedagogisena oppimisympäristönä. (Koulutuskeskus Sedu 2014.)

Koulutuskeskus Sedu on merkittävä ja arvostettu toimija, ja yhteistyökumppani alueellaan. Oppilaitos on esimerkiksi vuodesta 2007 lähtien järjestänyt yhteistyökumppaneidensa kanssa Yrittäjyyskasvatus-konferenssin Seinäjoella. Konferenssissa on esitelty myös kansainvälistä näkökulmaa ja esimerkkejä yrittäjyyskasvatuksen käytännöistä. Koulutuskeskus Sedu hallinnoi myös Etelä-Pohjanmaan YES-keskusta, jonka tehtävänä on auttaa maakunnan perusopetuksen, lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten opettajia yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisessa muun muassa opetussuunnitelmien kehittämispalveluja, yrittäjyyskasvatuksen materiaali- ja palveluja ja opettajien koulutusta tarjoamalla sekä kehittämällä kouluyritysyhteistyötä. (Laatu ja arviointi 2014.)

Projektien ja erilaisten yrittäjyyttä tukevien toimintojen avulla vauhditetaan yrittäjyyskasvatuksen, työssäoppimisen ja opintojen ohjauksen kehittämistyötä. Hankkeiden tavoitteena on luoda uusia Sedu-tasoisia toimintamalleja, tukea opetussuunnitelmatyötä, edistää työelämäyhteistyötä, vahvistaa opiskelijoiden ammatillisen osaamisen kehittymistä, kehittää tutkintojen työelämävastaavuutta ja edistää yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista opetustyössä. Tarkoituksena on lisätä vuorovaikutusta oppilaitosten, yrittäjien ja työelämän kanssa. Koulutuskeskus Sedun yrittäjyyttä tukevat oppimismenetelmät ja -ympäristöt ovat monipuolisia ja tukevat opiskelijoiden kiinnostuksen säilymistä yrittäjyyteen nousujohteisesti. (Laatu ja arviointi 2014.)

3 Oppilaitososuuskunta

Oppilaitososuuskunta on jäsentensä hallinnoima ja omistama organisaatio eli oikea konkreettinen yritys siitä huolimatta, että sen toimintaympäristö toimii oppilaitoksesta käsin (Leppänen 2013). Osuuskunta toimii oppilaitoksissa yrittäjyyskasvatuksen ja yrittäjyyden oppimisympäristönä. Oppilaitososuuskuntien tavoitteena on kannustaa nuoria yrittäjyyteen ja kehittää opiskelijoiden yrittäjyystaitoja ja -asennetta.

Osuuskunnan tarkoituksena on toimia innostavana oppimisympäristönä kaikille mukana oleville. Osuuskunnassa voi opintojen lisäksi kerryttää työkokemusta, nähdä, mitä yrittäjyys oikeasti on ja saada mahdollisesti vähän voittoa toiminnallaan.

Erosen (2012, 76 - 77) pro gradu-tutkielman mukaan voidaan havaita neljä erityyppistä oppilaitososuuskuntaa. Osuuskunnat eroavat toisistaan tarkoituksen, toteutuksen ja oppimisprosessin mukaan. Oppilaitososuuskunta voi olla:

1. Itsenäinen yrittäjyyden paikka, jossa opiskelu nivoutuu kokonaan oppilaitososuuskunnassa toimimiseen. Opiskelijat perustivat itse muutaman hengen osuuskuntia, joissa he tekivät itsenäisesti aitoja toimeksiantoja asiakkailleen.
2. Yritysidean kehittämisen ja verkostoitumisen paikka, jossa opiskelijat kehittivät omaa yritysideaansa ja ammattitaitoaan, tekivät itsenäisesti tilaustöitä ja loivat opetuksen ohessa omaa asiakasverkostoaan.
3. Oppilaitoksen maksullisen palvelutoiminnan toteutuspaikka, jossa opiskelijat voivat harjaannuttaa ammattitaitoaan ja itsenäistä työskentelyään tekemällä tilaustöitä.
4. Erilaisten opintojen suorituspaikka, jossa opiskelijan on mahdollista suorittaa esimerkiksi yksittäisiä kursseja, opintokokonaisuuksia tai työssäoppimista.

3.1 Osuustoiminnan periaatteet ja arvot

Osuustoiminta on osuuskuntiin rakentuva taloudellinen toiminta- ja organisoitumismalli ja jäsentensä yhteisyrittäjyyden muoto, joka lähtee tavallisten ihmisten tarpeista ja paikallisista voimista. Osuuskunta on ympäri maailmaa levinnyt yritysmuoto, jota Suomessa säätelee osuuskuntalaki. (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005, 4,6; Liikala 2010, 5.) Suomessa astui 1.1.2014 voimaan uusi osuuskuntalaki (Osuuskuntalaki 14.6.2013/421).

Kansainvälisen Osuustoimintaliiton ICA:n vuonna 1995 identiteettiä koskeva kannanotto määrittelee, että osuuskunta on itsenäinen henkilöyhteisö, johon jäsenet voivat

liittyä vapaaehtoisesti toteuttaakseen yhteisesti omistamansa ja demokraattisesti hallitsemansa yrityksen avulla taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tavoitteitaan. (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2008, 3 - 5.) Osuustoiminnan periaatteet ja arvot ovat kansainvälisiä suuntaviivoja, joita osuuskunnat toteuttavat käytännössä ympäri maailmaa. Osuuskuntien perustana toimivat omatoimisuuden, omavastaisuuden, demokratian, tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden ja solidaarisuuden perusarvot. Osuustoimintaliikkeen eettisiä arvoja ovat rehellisyys, avoimuus, yhteiskunnallinen vastuu, ja muista ihmisistä välittäminen. Jokaisella osuuskunnan jäsenellä on lisäksi omat tavoitteensa ja päämääränsä, jotka on sovittava yhteen muiden osuuskunnan jäsenten kanssa. (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005, 11.)

Osuustoiminta-aate tuli Suomeen 1800-luvun lopulla professori Hannes Gebbardin johdolla. Häntä pidetään osuustoiminta-aatteen isänä Suomessa. (Inkinen & Karjalainen 2012, 63 - 64.) Suomessa toimii tällä hetkellä noin 4700 osuustoimintayritystä, joissa on yli 7 miljoona jäsentä. Lähes jokaisessa suomalaisessa kodissa arvioidaan olevan vähintään yksi osuuskunnan jäsen. (Pöyhönen 2013, 2 - 3.) Osuuskunnat ovat merkittäviä alueellisia työllistäjiä, koska niiden kautta syntyy uusia työpaikkoja ja samalla nykyiset toimijat vahvistavat markkina-asemaansa.

Osuuskunnat luokitellaan niiden tarkoituksen ja luonteen mukaan. Perinteisiä suur-osuuskuntia Suomessa ovat muun muassa tuottajaosuuskunnat (esimerkiksi osuusmeijerit), jotka tuottavat perinteisesti maatalouteen liittyviä raaka-aineita ja tuotteita, kuluttajaosuuskunnat (esimerkiksi osuuskaupat), jotka välittävät kulutustavaroita tai palveluja jäsenilleen kuluttajille ja palveluosuuskunnat (esimerkiksi osuuspankit ja keskinäiset vakuutusyhtiöt), joiden palveluja jäsenet käyttävät. (Juutinen, Stenström & Vuori 2011, 8 - 9.)

Jäsenen asiakassuhteen näkökulmasta katsottuna osuuskunta toimii joko hankinta- tai markkinointiosuuskuntana. Hankintaosuuskunnalla tarkoitetaan osuuskuntaa, jonka kautta hankitaan jäsenille tuotteita, tavaroita tai palveluita, joita he tarvitsevat kotitaloudessaan tai ammatissa toimiessaan. Jäsenet toimivat yhdessä hankkiakseen tarvitsemiaan palveluita ja tuotteita osuuskunnan kautta. Markkinointiosuuskunnalla

tarkoitetaan osuuskuntaa, jossa osuuskunnan jäsenet voivat markkinoida tuottamiinsa palveluita ja tuotteita osuuskunnan kautta. Markkinointiosuuskunta on yleensä monen yrittäjän yhteinen osuuskunta. (Osuuskunnan perustajan opas 2010, 9.)

Osuuskunnat voidaan jakaa myös perinteiseen osuustoimintaan ja uusosuustoimintaan (Juutinen, Stenström & Vuori 2011, 9). Uusosuuskuntaa voidaan kutsua myös pienosuuskunnaksi, jolla tarkoitetaan useimmiten henkilöstöomisteista yhteisyritystä, joita perustettiin 90-luvun laman seurauksena työllistymistä varten. Uusosuuskunnille on tyypillistä, että osuuskuntia syntyi aloille, jossa ne eivät ole aikaisemmin olleet yleisiä kuten esimerkiksi rakennusalalle ja sosiaali- ja terveysalalle. Henkilöstöomisteinen osuuskunta on työntekijöidensä perustama, ja jäsen toimii osuuskunnassa palkansaajan asemassa ja tarjoten osuuskunnan kautta työpanostaan ja osaamistaan maksaville asiakkaille. Osuuskuntamallia voidaan käyttää myös yrittäjien välisessä yhteistoiminnassa. Pienyrittäjä hyötyy olemalla tiiviissä yhteistyössä muiden saman alan yrittäjien kanssa. (Osuuskunnan perustajan opas 2010, 9.)

Osuuskuntia toimii lähes kaikilla toimialoilla. Osuuskunta soveltuu eri toimialoille ja monen tyyppiseen toimintaan. Erityisen hyvin osuuskunta sopii käytännön työhön painottuvaan, ja vähän pääomaa vaativaan yritystoimintaan, jossa omistajien henkilökohtaisella osallistumisella ja panoksella on tärkeä merkitys. (Juutinen ym. 2011, 8 - 9.) Osuustoimintaa pidetään erityisesti akateemisten ja naisten suosimana yritysmuotona, koska korkeasti koulutettujen työttömyys on kasvanut nopeammin kuin muun väestön työttömyys. Yrityshautomot ovat lisänneet osuuskuntayritysten perustamisintoa, koska ne madaltavat yrittäjyyden kynnyksiä, ja antavat mahdollisuuden oman yritysideoita kehittämiseen. Pienosuuskuntia on perustettu usein It-alalle sekä kulttuuri- ja luoville aloille, joiden tekijöillä on korkea koulutustaso. (Repo 2012, 45.)

Arvioidaan, että osuustoiminta tulee lisääntymään lähivuosina, johtuen koulutetun työvoiman epätyypillisistä työsuhteista, julkisten palvelujen rakennemuutoksesta ja taloudellisesta ja ekologisesta kriisistä (Repo 2013, 47). Työelämä on murroksessa, ja se vaatii uusia ajattelutapoja työntekoon. Nykyajan nuoret haluavat tehdä työtä omalla tavallaan, ja omien arvojensa mukaisesti. Tämä asettaa yritykset pohtimaan,

miten nuoret saadaan motivoitua ja sitoutettua työntekoon. Sosiaalinen franching on hyvä esimerkki osuustoiminnan yritysmallista, jonka avulla voidaan luoda uusia työpaikkoja ja tarjota kuluttajille palveluita, jotka perustuvat voiton sijaan arvoihin. Sosiaalinen franchingissa liiketoimintakonsepti kopioidaan franchingyrittäjälle, mutta pääpaino ei ole omistajan taloudellisen voiton maksimointi, vaan se on yrityksen arvomaailmassa, johon koko liiketoiminnankin tulee nojata. Sosiaalinen franching on luonut yli 10 000 uutta työpaikka Euroopassa muun muassa pitkäaikaistyöttömille ja vammaisille henkilöille. (Kujala 2012, 46.)

Viime vuosina on perustettu useita hyvinvointi-, kulttuuri- ja monialaisuusosuuskuntia eri toimialoille. Osuuskuntamuotoiselle yrittäjyydelle näyttää olevan tulevaisuudessa sosiaalista kysyntää muun muassa vanhusväestön ikääntymisen ja kunnallisten palvelujen ulkoistamisen myötä. Erityisesti vanhusväestölle suunnatuista sosiaali- ja terveyspalvelujen tarvetta ovat omalta osaltaan vauhdittaneet hyvinvointipalvelujen uudelleenjärjestelyt kunta-, sosiaali- ja terveyssektorilla. (Repo 2013, 47.) Oppilaitoksissa osuuskunta toimii yrittäjyyden oppimisympäristönä (Karhu 2013, 6.)

Osuuskuntalain uudistumisen myötä osuuskunnasta tulee varmasti entistä houkuttelevampi yritysmuoto Suomessa, koska uuden lain mukaan osuuskunnan voi nyt perustaa myös yksi henkilö. Yhteisöllisyyden, joustavuuden ja arvomaailman ansiosta osuuskuntien suosio tulee kasvamaan useammilla toimialoilla.

3.2 Osuuskuntien ja aputoiminimien perustaminen

Osuuskunta perustetaan laatimalla kirjallinen perustamissopimus, jonka jokainen jäsen allekirjoittaa. Osuuskunnan voi uuden osuuskuntalain (14.6.2013/421) mukaan perustaa myös yksi henkilö, entisen kolmen sijaan. Osuuskunta on rekisteröitävä kaupparekisteriin kolmen kuukauden kuluessa perustamissopimuksen allekirjoittamisesta tai sen perustaminen raukeaa. (Pöyhönen 2013, 77, 84.) Osuuskunta on kirjanpito- ja verovelvollinen yritys, ja siksi sen liiketoiminnan aloittamisesta on tehtävä

ilmoitus verohallinnolle. Kyseinen ilmoitus verohallinnolle voidaan tehdä samalla perustamisilmoituksella. (Osuuskunnan perustajan opas 2010, 47.) Vuonna 2014 osuuskunnan perustamiskustannus maistraatissa on 380 € (Maistraatti 2014).

Osuuskuntalain (14.6.2013/421) mukaan jokaisella osuuskunnalla on oltava hallitus, jossa on oltava vähintään yksi ja enintään viisi jäsentä, jollei säännöissä määrätä asiaa toisin. Hallituksen jäsenet valitsee osuuskunnan kokous, ja varsinaisille jäsenille voidaan valita myös henkilökohtaiset varajäsenet.

Hallitus edustaa osuuskuntaa ja tekee käytännön tason päätökset. Hallitus vastaa toimistaan osuuskunnalle eli jäsenille ja ulkopuolisille toimijoille. Hallituksen tehtävänä on muun muassa huolehtia osuuskunnan hallinnosta, toiminnan järjestämisestä, kirjanpidon ja varainhoidon valvonnasta. Osuuskunnan hallitus tekee päätöksensä enemmistöperiaatteella. (Osuuskuntalaki 14.6.2013/421.)

Ylin päätösvalta on osuuskunnan kokouksella, joka määrittelee toiminnan linjaukset. Jokaisella osuuskunnan jäsenellä on käytettävissä yksi ääni osuuskunnan kokouksissa käsiteltävissä asioissa. Osuuskunnalla on oltava joka vuosi vähintään yksi kokous. Varsinainen osuuskunnan kokous on pidettävä kuuden kuukauden kuluessa tilikauden päättymisen jälkeen, lisäksi osuuskunta voi pitää tarvittaessa ylimääräisiä kokouksia. Varsinaisessa osuuskunnan kokouksessa on päätettävä edellisen tilinpäätöksen vahvistaminen, taseen osoittaman ylijäämän käyttäminen ja vastuuvapauden myöntäminen hallituksen jäsenille ja toimitusjohtajalle. (Pöyhönen 2013, 136, 179, 182.)

3.3 Osuuskunnan jäsenyys

Osuuskunnan jäsenyyttä haetaan kirjallisella hakemuksella, joka osoitetaan osuuskunnan hallitukselle. Osuuskunnan jäseniksi voidaan hyväksyä 18 vuotta täyttäneet henkilöt. Osuuskunnan jäsenyys alkaa, kun hakemus on hyväksytty ja osuusmaksu on

maksettu, ellei osuuskunnan säännöissä toisin määrätä. Osuusmaksu on jokaisella jäsenellä samansuuruinen. Jäsenyyden alkaessa jäsen saa käyttöönsä jäsenyyteen liittyvät oikeudet, ja hän vastaa myös siihen liittyvistä velvoitteista. Jäsenyys on henkilökohtainen ja sitä ei voi siirtää toiselle. (Pöyhönen 2013, 61 - 62, 96.)

Osuuskunnan jäsenyys perustuu vapaaehtoisuuteen, ja jäsen voi erota osuuskunnasta milloin tahansa syytä ilmoittamatta, tekemällä osuuskunnalle kirjallisen eroilmoituksen. Jäsenen erottaminen on eroamista vaikeampi prosessi. Osuuskuntalaissa (14.6.2013/421) tai säännöissä on oltava perusteet jäsenen erottamiselle. Ennen erottamispäätöksen tekemistä, jäsenelle on ilmoitettava kirjallisesti erottamisaikomuksesta ja erottamisen perusteista. Osuuskunnan jäsenellä on oikeus saada maksamansa osuusmaksu takaisin osuuskunnan jäsenyyden päättyessä, jos osuuskunnan talous sen sallii. Osuusmaksu palautetaan aina kun, jäsenyys päättyy joko eroamisen tai erottamisen johdosta. Palautuksen enimmäismäärä on osuuden osuusmaksusta maksettu määrä. Osuusmaksu palautetaan takaisin vuoden kuluttua käynnissä olevan tilikauden päättymisen jälkeen. (Pöyhönen 2013, 63 - 64, 281 - 283.)

3.4 Oppilaitososuuskunta yrittäjyyden oppimisympäristönä

Osuustoiminnallinen yrittäjyys perustuu yhdessä tekemiseen, tiimityöhön ja yrittäjyyteen. Suomessa opiskelijaosuuskunnista käytetään usein nimitystä oppilaitososuuskunta (Hytinkoski 2013, 33). Osuuskunta on oppilaitoksessa opetusmenetelmä ja samalla myös oikea yritys, jonka toimintaa säätelee muun muassa osuuskuntalaki. Osuuskunta sopii hyvin konkreettiseksi yrittäjyyskasvatuksen oppimisympäristöksi oppilaitoksiin. (Akkanen 2013, 11.)

Oppilaitososuuskuntien uranuurtaja on vuonna 1993 perustettu Jyväskylän ammattikorkeakoulun markkinoinnin ja yrittäjyyden erikoisyksikkö Tiimiakatemia. Tiimiakatemia on toiminut malliesimerkkinä monille myöhemmin perustetuille oppilaitososuuskunnille. Tiimiakatemiassa oppiminen perustuu asiakasprojekteihin, joita

tehdään tiimeissä opiskelijoiden perustamissa osuuskunnissa. Oppimisessa kaikkein tärkeintä on kokeileminen ja asioiden testaaminen käytännössä. Asiakastöitä tekemällä syntyy uusia tiimejä ja yhdessä kokeileminen luo yksin tekemistä enemmän kokemuksia, ajatuksia ja uutta tietoa, jota voidaan edelleen hyödyntää ja soveltaa tulevaisuudessa. Yksilöllä on vastuu omasta oppimisestaan ja siihen liittyvien valintojen tekemisestä. Tiimiakatemiassa oppiminen nähdään aktiivisena toimintana, tiedon hankintana ja tekemisenä, johon jokainen yksilö voi itse vaikuttaa. (Leinonen, Partanen & Palviainen 2002, 18, 20, 23 - 24, 152.)

Troberg, Ruskovaara ja Seikkula-Leinon (2011, 56) toteavat, että osuuskuntayrittäjyys on verrattain uusi käsite yleisessä suomalaisessa koulujärjestelmässä. Seikkula-Leinon (2009, 61) mukaan yrittäjyyskasvatus on suhteellisen uusi teema opetussuunnitelmissa, ja sitä ei ole vielä osattu riittävästi integroida käytäntöön. Suurella osalla opettajista ei ole myöskään yrittäjyyskokemusta, joten osuuskuntatoimintaa yrittäjyyskasvatuksen välineenä ei ole helppo tehtävä toteuttaa.

Oppilaitososuuskuntien suosio on suomalaisessa koulumaailmassa kasvanut, ja niitä on perustettu viime vuosina esimerkiksi Helsingin ja Jyväskylän yliopistoihin, lähes kaikkiin ammattikorkeakouluihin, useimpiin ammatillisiin oppilaitoksiin ja yli kymmeneen lukioon. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin Mikkelin yksikkö on erikoistunut osuustoimintaan kehittämiseen, CO-op Network Studies -verkkokurssien järjestämiseen ja alan tieteelliseen tutkimukseen. (Akkanen 2013, 11.)

Troberg ym. (2011, 51,56) ovat tutkineet osuuskuntayrittäjyyttä kuudessa suomalaisessa ammattikorkeakoulussa vuosina 2007, 2008 ja 2010. Tutkimukseen haastateltiin osuuskuntayrittäjyydessä mukana olleita henkilöitä, kaiken kaikkiaan yhdeksää opiskelijaa ja viittä opettajaa tai valmentajaa. Tutkimuksen mukaan osuuskunta on hyvä yrittäjyyskasvatuksen väline oppilaitoksessa. Tutkimukseen osallistuvien opiskelijoiden mukaan osuuskunta on hyvä oppimisympäristö, jossa opiskelijat oppivat yhdessä. Oppilaitososuuskunnassa opiskelijat työskentelevät oikeassa yrityksessä, oppivat yrittäjyyteen, ja saavat todellisia yrittäjyyden kokemuksia esimerkiksi suunnitel-

malla yrityksen taloutta, tekemällä tuotekehitystä ja hankintoja, luovat asiakaskontakteja ja oppivat neuvottelemaan.

Osuuskunta valitaan yritysmuodoksi usein sen vuoksi, että se on helppo perustaa ja lopettaa, joustava, muokattava ja se on mahdollista aloittaa kohtuullisella paperityöllä ja pienellä rahallisella satsauksella. Troberg ym. (2011, 53, 56) tutkimuksen mukaan kaikki haastatellut opettajat ja valmentajat totesivat, etteivät perinteiset oppimistavat kuten tentit ja luennot motivoineet ja innostaneet opiskelijoita samalla tavalla kuin työskentely osuuskunnassa. Haastatellut opettajat ja valmentajat totesivat, että osuuskuntayrittäjyys täyttää hyvin yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet. Osuuskuntayrittäjyys kehittää opiskelijan ulkoista ja sisäistä yrittäjyyttä sekä tiimityön taitoja. Suurin etu yhteisessä tiimiyrittäjyydessä verrattuna yksin yrittämiseen on, että se opettaa opiskelijalle ryhmätyötaitoja sekä mahdollistaa erilaisten käytännön taitojen ja osaamisen oppimisen. Työskentelemällä yhteistyössä osuuskunnassa opiskelijat yhdistävät tietoja ja taitoja suorittaessaan monimutkaisia yrittäjyyden tehtäviä. Osuuskunta on yritysmuotona ihmisläheinen, ja päätavoitteena ei ole tuottaa voittoa omistajilleen. Osuuskuntayrittäjyydessä opiskelijat oppivat sosiaalisia taitoja, toimivat hyvin yhdessä ja hallitsevat yritystoimintaansa yhdessä. Osuuskuntayrittäjyys on vaativa oppimisympäristö, joka edellyttää opiskelijalta aktiivista sitoutumista ja vastuun kantoa. Yrittäjyyden vapaus sopii joillekin opiskelijoille hyvin, kun taas toisia se voi passivoida. Työskentely osuuskunnassa on joillekin opiskelijoille tärkeää itsensä oppimisen aikaa ja samalla opitaan mitä yrittäjyys on.

Oppiminen osuuskunnassa koetaan vastapainona teoreettiselle opetukselle ja opiskelijat oppivat paljon enemmän kuin luennoilla tai työskennellessään työntekijätasolla (Troberg ym. 2011, 53). Oppilaitososuuskunnissa opiskelu poikkeaa perinteisestä luokkahuoneopiskelusta, koska oppiminen tapahtuu tekemällä aitoja toimeksiantoja asiakkaille. Osuuskuntamallin integroiminen opetussuunnitelmiin asettaa uudenlaisia haasteita ja vaatimuksia oppilaitoksille sekä opettajuudelle. Oppilaitososuustoiminnan aloittaminen edellyttää oppilaitoksen johdolta henkistä ja taloudellista panostusta asiaan, jotta opettajilta löytyisi halua ja valmiuksia kehittää yrittäjämäistä oppimisympäristöä. (Akkanen 2013, 11.)

Oppilaitososuuskunnassa toimivan opettajan perinteinen rooli muuttuu oppimisen ohjaajan, keskustelun avaajan, kyseenalaistajan ja kannustajan rooliin. Tärkeää on, että opettaja ei esimerkiksi anna opiskelijoille valmiita oikeita ratkaisuja asioiden hoitamiseen. Oppilaitososuuskunnissa toimivien opiskelijoiden ikä, tiedot ja taidot vaikuttavat opettajan ohjauksen määrään. Hyvin nuoret ja opiskelun alkuvaiheessa olevat opiskelijat tarvitsevat enemmän tiedollista ohjausta. Tarkoituksena on, että opettaja toimii enemmän taustalla, mutta hän aina tarvittaessa ohjaa, tukee ja kannustaa opiskelijoita. (Hytinkoski 2013, 34.) Trobergin ym. (2011, 56) tutkimuksen mukaan on suuri tarve kehittää opettajien didaktisia ja pedagogisia yrittäjyyskasvatuksen taitoja. Suuria haasteita ovat myös opettajien tiedon puute ja ennakkoluulot osuustoimintayrittäjyyttä kohtaan.

Asteljoki (2010, 33) kertoo väitöstutkimuksessaan, että yrittäjyyden opetusta ei kannata sijoittaa liian aikaiseen opiskeluvaiheeseen esimerkiksi ensimmäiseen opiskeluvuoteen, koska opiskelijat eivät ole vielä siinä vaiheessa valmiita yrittäjyyden haasteisiin, eikä aikainen aloittaminen lisää opiskelijoiden myönteistä suhtautumista yrittäjyyteen. Hytinkosken (2013, 34) mukaan oppilaitososuuskuntatoimintaan lähdetään mukaan yleensä vasta toisen tai kolmannen opiskeluvuoden aikana. Näin opiskelijalle on ehtinyt karttua ammatillista osaamista ja tietoa.

Oppilaitososuuskunnassa toimimisen tarkoituksena ei kuitenkaan ole, että kaikista opiskelijoista ammattiin valmistuttuaan tulisi yrittäjiä. Tavoitteena on pyrkiä vahvistamaan opiskelijan sisäistä yrittäjyyttä ja yrittäjämäisiä ominaisuuksia, joita tarvitaan työelämässä työntekijänä. (Akkanen 2013, 11.) Osuuskunnassa toimiminen tuottaa opiskelijajäsenelle ammatillista osaamista, kokemusta yhteisyrittäjyydestä, opinto-suorituksia ja mahdollisuuden ansaita rahaa. Vaikkei opiskelija ryhtyisikään valmistuttuaan yrittäjäksi, voivat nämä kokemukset jossakin myöhemmässä elämän vaiheessa konkretisoitua yrittäjyydeksi. (Hytinkoski 2013, 36.)

Koulutuskeskus Sedussa perustettiin keväällä 2011 yksi suuri Osuuskunta KAMP ja artesaaniopiskelijoiden perustama Koulutuskeskus Sedu Ilmajoen Pappilantien Arte-

saaniosuuskunta Pohjanmaa. Osuuskunta KAMP kattaa koko Etelä-Pohjanmaan, ja siihen voivat liittyä niin Koulutuskeskus Sedun opiskelijat kuin myös Etelä-Pohjanmaan alueella toimivien nuorten työpajojen asiakkaat. Koulutuskeskus Sedun eri opetuspisteillä on opiskelijoiden kiinnostuksen, ja liikeidean kautta mahdollisuus halutessaan perustaa mihin tahansa opetuspisteeseen myös omia osuuskuntia tai liittyä suoraan Osuuskunta KAMP:iin, jolloin sen alle perustetaan ns. aputoiminimi, joka toimii itsenäisenä yksikkönä osuuskunnan sisällä. (Perälä 2013.)

3.5 Osuuskuntatoiminta Koulutuskeskus Sedussa

Koulutuskeskus Sedussa toimii kaksi osuuskuntaa, Osuuskunta KAMP ja Ilmajoella opiskelijoiden perustama Artesaaniosuuskunta Pohjanmaa. Osuuskunta KAMP:n toiminnan alkutaivalta ovat tukeneet EP:n Pajoilta Urille -hankkeesta liiketoiminta-coach Tero Perälä sekä konsultaatioapua organisaatiomalliin tarjonnut Etelä-Pohjanmaan osuuskaupan talousjohtaja Kaj Mäkelä. (Perälä 2013.)

Ensimmäisenä Osuuskunta KAMP:n alaisuuteen perustettiin monialainen alaosuuskunta Ähtärin Ahertajat Ähtärin Koulutielle. Tämän jälkeen osuuskuntatoiminta on levinnyt myös Seinäjoen Kirkkokadulle, Koulukadulle ja Upankadulle sekä Kurikkaan. Tällä hetkellä Osuuskunta Kampin alaosuuskuntina toimivat Ähtärin Ahertajat, ICT-Seinäjoki, Seinäjoen Kimara, Seinäjoen Septar, Seinäjoen Tapkom, Seinäjoen High-Lights, Kurikan Kätevä ja Seinäjoen Sedunet. Artesaaniosuuskunta Pohjanmaa on vuonna 2011 Ilmajoen Pappilantien opiskelijoiden itsenäisesti perustama ja ylläpitämä osuuskunta. Osuuskunta toimii Ilmajoella Pappilantiellä koulutuskeskus Sedun tiloissa ja sen eri alat tarjoavat esimerkiksi vanhojen kalusteiden kunnostusta ja restaurointia, tila- ja sisustussuunnittelua, esiintymis- ja rooliasujen valmistusta, yksilöllisten kodintekstiilien suunnittelua sekä erikoismaalausta ja pintakäsittelyä. Asiakastyöt tehdään opintojen ohella. Opiskelijat ottavat omaan tasoonsa ja aikatauluunsa sopivia töitä tarjouspyyntöjen ja toimeksiantojen mukaan. (Perälä 2013.)

3.5.1 Osuuskunta KAMP:n toiminnan periaatteet

Koulutuskeskus Sedussa osuuskuntatoimintaan mukaan haluaville opiskelijoille järjestetään perehdytyskurssi, jossa käydään läpi muun muassa osuuskunnan ja Koulutuskeskus Sedun välinen yhteistyösopimus, osuuskunnan säännöt ja muut periaatteet niiltä osin kuin ne koskevat opiskelijoita. Perehdytyksessä on hyvä olla mahdollisuuksien mukaan jo osuuskunnan toiminnassa olevia ylempien vuosikurssien opiskelijoita, jotka voivat saattaen vaihtaen -periaatteella siirtää tehtäviään uusille opiskelijoille vierellä kulkien. Osuuskunta KAMP:n jäseneksi pääsevät ensisijaisesti ammatillisten perustutkintojen 2. ja 3. vuoden ja ammattitutkintojen opiskelijat sekä Etelä-Pohjanmaan alueella sijaitsevien työpajojen asiakkaat. Jäseniä hyväksytään Osuuskunta KAMP:iin silloin, kun se hallituksen puolelta onnistuu, pääsääntöisesti lukuvuoden alussa. Osuuskunta KAMP:n osuusmaksu on 10 euroa. Ensimmäisen vuosikurssin opiskelija voi liittyä osuuskunnan jäseneksi, jos hänellä on osuuskunnan hallituksen ja opettajien mielestä hyvät valmiudet tehdä itsenäisiä asiakastöitä. Alle 18-vuotias opiskelija voi liittyä osuuskunnan jäseneksi vain huoltajansa kirjallisella suostumuksella. Alaikäiset jäsenet eivät voi olla osuuskunnan perustajajäseniä eivätkä osuuskunnan hallituksen jäseniä. (Perälä 2013.)

Osuuskunta KAMP:n toiminta on tarkoitettu pääasiassa opiskelijoille, mutta opettajat ja ohjaajat voivat liittyä halutessaan osuuskunnan jäseniksi. Suositeltavaa kuitenkin on, että jäsenet olisivat ainoastaan opiskelijoita. Opettajat toimivat ensisijaisesti valmentajina ja saavat työnantajaltaan palkan opettamisesta ja ohjaamisesta, eivätkä siis voi saada samanaikaisesti palkkaa osuuskunnalta. Muunlaiseen järjestelyyn on oltava virallinen päätös Koulutuskeskus Sedun johdolta. Opettajan tai ohjaajan liittyminen osuuskuntaan on järkevää esimerkiksi silloin, kun kaikki opiskelijat ovat työssäoppimassa koulun ulkopuolella, eikä kukaan ole paikalla maksamassa laskuja. (Perälä 2013.)

Osuuskunta KAMP:n ja opiskelijajäsenen välille solmitaan puitesopimus, joka on kestoaltaan määräaikainen. Osuuskuntaan liittyvän opettajan tai ohjaajan kanssa osuuskunta ei solmi työsuhdetta, koska he ovat työsuhteessa Seinäjoen koulutuskun-

tayhtymään, joka maksaa heille palkan. Useimmat opiskelijat eroavat Osuuskunta KAMP:sta heti ammattiin valmistumisensa yhteydessä, mutta heillä on kuitenkin halutessaan mahdollisuus jatkaa toimintaa osuuskunnassa yhden vuoden ajan valmistumisensa jälkeen. Sen jälkeen opiskelija erotetaan Osuuskunta KAMP:sta. Artesaariosuuskunta Pohjanmaan opiskelijoilla on mahdollisuus jatkaa osuuskunnassa kaksi vuotta valmistumisensa jälkeen. Opiskelijoille palautetaan 10 euron jäsenmaksu osuuskuntalain mukaisesti vuosi eroamisen aikana käynnissä olevan tilikauden päätymisen jälkeen. Osuusmaksua ei tarvitse palauttaa, jos opiskelijajäsenen kustannuspaikalta ei löydy osuusmaksun suuruista summaa. (Perälä 2013.)

Koulutuskeskus Sedun Osuuskunta Kampin hallituksessa on vähintään kolme ja enintään seitsemän jäsentä ja kaksi varajäsentä. Jokaiselle aputoiminimelle nimetään mahdollisuuksien mukaan oma edustaja KAMP:n hallitukseen. Jos hallituspaikat ylittyvät aputoiminimien lisääntyessä, on aputoiminimille, joilla ei ole virallista hallituksen edustajaa nimettävä vastuuhenkilö opiskelijoista, jolle myönnetään prokura, joka mahdollistaa sopimusten allekirjoittamisen. Oppilaitososuuskunnan hallituksen kokouksissa on hyvä olla mukana myös oppilaitoksen edustaja tiedonkulun varmistamiseksi. Hallituksen puheenjohtajuus on hyvä olla opiskelijajäsenenellä. (Perälä 2013.)

Jos opetuspisteissä perustetaan omia osuuskuntia, edellytetään niiltä yhteistyötä Osuuskunta KAMP:n kanssa. Kyseinen menettely varmistaa yhteiset toimintamallit ja yhteistyön osuuskuntien välillä sekä hyvien käytänteiden leviämisen. (Perälä 2013.)

Osuuskunta KAMP:ssa tilinpäätös on tehtävä huhtikuun loppuun mennessä, ja se käsitellään osuuskunnan toukokuun kokouksessa. Osuuskunnan kokous on järjestettävä joka kevät ennen lukuvuoden päättymistä, mielellään toukokuussa. Säännöissä ehdoton takaraja on kesäkuun loppu, mutta käytännön järjestelyt voivat olla silloin varsin hankalat, koska opiskelijat ovat jääneet kesälomalle. (Perälä 2013.)

Osuuskunta antaa liiketoiminnalle suunnan, mutta yhteistyössä toisten opiskelijoiden kanssa osuuskunnan toimintaa voi kehittää haluamaansa suuntaan, ja omia ideoita voi testata käytännössä oikeiden asiakkaiden kanssa. Kuten työelämässä ja yrittäjyy-

dessä muuallakin, osuuskunnassa tekijät kantavat itse vastuun toiminnasta. Yhdessä toimimalla myös liiketoiminnan riskien hahmottaminen on helpompaa. Osuuskunnassa toimiessaan opiskelija saa sekä ammatillista että liiketoiminnallista ohjausta opettajiltaan. (Perälä 2013.)

3.5.2 Koulutuskeskus Sedun osuuskuntatoiminnan pedagogiset tavoitteet

Koulutuskeskus Sedussa osuuskunnat toimivat yrittäjyyskasvatuksen ja yrittäjyyden oppimisympäristönä, jossa opiskelija pääsee tutustumaan käytännön yrittäjyyteen. Osuuskunta toimii Koulutuskeskus Sedussa oppimisympäristönä silloin, kun toiminta ja työtunnit on merkitty vahvistettuun työjärjestykseen. Oppimisympäristönä toimivat esimerkiksi oppilaitoksen tilat tai työ voidaan tehdä asiakaskohteessa. Koulutuskeskus Sedun osuuskuntatoiminnan pedagogisena tavoitteena on tukea opiskelijoiden yrittäjyyden ja yritystoiminnan kehittymistä. Oppituntien puitteissa tapahtuvassa osuuskuntatoiminnassa opettaja ohjaa opiskelijoita aitojen asiakastöiden tekemisessä, näin osuuskunta toimii opetusmenetelmänä. Silloin, kun ryhmäkohtaiseen työjärjestykseen ei ole merkitty opettajan ohjausta, osuuskunnan toimintaa ei käytetä oppimisympäristönä, vaan se on osuuskunnan liiketoimintaan liittyvää toimintaa. Osuuskuntatoiminnassa painotetaan opiskelijan kasvua vastuun kantamiseen ja toimimiseen itsenäisenä yrittäjänä. Opetussuunnitelman mukaiset ammatilliset sekä ammattitaitoa täydentävät tutkinnon osat opitaan kautta. (Perälä 2013.)

Koulutuskeskus Sedussa osuuskuntatoimintaa voidaan harjoittaa oppituntien puitteissa ammattiopintojen sisällä tai erillisenä valinnaisena aineena, jolloin tehty työ kerryttää opintoviikkojen määrää. Opintojen kertyminen käydään läpi jokaisen projektin aloituksen yhteydessä. Opettajan haasteena on sijoittaa asiakastyöt joustavasti opintoihin. Tarvitaan uutta ajattelutapaa nähdä asiat kokonaisuuksina, ja yhdistää eri oppiaineita sekä tiimityöskentelyn taitoja opettajien kesken, jotta osuuskuntamalli saadaan integroitua sujuvasti opetussuunnitelmiin. (Perälä 2013.)

Osuuskunnassa toimivien opiskelijoiden ohjaustarve jakautuu sekä ammatillisen osaamisen ohjaukseen että yrittäjyyden ja liiketoimintaosaamisen ohjaukseen. Oppituntien puitteissa tapahtuvassa osuuskuntatoiminnassa myös osuuskuntaan kuulumattomat opiskelijat tekevät vastaanotettua asiakastyötä, tiimin jäsenenä, he vaan eivät saa työstään palkkaa. Jokaisesta asiakastyöstä muodostetaan oma projektinsa, ja projektille nimetään opiskelijoista erillinen projektipäällikkö. Osuuskunnan jäseninä olevat opiskelijat hoitavat ja vastaavat omalta osaltaan asiakastyöstä kokonaisuudessaan. Vastuuta annetaan enemmän opiskelijoille, mutta opettaja ohjaa, tukee ja kannustaa tarvittaessa. Osuuskunnan jäsenet huolehtivat muun muassa markkinoinnista, tarjouksien vastaanotoista, tarjouksien laadinnasta, sopimuksien laadinnasta, työn suorittamisesta, työn luovuttamisesta ja laskutuksesta. Jokaisesta projektista on suositeltavaa neuvotella opettajan ja osuuskunnan välillä talouden hallinnan helpottamiseksi, jolloin käydään läpi projektin arvioidut menot ja tulot. (Perälä 2013.)

Opiskelijat voivat tehdä osuuskunnan kautta myös ammattiin liittymättömiä työtehtäviä ja töitä jotka toistavat itseään. Tällöin opettajan tehtävänä on arvioida kerryttävtkö tehdyt työt opintoja. Toiminta joka ei kerrytä opintoviikkoja, on tapahduttava oppituntien ulkopuolella. Osuuskunta mahdollistaa opiskelijalle myös ”itsensä toteuttamisen vapauden”, ja rahanhankkimismahdollisuuden muutoinkin kuin opintojen puitteissa. Osuuskuntaan kuuluvilla opiskelijajäsenillä on mahdollisuus tehdä kesäloman aikana osuuskunnan alaisuudessa töitä. Kesäajan toiminta on itsenäistä ja yrittäjämäistä toimintaa. (Perälä 2013.)

Jokaisessa opetuspisteessä nimetään joku osuustoiminnasta vastaava opettaja, joka auttaa opiskelijoita osuuskunnan pyörittämisen arjessa. Lisäksi saman henkilön olisi hyvä olla mukana osuuskunnan perustamistyössä, jos opetuspisteeseen päätetään perustaa oma osuuskunta. Henkilön tehtäviin kuuluu esimerkiksi auttaa opiskelijoita laskutuksessa, tarjouksien teossa, ja muussa osuuskunnan talouspuolessa. (Perälä 2013.)

Osuuskunnissa tehdään asiakasprojekteja, joiden avulla opitaan opetussuunnitelman, ammatin mukaisia asioita. Työskentely tapahtuu silloin oppituntien puitteissa ja

työskentelyä ohjaa pääsääntöisesti opettaja tai ammattiohjaaja. Opettajat ohjaavat, opastavat ja rohkaisevat opiskelijoita tunnistamaan oman osaamisensa, mikä tärkeintä pyytämään apua toisilta opiskelijoilta eli oppimaan kaverilta. Opettajan tehtävänä on auttaa opiskelijaa löytämään ratkaisuja asiakasprojektin aikana esiin tuleviin ongelmiin. Ongelmien ratkaiseminen edellyttää koko ryhmän panostusta ja osaamista. (Perälä 2013.)

4 Tutkimuksen aineisto ja menetelmät

4.1 Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja kohderyhmä

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on arvioida Koulutuskeskus Sedun oppilaitososuuskuntien nykytilaa yrittäjyyden oppimisen näkökulmasta selvittämällä opiskelijoiden yrittäjyysvalmiuksia, yrittäjyysaikomuksia ja mitä hyötyä, haasteita sekä kehitettävää on yrittäjyyden oppimisessa, kun oppimisympäristönä toimii oppilaitososuuskunta.

Tutkimukseen haastatellaan Koulutuskeskus Sedussa toimivien Osuuskunta KAMP:n ja Artesaaniosuuskunta Pohjanmaan valmistumisvaiheessa olevia opiskelijajäseniä ja opettajia. Tutkimuksessa selvitetään Koulutuskeskus Sedun oppilaitososuuskunnissa toimivien valmistumisvaiheessa olevien opiskelijoiden tämän hetkisiä yrittäjyysvalmiuksia tutkimalla teemahaastattelujen avulla, mitä ja miten yrittäjyysvalmiuksia opitaan sekä mitä yrittäjyysvalmiuksia pitäisi oppia ja opettaa laajemmin. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään opiskelijoiden yrittäjyysasenteita ja -aikomuksia perustaa oma yritys, ja toimia ulkoisena yrittäjänä. Tutkimuksen tarkoituksena on esittää oppilaitososuuskunnan hyötyjä, haasteita ja kehittämistoimenpiteitä yrittäjyyden oppimiseen saatujen tutkimustulosten pohjalta. Opinnäytetyön tarkoituksena on, että

tutkimustuloksia voidaan hyödyntää Koulutuskeskus Sedun pedagogisessa kehittämistyössä, ja antaa työkaluja toisen asteen oppilaitososuuskuntatoiminnan edelleen kehittämiseen.

Tässä tutkimuksessa yrittäjyysvalmiuksilla tarkoitetaan oppia yritteliästä toimintatapaa, oppia yrittäjämäistä liiketoimintaa, oppia yrittäjäksi ja ymmärtää yrittäjyyttä (vrt. Hytti & O’Corman 2004, 13). Yrittäjyysaikomuksilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sitä, kuinka todennäköistä on, että opiskelijat perustavat oman yrityksen valmistumisensa jälkeen tai myöhemmässä elämänsä vaiheessa.

Saatuja tutkimustuloksia analysoidaan opinnäytetyön teoriaosuuden ja Koulutuskeskus Sedun yrittäjyyskasvatukselle ja osuuskuntatoiminnalle asetettujen tavoitteiden pohjalta.

Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Mitä yrittäjyysvalmiuksia opiskelijat ovat oppineet toimiessaan oppilaitososuuskunnassa?
- Millaiset ovat opiskelijoiden yrittäjyysaikomukset valmistumisen jälkeen?
- Mitä hyötyä, haasteita ja kehitettävää yrittäjyyden oppimisessa on, kun oppimisympäristönä toimii oppilaitososuuskunta?

Opinnäytetyö toteutetaan Koulutuskeskus Sedun toimeksiantona.

4.2 Aineiston keruumenetelmät

Tämä tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus ja aineiston keruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua eli puolistrukturoitua haastattelua. Tutkimusta varten haastateltiin Koulutuskeskus Sedun yhdeksää opiskelijaa, joista seitsemän kuului Osuuskunta KAMP:n eri ala-osuuskuntiin ja kaksi opiskelijaa kuului Artesaani-osuuskunta Pohjanmaahan sekä kuutta Koulutuskeskus Sedun osuuskuntatoiminnassa olevaa opettajaa. Opiskelijoille ja opettajille laadittiin erilliset teemahaastattelu-

lomakkeet, joihin teemat muotoutuivat tutkimuksen teorian ja tutkimuskysymysten pohjalta. Jokaisen teeman alle laadittiin tarkentavia kysymyksiä. Opettajien teema-haastattelulomake oli pääteemoiltaan sama kuin opiskelijoille, mutta siitä jätettiin joitakin lisäkysymyskohtia pois, koska niihin haettiin vain opiskelijoiden näkökulmaa.

Haastattelukysymysten ja -tilanteen ja järjestäminen vaati aikaa. Kysymyksiä laadittaessa oli muistettava, etteivät ne saa olla haastateltavia johdattelevia, vaan haastateltavilla piti olla mahdollisuus vastata niihin mielipiteidensä mukaisesti. Kysymysten suunnittelu oli haasteellista, koska piti saada oleellinen tieto kysytyä, jotta tutkimustulokset vastaisivat asetettuihin tutkimusongelmiin. Haastattelutilanteen onnistumiseen vaikutti haastattelukysymysten asettelu, ja haastattelijan taidot kehittyivät haastattelujen etenemisen myötä. Yksilöhaastattelu valittiin sen vuoksi, että muita henkilöitä ei ollut vaikuttamassa haastateltavien vastauksiin, ja vastuu haastattelun suunnasta oli täysin haastattelijalla. Ensimmäisten opiskelija- ja opettajahaastatteluiden jälkeen teemahaastattelulomakkeita hieman tarkennettiin kysymysten osalta, pääteemat pysyivät kuitenkin samoina.

Ennen haastatteluita selvitettiin, ketkä opettajista opettivat ja ohjasivat osuuskunta-toimintaa, ja sen jälkeen oltiin opettajiin ensin sähköpostitse yhteydessä asiasta, ja heti seuraavana päivänä puhelin yhteydessä. Puhelin yhteydessä selvitettiin opettajille tarkemmin tutkimuksen tarkoitus ja toteutus, ja sovittiin haastatteluiden ajankoh- ta ja -paikka. Tutkimukseen osallistuvilta opettajilta tiedusteltiin opiskelijahaastatel- tavia, ja heiltä saatiin mahdollisten opiskelijoiden yhteystiedot, joista haastattelijä valitsi haastateltavat. Tämän jälkeen haastattelijä oli opiskelijoihin yhteydessä puhe- limitse, ja kertoi tutkimuksen tarkoituksen, toteutustavan, ja sovittiin haastatte- luajankohta ja -paikka. Tässä tutkimuksessa ei haastateltu tutkijan opettamia Seinä- joen Septariin kuuluvia osuuskunnan opiskelijoita, koska tutkija on heille entuudes- taan hyvin tuttu henkilö. Näin välttyttiin siltä, että haastateltavien ja haastattelijan välillä olisi ollut riippuvuussuhteita ja haastateltavat olisivat antaneet sosiaalisesti suotuisia vastauksia. Tämä oli yksi keino varmistaa tutkimuksen luotettavuutta.

Haastateltaville painotettiin tutkimuksen vapaaehtoisuutta, luotettavuutta ja sitä, että haastattelu nauhoitetaan digitaaliselle sanelukoneelle. Tutkimukseen osallistuvat opiskelijat ja opettajat lupautuivat osallistumaan haastatteluihin mielellään, ja antoivat luvan käyttää haastattelumateriaalia tutkimusaineistossa. Tutkimukseen osallistuvien tarkkaa määrää ei etukäteen määritelty, vaan aineiston määrä muotoutui haastattelujen aikana. Haastattelujen määrä pysyi kohtuullisena, näin tutkija pystyi analysoimaan tutkimustulokset perusteellisesti.

Kaikki haastattelut tehtiin haastateltavien oppilaitoksissa. Jokainen haastattelutilanne oli luotava luontevaksi, ja oli hyvä löytää rauhallinen haastattelutila, jota kukaan ei päässyt keskeyttämään. Varsinkin opiskelijoiden haastattelutilanteissa oli muistettava luoda aluksi miellyttävä ja vapautunut ilmapiiri, jotta haastateltavat eivät turhaan jännittäisi tilannetta. Haastattelijan oli tärkeää olla mahdollisimman neutraali varsinaisissa haastattelutilanteissa, eikä haastattelija saanut tuoda esille omia mielipiteitään asioista.

Haastatteluiden aluksi keskusteltiin päivän tapahtumista ja vähitellen edettiin tutkimuksen tarkoitukseen, miksi haastateltava oli valittu haastateltavaksi, ja vielä kerrattiin vapaaehtoisuus, luotettavuus ja että haastattelu nauhoitetaan, ja sitä käytetään tutkimusaineistona. Haastateltaville muistutettiin, että ei ole olemassa oikeita ja vääriä vastauksia, vaan heidän omat vapaamuotoiset kommentit, kokemukset, ajatukset ja tulkinnat tutkittavista aiheista olivat tärkeitä tutkimukselle. Haastattelija ohjasi haastattelutilanteita ja piti keskustelun aiheessa. Haastattelut etenivät pääsääntöisesti teemoittain, mutta tarkentavien kysymysten järjestys saattoi vaihdella. Teemojen sisällä oli osittain suljettuja ja avoimia kysymyksiä. Haastattelut aloitettiin yksinkertaisilla kysymyksillä, joihin oli helppo vastata, jotta tilanne voitiin luoda vapautuneeksi ja avoimeksi. Haastattelujen aikana oli tärkeää varmistaa, että haastateltavat ymmärsivät käytetyt käsitteet ja kysymykset, jottei tullut virheellistä aineistoa. Tärkeää oli saada haastateltavat, varsinkin opiskelijat vastaamaan kokonaisuudessaan pitkin lausein kysymyksiin, siksi kysymysten asetteluun piti kiinnittää erityistä huomiota. Tarpeen tullen kysyttiin uudelleen samaa kysymystä, jotta saatiin tarpeeksi kattava vastaus. Kysymykset olivat lyhyitä, jotta haastateltavien oli ne helppo muistaa. Kahta eri

asiaa kerralla ei kysytty. Haastattelujen lopuksi käytiin yhteenvedon omaisesti läpi käydyt haastattelut ja saatuja vastauksia, jotta samalla pystyttiin varmistamaan tuliko asiat ymmärretyksi oikein. Lopuksi sovittiin, että onko yhteydenotto haastateltaviin myöhemmin mahdollista, jos piti tehdä esimerkiksi tarkentavia kysymyksiä.

Haastatteluiden jälkeen aineisto litteroitiin eli purettiin tekstimuotoon mahdollisimman pian, jotta epäselvyydet tai puuttuvat tiedot oli helppo selvittää. Tässä tutkimuksessa käytettiin yleiskielistä litterointia, ilman äännähdyksiä, äänenpainoja, eleitä ja taukojen kirjaamista. Puhetta ei muutettu kirjakielelle eikä murre sanoja poistettu. Haastatteluista syntyi paljon kirjallista materiaalia. Litterointi oli työlästä ja vaati paljon aikaa. Yhden haastattelutunnin litterointiin kului noin 4-5 tuntia aikaa.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarkoituksena ei ole pyrkiä tilastollisiin yleistyksiin, vaan pyrkimyksenä on kuvata ja ymmärtää toimintaa, tai antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta tutkittavasta ilmiöstä kuin jo olemassa olevan totuuden tai väittämien todentaminen. Tutkimuksessa on keskeistä osallistuminen tutkittavien elämään, ja tutkimusaineisto kootaan todellisissa konteksteissa. Tutkimukseen valitaan tarkoituksenmukainen yleensä suhteellisen pieni kohdejoukko, jotta aineiston perusteellinen analysointi onnistuu mahdollisimman hyvin. Tieteellisyyden kriteerinä ei pidetä aineiston määrää vaan laatua. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston koolla ei ole välitöntä vaikutusta tutkimuksen onnistumiselle, siksi ei ole olemassa tiettyä sääntöä tutkimusjoukon koon määrittämiseksi. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija rakentaa tutkimuksensa vahvan teoreettisen perustan pohjalta, joka ohjaa aineiston hankintaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161, 164; Eskola & Suoranta 1998, 16 - 18, 61 - 62.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen tutkimusmetodeina käytetään menetelmiä, joissa tutkittavien näkökulmat pääsevät hyvin esille kuten esimerkiksi teemahaastattelua, osallistuvaa havainnointia, ryhmähaastatteluja tai kirjoitettujen dokumenttien analysointia. Tutkimushaastattelu on systemaattinen tiedonkeruumenetelmä, jonka avulla pyritään saamaan tutkittavasta aiheesta luotettavia ja päteviä tietoja. Haastattelu on kvalitatiivisen tutkimuksen päämenetelmä, ja sen etuna pidetään sitä, että yleensä

vastaamaan saadaan tutkimuksen kannalta suunnitellut henkilöt, ja heidät voi tavoittaa myöhemminkin, jos halutaan esimerkiksi tehdä seurantatutkimusta. Haastattelun etu on, että aineistoa voidaan säädellä joustavasti tilanteen ja vastaajien mukaan, ja haastatteluaiheiden järjestystä voidaan säädellä ja vastauksia on mahdollisuus tulkita enemmän kuin esimerkiksi kyselylomaketta. (Hirsjärvi ym. 2009, 164, 205, 210).

Teemahaastattelu on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto, jossa haastattelun aihepiirit eli teemat ovat tiedossa etukäteen, ja ne pohjautuvat tutkimuksen viitekehukseen. Teema-alueiden valinta perustuu tutkimusongelmiin. Teemat voidaan jakaa pää- ja alateemoihin, ja teemoihin liittyvien kysymysten tarkka muoto, laajuus ja esitysjärjestys puuttuvat. Teemahaastattelu sopii hyvin yksilön omien kokemusten keräämiseen. Haastattelu on ennalta sovittu ja suunniteltu haastattelijan ja haastateltavan välinen vuorovaikutustilanne, joka perustuu kielen käyttöön. Puolistrukturoidussa haastattelussa samat teema-alueet käydään kaikkien haastateltavan kanssa läpi keskustelun omaisesti, tutkijan esittäessä teemojen mukaisia kysymyksiä tutkimukseen osallistuvalla. Haastattelijalla on tärkeä rooli haastattelun aikana. Haastattelutilanne tapahtuu tutkijan aloitteesta ja johdattelemana, ja hän voi joutua motivoimaan haastateltavia sekä pitämään keskustelua yllä. Teemahaastattelussa ei anneta valmiita vastausvaihtoehtoja, vaan haastateltava saa vastata esitettyihin kysymyksiin omin sanoin, jolloin saadaan esille haastateltavan merkityksellisiä tulkintoja, ajatuksia ja kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä. Haastattelussa ihminen nähdään subjektina, jolle annetaan mahdollisuus tuoda itseään koskevia asiat esiin vapaamuotoisesti. Haastattelun aikana voidaan halutessa syventää ja tarkentaa saatuja tietoja esimerkiksi pyytämällä vastaajaa perustelemaan esittämänsä mielipide, tai tekemällä hänelle lisäkysymyksiä. (Vuorela 2005, 37; Tuomi & Sarajärvi 2011, 75; Hirsjärvi ym. 2009, 205, 208; Eskola & Suoranta 1998, 86 - 87.)

Ennen varsinaista haastattelutilannetta haastattelukäytännöt kannattaa testata etukäteen tekemällä muutama esihaastattelu. Haastateltaville on ennen haastattelutilannetta selvitettävä tutkimuksen tavoite, perusteltava miksi hänet on valittu haastateltavaksi, korostettava luottamuksellisuutta, kerrottava arvio haastatteluun menevästä ajasta, sovittava haastattelun nauhoittamisesta, ja korostettava haastattelun

vapaaehtoisuutta. Haastateltavan on voitava luottaa siihen, että hänen kertomuksiin käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti. Tutkimushaastattelussa luottamus ja tutkittavien anonymiteetti on erityisessä avainasemassa, niin tutkimuksen aikana kuin tutkimustulosten julkistamisen yhteydessä. Tutkijan ja tutkittavan välillä ei saa vallita riippuvuussuhdetta, koska se voi vaikuttaa oleellisesti tietojen antamisen vapaaehtoisuuteen ja tutkimustulosten luotettavuuteen. Tutkittava voi antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia, jos tutkija on hänelle entuudestaan hyvin tuttu henkilö. (Eskola & Suoranta 1998, 55 - 57, 94; Hirsjärvi ym. 2009, 207.)

Aineiston käsittely, tarkastelu ja analysointi kannattaa aloittaa mahdollisimman pian sen keräämisen jälkeen. Aihe on vielä hyvin muistissa tai jos tietoja on vielä haastattelun jälkeen täydennettävä tai selvennettävä, on se helpompaa tehdä heti haastattelun jälkeen. (Hirsjärvi ym. 2009, 223; Hirsjärvi & Hurme 2008, 135). Haastatteluiden jälkeen nauhoitettu puhe pitää muuttaa tekstimuotoon, jotta sitä voidaan tutkia. Teemahaastatteluaineisto kirjoitetaan puhtaaksi eli se litteroidaan, tutkimusaineiston analysoinnin helpottamiseksi. (Vilka 2005, 115.) Kananen (2010, 59) erottaa litteroinnissa sanatarkan, yleiskielisen ja propositiotason litteroinnin. Vilkan (2009, 115 - 116) mukaan litteroinnissa tutkimusaineisto käydään läpi järjestelmällisesti, aineisto ryhmitellään ja luokitellaan teemojen mukaisesti käyttämällä litterointisymboleja. Litteroinnin tulee vastata haastateltavien antamia suullisia lausumia, eikä puheita saa muuttaa tai muokata. Litterointi on työläs ja aikaa vievä vaihe, mutta sen on todettu lisäävän tutkijan vuoropuhelua tutkimusaineiston kanssa.

4.3 Aineiston analyysimenetelmät

Tämän tutkimuksen analyysimetodina käytettiin teorialähtöistä sisällönanalyysiä. Tutkimuksen teoriaosuuteen koottiin keskeinen tieto yrittäjyydestä, yrittäjyyskasvatuksesta ja osuuskuntatoiminnasta. Tutkimusaineiston haastattelut kirjoitettiin auki sana sanalta, ja teksti pelkistettiin eli siitä karsittiin epäoleelliset tiedot. Tämän jälkeen teksti luokiteltiin ja ryhmiteltiin teemojen mukaisesti, ja etsittiin tekstin merki-

tyksiä, jotta tutkittavasta ilmiöstä saatiin muodostettua kokonaisvaltainen kuvaus. Tutkimusaineistoon perehdyttiin tarkasti, ja se luettiin useaan kertaan, jotta aineiston tuttuus helpottaisi analysoinnin tekemistä ja onnistumista. Aineisto analysoitiin tutkimuksen teoreettisen taustan ja tutkimuskysymysten antamien viitekehysten mukaan. Tutkimustulosten analysoinnissa arvioitiin saatuja tuloksia suhteessa jo olemassa olevaan tutkimustietoon ja teoriaan. Tavoitteena oli luoda ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa oleva kuvaus. Tutkimuksen analysoinnissa pyrittiin löytämään yhteys aineiston ja tulosten välillä. Tutkimustulosten raportoinnin tarkoituksena oli esittää tulokset niin, että ne olivat mahdollisimman ymmärrettäviä, ja vastasivat hyvin tutkittavien antamia vastauksia. Tutkimuksen raportoinnissa nojaututtiin suoriin haastatteluotteisiin eli lainauksiin, ja tutkijan esittämiin yhteenvetoihin ja päätelmiin haastatteluista. Esille tuotiin myös poikkeamia ja vaihteluja suurista linjauksista.

Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan usein kokonaisuutena, ja analyysi koostuu yksittäisten havaintojen pelkistämisestä ja tutkimusongelman ratkaisemisesta. Aineistoa tarkastellaan siitä näkökulmasta, mikä on tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta oleellista, vaikka saman tutkimuksen aineistoa voisi tarkastella useastikin näkökulmasta. Näin analyysin kohteena oleva aineisto pelkistyy hallittavampaan muotoon. Pelkistämisen toisessa vaiheessa ajatuksena on karsia havaintojen määrää mahdollisimman suppeaksi joukoksi havaintoja yhdistämällä. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää yhdistää erilliset havainnot yhdeksi havainnoksi tai harvemmaksi havaintojen joukoksi. Laadullisen tutkimuksen analyysissä pyritään aina menemään havaintojen taakse. Itse tuotettuja havaintoja selitettäessä laadullisessa analyysissä viitataan esimerkiksi muihin tutkimuksiin, aiemmin tehtyihin hypoteeseihin tai tutkimusaihetta käsittelevään kirjallisuuteen. (Alasuutari 2011, 38 - 40, 43.)

Kvalitatiivisen aineiston analyysia kuvataan prosessiksi, johon kuuluvat aineiston kuvaus, luokittelu ja yhdistely. Lähtökohtana on aineiston perusteellinen ja kattava kuvaus tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Tutkimusaineiston kuvauksissa on tärkeää sijoittaa ilmiö aikaa, paikkaan ja siihen kulttuuriin, eli siihen kontekstiin mihin

ilmiö kuuluukin. Aineiston luokittelussa on kyse päättelystä, joka luo pohjan, jonka perusteella haastatteluaineistoa tulkitaan, yksinkertaistetaan ja tiivistetään. Luokittelussa jäsenetään tutkimusilmiötä vertailemalla aineiston eri osia keskenään, ja pyritään löytämään ilmiölle yhteys johonkin analyyttiseen kontekstiin esimerkiksi aikaisempaan tutkimukseen. Aineiston yhdistely tarkoittaa sitä, että luokkien esiintymisen välille yritetään löytää jotakin säännönmukaisuutta tai samankaltaisuutta. Tutkimusaineiston yhdistelyn tuloksena syntyä uusia luokkia, joiden perustana ovat jo olemassa olevat teoreettiset käsitteet tai tutkija luo itse uusia ilmiöitä kuvaavia käsitteellisiä termejä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 145 - 150.)

Aineistolähtöinen, teoriasidonnainen ja teorialähtöinen analyysi ovat laadullisen analyysin muotoja. Aineistolähtöisessä analyysissä tutkimusaineistosta luodaan teoreettinen kokonaisuus, jossa aikaisemmillä teorioilla tai havainnoilla ei ole mitään tekemistä lopputuloksen kanssa, vaan teoria koskee sitä, miten analyysi tehdään. Teoria-ohjaava analyysi ei pohjautu suoraan teoriaan vaan teoria toimii analyysin etenemisen apuna. Teorialähtöinen analyysi pohjautuu tiettyyn teoriaan, malliin tai auktoriteettisen henkilön esittämään ajatukseen. Tutkimuksessa kuvaillaan kyseinen malli, ja sen pohjalta määritellään tutkimuksen keskeiset käsitteet. Tutkimusaineiston analyysia ohjaa valmis, aikaisemman tiedon perusteella luotu malli. (Tuomi 2007, 129 - 131.)

Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen metodi, jossa tutkittavasta ilmiöstä muodostetaan tiivistetty ja yleisessä muodossa oleva kuvaus sanallisesti. Sisällönanalyysiä voidaan tehdä joko aineistolähtöisesti tai teorialähtöisenä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineisto pelkistetään, ryhmitellään ja sen pohjalta luodaan tutkimuksen teoreettiset käsitteet. Teorialähtöinen eli deduktiivinen sisällönanalyysi perustuu esimerkiksi aikaisempaan teoriaan, joka ohjaa tutkimusaineiston luokittelua ja analyysiä. Sisällönanalyysin haasteena on, miten aineisto pystytään pelkistämään niin, että se kuvaa mahdollisimman luotettavasti tutkittavaa ilmiötä. (Vilka 2005, 139 - 141; Tuomi & Sarajärvi 2011, 103.)

5 Opiskelijoiden haastattelujen tulokset

Teemahaastattelussa selvitettiin Koulutuskeskus Sedussa toimivien Osuuskunta KAMP:n ja Artesaaniosuuskunta Pohjanmaan opiskelijajäsenten omia henkilökohtaisia kokemuksia, havaintoja ja tulkintoja yrittäjyyden oppimisesta oppilaitososuuskunnassa.

5.1 Haastateltavien taustatiedot

Tutkimukseen haastateltiin yhteensä yhdeksää valmistumisvaiheessa olevaa Osuuskunta KAMP:n ja Artesaaniosuuskunta Pohjanmaan opiskelijajäsentä. Opiskelija-haastateltavista kaksi oli miestä ja seitsemän naista, iältään 18 - 31-vuotiaita. Haastateltavat edustivat liiketalouden, pintakäsittelyn, puualan, tieto- ja viestintätekniikan, hotelli-, ravintola- cateringalan, kotityö- ja puhdistuspalvelualan, käsi- ja taideteollisuusalan ja verhoilu- ja sisustusalan perustutkintojen opiskelijoita Ilmajoelta, Kurikas-ta, Seinäjoelta ja Ähtäristä. Opiskelijat olivat tehneet asiakastöitä pääsääntöisesti oppituntien puitteissa, ja muutamat opiskelijat tekivät niitä myös vapaa-ajalla. Osa opiskelijoista oli hankkinut osan asiakastöistä itse, mutta työt tulivat pääasiassa oppilaitoksen kautta.

5.2 Yrittäjyysvalmiuksien oppiminen oppilaitososuuskunnassa

5.2.1 Yrittäjältä vaadittavat valmiudet

Haastatteluiden aluksi selvitettiin, mitä valmiuksia opiskelijoiden mielestä yrittäjältä vaaditaan. Kysymyksen avulla haluttiin saada selville opiskelijoiden omia käsityksiä ja mielipiteitä asiasta. Samalla kysymyksen tarkoituksena oli, että opiskelijat kykenisivät

paremmin orientoitumaan myöhemmin käsiteltäviin teemoihin, kun he aluksi muodostivat oman käsityksen yrittäjältä vaadittavista valmiuksista eli yrittäjyysvalmiuksista.

Vastauksista voi todeta, että yrittäjältä vaadittavien ominaisuuksien määrittäminen ja käsitteellistäminen vaihteli määrittelijän eli opiskelijan mukaan. Yrittäjältä vaadittavia valmiuksia opiskelijat lähtivät yleensä käsittelemään ulkoisen yrittäjyyden, kuten liiketoimintaosaamisen, taloudenhallintataitojen, myynti- ja markkinointitaitojen ja palveluiden ja tuotteiden hinnoitteluosaamisen kautta. Yrittäjällä oli opiskelijoiden mukaan päätöksenteko- ja organisointitaitoa ja kykyä ajatella asioita yrityksen kannalta sekä taitoa töiden ulkoistamiseen. Yrittäjä tarvitsee maalaisjärkeä, päättelykykyä, hän on rohkea ja uskaltaa ottaa liiketoiminnassaan riskejä. Yrittäjä ajattelee asioita laajemmin, hänen pitää osata ottaa asioista selvää, kyetä toimimaan epämuakvuusalueella ja osata ratkaista ongelmia. Yrittäjä tekee ajoittain myös epämuavia asioita.

Yrittäjältä vaaditaan ammattitaitoon, asiakaspalveluun ja henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyviä valmiuksia. Yrittäjältä vaaditaan kiinnostusta asiaan, oman alansa asiantuntijuutta, työkokemusta, kovaa työn tekoa, luovuutta ja oma-aloitteisuutta. Yrittäjä nähtiin luotettavana, sosiaalisena, ulospäin suuntautuneena ja ryhmätyötaiteisena asiakaspalveluhenkilönä. Yrittäjä tulee toimeen erilaisten ihmisten kanssa, auttaa muita ja osaa pyytää tarvittaessa apua. Opiskelijat luettelivat lisäksi runsaasti yrittäjältä vaadittavia muitakin henkilökohtaisia ominaisuuksia. Yrittäjä on luonteeltaan päättäväinen, vastuullinen, kärsivällinen, joustava ja sinnikäs.

Opiskelijoiden haastattelujen mukaan yrittäjä ehtii moneen asiaan, ja työskentely yrittäjänä vaatii paljon aikaa, pitkäjänteisyyttä, sitoutumista, kykyä sietää painetta ja tunteiden hallintaa. Yrittäjän on osattava toimia kiireessä, ja itseä on otettava niskasta kiinni, jotta asiat tulevat ajallaan hoidettua. Yrittäjän pitää pysyä eri tilanteissa sanojensa ja sopimustensa takana.

Yrittäjältä vaaditaan ainakin sellaista pitkäjänteisyyttä, että saa ne asiakastyöt tehtyä niin kuin on luvattu ja jonkun verran tarvitaan hyviä hermoja ja paineensietokykyä. Hermot täytyy pysyä kasassa, kun sä huomaat että nyt täytyy saada tää työ tehtyä valmiiksi, niinku ei saa romahtaa vaan täytyy sietää se paine mikä siinä työssä on.

5.2.2 Miten oppilaitososuuskunnassa opitaan yrittäjyysvalmiuksia?

Yrittäjyysvalmiuksia opitaan oppilaitososuuskunnassa tekemällä käytännössä asiakastöitä, toimimalla kuin työntekijä, vaikka onkin yrittäjä. Opiskelijoiden näkemykset yrittäjyysvalmiuksien oppimisesta oppilaitososuuskunnassa sisältävät erilaisia näkökulmia yrittäjyydestä. Joidenkin opiskelijoiden mielestä yrittäjyysvalmiuksia ei opeteta erikseen mitenkään. Useimmat opiskelijat lähtivät käsittelemään yrittäjyysvalmiuksien oppimista liiketoiminnallisesta näkökulmasta ja he katsovat, että yrittäjyysvalmiudet ovat taitoja, joita piti opettaa enemmän, koska he toimivat nyt yrittäjinä. Oppilaitososuuskunnissa opittiin yrittäjyysvalmiuksia asiakastöiden laskuttamisen ja hinnoittelun kautta. Kyseiset taidot kehittyivät opintojen edetessä. Osa haastatelluista koki, etteivät he opi riittävästi tarjousten tekemistä, laskuttamista ja hinnoittelua, koska asian saattaa hoitaa joku muu ryhmän jäsen tai henkilökuntaan kuuluva. Opiskelijoiden vastauksista tuli esiin se, että he näkevät osuuskuntatoiminnan lähtökohdaksi liiketoimintayrittäjyyden, eikä niinkään muiden taitojen opettelun.

Opiskelijan oma aktiivisuus ja omatoimisuus vaikuttivat yrittäjyysvalmiuksien oppimiseen. Ne opiskelijat, jotka ovat asioista kiinnostuneita ja aktiivisia, olivat hankkineet esimerkiksi asiakastöitä itse ja ottaneet selvää omatoimisesti kysymällä asiasta esimerkiksi opettajiltaan, osuuskuntavastaavalta tai viranomaisilta. Varsinaista liiketoimintaosaamista ja yrityksen perustamiseen liittyviä opintoja oli niukasti tarjolla, tai tieto niistä ei tavoittanut asiasta kiinnostuneita opiskelijoita. Osuuskuntien hallituksissa mukana olevat opiskelijat totesivat hallituksessa toimimisen kautta oppineensa ymmärtämään enemmän osuuskuntatoimintaa ja taloushallinnon asioita, kuten esimerkiksi verotusta ja palkanmaksun muodostumista.

Osuuskuntatoiminnassa mukana olevien opiskelijoiden asiakaspalvelu-, sosiaaliset ja tiimityöskentelyn taidot kehittyvät toimimalla aidoissa asiakaskonteksteissa. Asiakaskontakteja opitaan esimerkiksi ottamalla asiakastyö vastaan, neuvottelemalla asiakastyön tekemisen tavoitteista, olemalla yhteydessä asiakkaaseen esimerkiksi puhelimen välityksellä ja asiakastyön valmistumisen yhteydessä. Yrittäjyysvalmiuksia opitaan myös asiakaspalautteen, oman toiminnan arvioimisen ja reflektioimisen kautta.

Osuuskunta KAMP:n alaosuuskunnissa ja Artesaanisosuuskunta Pohjanmaassa asiakastöitä tehtiin yksin, pienryhmissä tai isommissa tiimeissä, joko opiskeluaikana tai opiskeluajan ulkopuolella. Opiskelijoiden ryhmätyötaidot kehittyivät, kun työtehtäviä tehtiin erilaisissa tiimeissä. Osuuskuntatöitä tehtiin esimerkiksi siten, että asiakastyölle määriteltiin projektinvetäjä tai -johtaja ja muutama projektityöntekijä. Projektinjohtaja suunnittelee asiakastyön toteutuksen, ja hän on vastuussa asiakastyön valmistumisesta ja onnistumisesta. Jokainen osuuskuntaan kuuluva opiskelija oli vuorollaan sekä projektinjohtajana että työntekijänä. Projektia voitiin toteuttaa myös niin, että projektinvetäjänä toimivat kolmannen vuosikurssin opiskelijat ja projektityöntekijöinä toisen vuosikurssin opiskelijat tai projektit voidaan toteuttaa myös kokonaisuudessaan saman vuosikurssin opiskelijoiden kesken.

Meillä on niinku projekteja ja on aina projektinjohtaja, joka vetää sen homman loppuun. Projektinjohtajan tehtävänä on tehdä jonkinlainen järkevä malli, mutta riippuu ihan siitä minkälaisen ryhmän saat. Projektinjohtajalla on vastuu viime kädessä projektin onnistumisesta.

Osuuskuntien asiakastöistä osa tehtiin kokonaisuudessaan yksin opiskeluaikana tai vapaa-ajalla. Tällöin opiskelijan oma vastuu työtehtävien hoitamisesta korostui.

5.2.3 Mitä yrittäjyysvalmiuksia oppilaitososuuskunnassa opitaan?

Opiskelijoiden tehtävänä oli arvioida tämän hetkisiä yrittäjyysvalmiuksiaan ja mitä he olivat oppineet toimiessaan oppilaitososuuskunnan jäsenenä. Muutenkin aktiiviset ja omatoimiset opiskelijat oppivat enemmän. Yrittäjyysvalmiuksia opittiin parhaiten tekemällä käytännön töitä oikeiden asiakkaiden kanssa. Opiskelijoiden substanssi-

osaaminen, ammatti-identiteetti ja motivaatio opiskeltaviin asioihin kehittyivät asiakastöitä tekemällä. Ymmärrys omaa ammattialaa kohtaan kehittyi, ja teoria sekä käytäntö kohtasivat paremmin.

Sitten, kun tuloo vähän erikoonen juttu, niin sitten miettii että mitenkä tämä nyt koulus tehtiin, ja mitäs se opettaja tästä sanoikaan. Kyllä siinä semmonen tuloo, jotta siellä tunneilla pitää enemmän hereellä olla, että ymmärtää ainakin oman alan asioota, aukiaa ne asiat paljon paremmin.

Opiskelijoiden sosiaaliset, vuorovaikutus- ja asiakaspalvelutaidot olivat suurimmalla osalla kehittyneet osuuskuntatoiminnan myötä, ja he uskalsivat rohkeammin ottaa kontaktia ihmisiin ja asiakkaisiin. Opiskelijat olivat oppineet ymmärtämään asiakaspalvelun merkitystä. Osa opiskelijoista kuitenkin koki, että suoria asiakaskontakteja oli silti liian vähän tai heidän sosiaaliset taitonsa olivat edelleen heikot ja vaativat kehittymistä.

Jokainen haastateltava opiskelija toi esille, että vastuullisuus töiden tekemisestä kasvoi osuuskuntatoiminnan myötä. Opiskelijoille tuli enemmän taitoa tehdä töitä sekä itsenäisesti että erilaisissa kokoonpanoissa. Vastuu ei ulotu pelkästään oman työn hoitamiseen, vaan vastuuta opittiin kantamaan myös työparista tai ryhmän muiden jäsenten työsuorituksista silloin, kun projekti oli yhteinen. Samalla kehittyivät myös tiimityötaidot, ongelmanratkaisutaidot ja täsmällisyys.

Ryhmätyötaitoja opettaa parin kans työskentely ja sitten osaa jakaa sen työn ja pystyy toimimaan kahestaankin. Jos esimerkiksi et saa johonkin tilaisuuteen työntekijää, niin sitten on pakko mennä itte sinne, että sä et voi perua sitä.

Oppilaitososuuskunnassa toiminen ja aitojen asiakastilanteiden hoitaminen opetti opiskelijoille työtehtävien organisointia, ajankäyttöä ja sovittujen sopimusten noudattamista. Opiskelijoiden mukaan hahmotuskyky ja työn järkipäristäminen sekä järjestelmällisyys kehittyivät, kun he joutuivat miettimään, missä järjestyksessä työ kannatti tehdä, jotta se valmistuisi sovittuna aikana. Samalla stressinsietokyky kehittyi. Opiskelijat olivat myös oppineet ulkoistamaan palveluita ja ostamaan kirjanpito- ja palvelut toiselta alaosuuskunnalta. Yrittäjän ei tarvitse itse tehdä ja osata kaikkea.

Opiskelijoiden oma-aloitteisuus, nopeus ja tehokkuus kasvoivat opiskelujen edetessä. Opiskelijat oppivat tekemään työn kunnolla ja tarkasti sekä arvioimaan työnsä lopputulosta ja laatua. Onnistuminen työtehtävissä ja positiivinen palaute asiakkailta ja opettajalta lisäsi itseluottamusta ja uskoa omaan kykyihin.

Itsetunto kehittyy ehdottomasti, just kun saa onnistumisen kokemuksia, et vitsit mä sain nyt työn tehtyä ja se asiakas oli tyytyväinen siihen. Se tuo niinku sitä onnistumisen kokemusta ja se, että huomaa sen että pysyy hoitaan ne hommat että on luottamuksen arvoinen.

Osuuskunnassa työskenteleminen opetti useimpia opiskelijoita näkemään omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan. Osa opiskelijoista oppi refleктоimaan toimintaansa ja miettimään, miten voisi tehdä asian paremmin seuraavalla kerralla. Opiskelijoiden määrätietoisuus ja taito tehdä omia ratkaisuja sekä ottaa itse selvää asioista lisääntyivät, kun heille annettiin vastuu asiakastyön hoitamisesta.

Useimmat opiskelijat olivat oppineet materiaalikustannusten laskemista, asiakastöiden laskuttamista ja raha-asoiden hoitamista. On muistettava, että kaikki opiskelijat ovat erilaisia ja oppivat eri tahtiin ja eri asioita. Osa opiskelijoista koki kuitenkin, että näitä kaikkia edellä mainittuja osa-alueita pitäisi vielä oppia ja harjoitella lisää.

5.2.4 Mitä yrittäjyysvalmiuksia oppilaitososuuskunnassa pitäisi oppia?

Suurin osa opiskelijoista kaipasi enemmän käytännön asiakaspalvelutaitojen opetusta, neuvoja asiakkaiden kohtaamiseen ja sosiaalisten taitojen opettelua. Opintojen aikana olevat asiakaspalvelun teoriaopinnot eivät palvelleet opiskelijoita, ja oppi jäi etäiseksi. Osa opiskelijoista toivoi, että ne opiskelijat, jotka kykenevät, saisivat hoitaa asiakastilanteet alusta loppuun saakka itse. Näin opiskelijoiden asiakaspalvelutaidot kehittyisivät ja itseluottamus ja epäonnistumisen sietokyky kasvaisivat. Yksi opiskelijoista ehdotti, että oppilaitoksessa pitäisi järjestää osuuskunnan jäsenille ilmaisualan opetusta.

Pitää osata kaikkien kans keskustella tai osata soittaa johonkin, niin kaikki on aivan hermona. Jotakin rohkaasua pitää ja ilimaasupuolta pitää olla täs, jotta uskallettaas teherä jotakin. Kun oppii sen, että ei se haittaa vaikka nolaa itensä, sen voi silti teherä, kun toistetaan tarpeeksi kauan niin tuloo lisää rohkeutta.

Osa opiskelijoista kaipasi ryhmädynamiikan taitojen opettamista. Oli tärkeää, että kaikki opiskelijat otettiin mukaan ja huomioitiin myös hiljaisemmat opiskelijat. Osuuskunnan jäseniä pitäisi opiskelijoiden mukaan sitouttaa, kannustaa ja rohkaista enemmän mukaan osuuskuntien toimintaan. Osuuskuntatoimintaan mukaan lähteville jäsenille pitäisi painottaa enemmän sitä, että he toimivat yrittäjinä ja että heillä on velvollisuuksia osallistua esimerkiksi osuuskunnan kokouksiin ja osuuskuntatoiminnan kehittämiseen muutoinkin kuin vain asiakastöitä tekemällä. Osuuskunnissa olevien opiskelijoiden pitäisi toimia aktiivisemmin. Haastatteluihin osallistuneet opiskelijat kertoivat toimivansa aktiivisesti omissa osuuskunnissaan.

Sitä pitäis opettaa enemmän, että niillä on myös vastuu sen osuuskunnan pyörittämiseen, sen että ne kaikki on yrittäjiä, on velvollisuus teherä sen etehen.

Haastattelun mukaan 8 opiskelijaa 9:stä halusi että yrittäjyyttä ja varsinaista liiketoimintaosaamista opetetaan enemmän. Lisäksi liiketoimintasuunnitelmien ja markkinointisuunnitelmien laatimista ei opetettu riittävästi. Yrittäjyyden perusteita ja yrityksen perustamisasioita pitäisi opettaa henkilökohtaisemmin niille osuuskunnan jäsenille, jotka ovat kiinnostuneita asiasta ja yrityksen perustamisesta. Yrittäjyysasioiden oppiminen esimerkiksi suuressa ryhmässä ryhmätöitä tekemällä kerran pari kuukaudessa koettiin huonoksi tavaksi oppia yrittäjyydestä. Opiskelijat kaipasivat lisäksi enemmän opetusta ja vastuuta laskutusasioiden hoitamiseen, jotta he ymmärtäisivät, mitä esimerkiksi työstä jää käteen verojen ja muiden kulujen jälkeen. Ennen osuuskuntatoimintaan lähtemistä opiskelijoita täytyisi perehdyttää asiaan paremmin, jotta he ymmärtäisivät, mihin ovat lähtemässä mukaan.

5.2.5 Mitä oppilaitososuuskunnassa opitaan yrittäjyydestä?

Vastausten perusteella osuuskuntatoiminnassa mukana opiskelijat saivat varsin realistisen ja oikean käsityksen yrittäjyydestä, kun toiminta oli veronalaista. Opiskelijat olivat oppineet ymmärtämään yrittäjyyttä, ja heidän arvostuksensa yrittäjiä kohtaan oli kasvanut. Oppilaitososuuskunnassa mukana oleminen toi näkemystä ja laajempaa ymmärrystä yrittäjyyttä kohtaan. Opiskelijat oppivat osuuskuntatoiminnan aikana itsestään, oliko heistä yrittäjiä. Joidenkin opiskelijoiden yrittäjyysintentiot kasvoivat ja vahvistuivat, ja osa opiskelijoista totesi, etteivät halua toimia yrittäjinä.

Kyllähän tässä oppi aika realistisestikin niinku mun mielestä yrittäjyyttä, koska tää on verollista touhuu, pelataan ihan oikeilla nappuloilla.

Ainakin sen, että tietää että onko vai ei musta yrittäjäksi. Tästä on saanut ihan hyvän kuvan mitä se just on. Uskon, että tuo näkemystä siihen, ja ymmärtää vähän mitä se toinenkin puoli on ja saa ymmärrystä asioihin.

Opiskelijat kertoivat oppineensa olemaan parempia työntekijöitä ja vastuuntuntoisempia töissään, koska työt piti toimittaa aidoille asiakkaille. Opiskelijoiden ammatilliset taidot kehittyivät ja oppimisprosessi eteni, koska osuuskuntatöiden tekemisen ja oman työn reflektoinnin kautta opiskelijat miettivät ja kehittivät toimintaansa. Lisäksi kyky neuvotella asiakkaiden kanssa parani.

Osa opiskelijoista oppi ymmärtämään liiketoimintaa, taloushallintoa, tarjousten laskemista ja hinnoittelemaan omaa työtään sekä ymmärtämään, mihin kaikkeen rahaa menee palkasta ja asiakastöistä. Osa opiskelijoista totesi oppineensa sen, että yritystoiminta oli vaikeaa.

Mä oon oppinut yrittäjyydestä osuuskunnassa sitä raha-asioiden hoitoa.

Siitä asiakastyöstä minkä on tehenyt niin siitä teherään itte laskut, lasketaan materiaalikulut ja mitkä on koululta mennyt ja työn osuus laskeaan itte.

On se vähä vaikeeta, kun sitä pitää itte pyörittää ja itte olla vastuussa.

5.2.6 Yrittäjyysopintojen suorittaminen osuuskunnassa

Oppilaitososuuskunnassa opiskelija kerrytti opintojaan tekemällä aitoja asiakastöitä, joko opettajan ohjauksessa oppituntien aikana tai suoritti työssäoppimisen osuuskunnassa. Opiskelijalla oli mahdollisuus tehdä osuuskunnan töitä vapaa-ajallaan, ja hän sai siitä opintosuorituksia mahdollisuuksien mukaan.

Opiskelijoille pidettiin perehdytystilaisuus, kun he liittyivät osuuskuntatoimintaan mukaan. Suurimmalla osalla opiskelijoista ei ollut osuuskuntatoiminnan aikana mitään erityisiä yrittäjyyteen liittyviä opintoja. Kahdella opiskelijoista oli ollut yrityksen perustamiseen ja asiakaspalveluun liittyviä opintoja. Kaksi opiskelijaa oli lisäksi osallistunut TOY- ja ITU-hankkeisiin, joiden kautta yrittäjyyttä oli opetettu ja mahdollistettu opiskelijoille. Yhdellä opiskelijalla oli vapaasti valittavissa opinnoissa ollut liiketoimintasuunnitelmien tekemistä, taloushallinnon, markkinoinnin ja yritysilmään opetusta. Lisäksi yksi haastatelluista oli hiljattain osallistunut yrittäjyyden, tuotteistamisen ja omien vahvuuksien löytämisen koulutukseen.

Opiskelijat halusivat enemmän markkinointi- ja liiketoimintasuunnitelmien tekemistä, mahdollisuutta harjoitella yrityksen paperitöiden tekemistä sekä varsinaista lomakkeiden täyttämisen ohjausta että opetusta. Opiskelijat kaipasivat enemmän opetusta hinnoitteluun ja itsensä tuotteistamiseen.

5.3 Opiskelijoiden yrittäjyysaikomukset

5.3.1 Opiskelijoiden asenne yrittäjyyteen ja lähipiirin tuki

Osuuskunta KAMP:n ja Artesaanisosuuskunta Pohjanmaan opiskelijoita pyydettiin haastatteluissa kuvailemaan asennettaan yrittäjyyteen ja oliko asenteissa tapahtunut muutoksia osuuskuntatoiminnan aikana (taulukko 1). Lisäksi selvitettiin, tukiko opis-

kelijan lähipiiri yrittäjyysaikomuksia ja toimiiko lähipiirissä yrittäjiä. Osuuskuntien opiskelijoilla oli hyvin positiiviset asenteet yrittäjyyttä kohtaan, mitä selittivät lähipiirin yrittäjyys ja myönteinen tuki sekä aikaisemmat positiiviset kokemukset yrittäjyydestä. Osuuskunnassa toimiminen lisäsi myönteisellä tavalla opiskelijoiden asennetta ja ymmärrystä yrittäjyyteen. Yhden osuuskunnassa toimineen opiskelijan asenne muuttui negatiivisempaan suuntaan ja samainen opiskelija koki, ettei lähipiiri tukisi häntä mahdollisessa yrittäjyysaikomuksessa. Iällä ja sukupuolella ei näyttänyt olevan suurta merkitystä opiskelijoiden asenteeseen. Ilmeisesti osuuskuntatoimintaan haakeutuvat sellaiset opiskelijat, joilla oli jo valmiina positiiviset asenteet yrittäjyyttä kohtaan.

Taulukko 1. Opiskelijoiden asenne yrittäjyyteen ja lähipiirin tuki

Sukupuoli ja ikä	Asenne yrittäjyyteen?	Miten asenne yrittäjyyttä kohtaan on muuttanut osuuskuntatoiminnan aikana?	Onko lähipiirissä yrittäjiä?	Lähipiirin tuki, jos perustaisin yrityksen ja toimin yrittäjänä
M 26	<i>Positiivinen aina ollu.</i>	<i>Ei oikein, oon tajunnut sen että ittestä ei mihinkään tällääseen isompaan porukkaan, jossa on ihan hirvee määrä osakkaita, se ei oo mua varten. Jossain vaiheessa perustan oman yrityksen.</i>	<i>Veljeni ja siskoni ovat molemmat yrittäjiä.</i>	<i>Vanhempani ovat erittäin kannustavia kaikessa.</i>
N 31	<i>Asenne ulkoiseen yrittäjyyteen tosi vahva, mä oon sen takia tähän kouluun hakenut, että mä perustan yrityksen..</i>	<i>Tää koulu ja osuuskunta aukaissut kyllä mulle ihan älyttömän paljon asioita, että mitä pitää ottaa huomioon ja siis ihan käyttäytymistä ja muuttaa ajattelutapaa.</i>	<i>Mun mies on yrittäjä, ja varsinkin mun miehen suvussa on paljon yrittäjiä</i>	<i>Mies jaksaa hirveesti kannustaa mua.</i>
N 24	<i>Kyllä se positiivinen asenne on.</i>	<i>En tiedä onko se kovasti muuttunut, mutta kyllä se on sillä lailla auennut jotenki enemmän. Kyllä se on opettavainen kokemus tämä ollut.</i>	<i>Meillä on kotona lemmiä, meillä on niinku yritys.</i>	<i>Kyllä ne antais täyden tuen.</i>
N 19	<i>Positiivinen asenne nyt, ennen ei.</i>	<i>Ehkä mä olin tietämätön ennen, mä en ikinä aatellut. Varmaankin ihan nää opinnot muuttanut asenteita ja se mitä oon saanu tehdä.</i>	<i>E, ei oo.</i>	<i>Kaikki on ollut hirveen, että hyvä idea... on tullut sitä, että susta varmaan on. Ei kukaan oo oikeastaan sillee</i>

				<i>toppuutellut, että älä viitti, ei se toimi.</i>
N 18	<i>Mulla on ollut positiivinen asenne yrittäjyyttä kohtaan jo ennen kouluakin, sieltä tullut jo valmiiksi, kun on äitiä kattonut.</i>	<i>Ei ole muuttunut asenne, mä arvostan yli paljon niitä, jotka lähtevät yrittämään, kun se vaatii niin paljon.</i>	<i>Äiti on yrittäjä.</i>	<i>Kotona on sanottu, että kannataahan sitä yrittää. Tuki tulee kotoa asiaan.</i>
N 19	<i>Sillai ollut aina positiivinen asenne.</i>	<i>Ei oo muuttunut.</i>	<i>Mun iskä on yrittäjä.</i>	<i>Kyl ne varmaan mua siinä tukis.</i>
N 25	<i>Mulla on positiivinen asenne... aika läheltä seurannut sitten toimintaa.</i>	<i>Mulla ainakin henkilökohtaisesti positiiviseen, saanut enemmän sitä näkemystä siihen, mitä se on ja sitä rohkeutta. Kun sen on nähnyt minikämoista se on, niin kyl se ainakin mun mielestä paremmalta näyttää.</i>	<i>Mun isä on ollut yrittäjä ja sisko on yrittäjä.</i>	<i>Mies on kauheen kannustava. Siskokin on ihan myönteinen, mut hän ehkä vähän skeptisempi ollut täs hommas.</i>
N 21	<i>Yrittäjyys ei kannata. Musta tuntuu vain, että jotenkin niinku noi verot ja Suomessa ei kannata yrittää, kun se on niin kallista jotenki.</i>	<i>Asenteeni yrittäjyyttä kohtaan on osuuskunnan aikana muuttunut negatiivisempaan suuntaan, kun huomaa kuinka paljon veroja oikeesti menee niistä kaikista ja mitä kaikkea eläkemaksuja.</i>	<i>Paappa ja tätini mies omistaa yrityksen.</i>	<i>Lähipiiri suhtautuisi ehkä epäilevästi. Tai en usko, että kannustus olisi suuri, mutta se ei vaikuttaisi mun päätöksiin.</i>
M 19	<i>Myönteinen suhtautuminen on aina ollut. Porukat on ollut aina yrittäjiä ja väkisinkin myönteinen asenne siihen.</i>	<i>Enemmän yrittäjiä kyllä ymmärrän ja viime vuoden aikana kunnioittanut enemmän, mitä ne joustuukaan käymään läpi ja mun ei tarvii olla vastuussa vielä yksin kaikesta tuotannosta mitä yrityksen sisällä.</i>	<i>Porukat on ollut aina yrittäjiä.</i>	<i>Tyttöystävä on sitä mieltä, että mitä sä tommosia oikein mietit, mutta se sitten että mikä ettei. Vanhemmat nekin on yrittäjiä, sanoo mikset säkin voisi olla.</i>

5.3.2 Opiskelijoiden yrittäjyysvalmiudet ja yrityksen perustamisaikomukset

Haastatteluissa selvitettiin opiskelijoiden käsityksiä yrittäjyysvalmiuksistaan perustaa halutessaan oma yritys ja toimia yrittäjänä (taulukko 2). Samalla selvitettiin myös opiskelijoiden yrittäjyysaikomukset perustaa yritys ja toimia yrittäjänä valmistumisen jälkeen, myöhemmässä vaiheessa työuraa ja jatkavatko he osuuskunnassa valmistumisensa jälkeen. Neljän (44 %) opiskelijan pystyvyysuskonus omiin yrittäjyysvalmiuksiin perustaa yritys oli myönteinen. Loput viisi opiskelijaa eivät uskoneet pystyvänsä perustamaan ainakaan vielä omaa yritystä. Osa heistä kertoi tarvitsevänsä lisää ko-

kemusta ja osaamista. Kukaan haastatelluista opiskelijoista ei ollut perustamassa yritystä valmistumisensa jälkeen. Neljä opiskelijaa oli kuitenkin jäämässä opintojen päätyttyä osuuskuntaan harjoittamaan yritystoimintaa, ja yksi opiskelija oli vielä asiasta epävarma. Peräti viisi (55 %) haastatteluihin osallistuneista opiskelijoista suunnitteli perustavansa yrityksen jossakin myöhemmässä vaiheessa, mikä on tilastollisesti aika merkittävää.

Taulukko 2. Opiskelijoiden yrittäjyysvalmiudet ja yrityksen perustamisaikomukset

Sukupuoli ja ikä	Yrittäjyysvalmiudet perustaa oma yritys	Perustaa yrityksen valmistumisen jälkeen	Perustaa yrityksen myöhemmin	Jää osuuskuntaan valmistumisen jälkeen
M 26	<i>No varmaan ihan hyvät. Oman lähinnä entisen kokemuksen kautta.</i>	<i>Ei. Meen mukanaan sellaiseen toimintaan nyt, jossa ollaan palkkasuhteessa.</i>	<i>Jossain vaiheessa haluan.</i>	<i>Ei</i>
N 31	<i>Mä periaatteessa pystyisin perustaan yrityksen, vaikka tänä päivänä jos mä sen haluaisin.</i>	<i>Ei, en nyt ainakaan vuoteen vielä.</i>	<i>Mulla on tiedossa 100 %:n varmuudella, että mä tuun oman yrityksen perustamaan.</i>	<i>Kyllä</i>
N 24	<i>Mun ammatillinen osaaminen ei oo niin riittävä, että sä saisit sitä pyöritettyä. Osaisinko mä perustaa sen yrityksen, niin kyllä en aivan täydellisesti osaisi, mutta kyllä mulla joku haisu on.</i>	<i>En lähtisi perustamaan yritystä.</i>	<i>En perusta. Taloudellinen tilanne ei anna sitä perustaa. tartten säännöllisiä tuloja.</i>	<i>Mahdollisesti jatkan, jos en saa töitä.</i>
N 19	<i>En pystyisi vielä, mutta realistisesti aattelen, että mä tarviin sen parin työvuoden siihen väliin ennen kuin mä alan perustamaan sitä yritystä.</i>	<i>En perusta. Jään osuuskuntaan vielä vuoden valmistumisen jälkeen, niin se edesauttais tätä mun yrittä-</i>	<i>Mä oon tosi kiinnostunut, ja mä haluan joku päivän sen yrityksen, mut se ei oo vielä nyt tässä vaiheessa.</i>	<i>Kyllä</i>

		<i>jjyshaavetta.</i>		
N 18	<i>En ihan usko, että vielä pystyisin omaa yritystä laittamaan. Mä en oo silleen oikeen sosiaalinen tuntemattomien ihmisten kanssa, sosiaaliset taidot ei oo niin hyvät.</i>	<i>Ei. Todennäköistä on, että jatkan opiskelua, ja en perusta yritystä</i>	<i>En osaa sanoa, mitä mä tuun tekemään tulevaisuudessa.</i>	<i>Ei</i>
N 19	<i>En pystyisi perustamaan.</i>	<i>En perusta yritystä, meen töihin tai kouluun.</i>	<i>Musta ei oo siihen.</i>	<i>Ei</i>
N 25	<i>Joo kyllä mä uskon. Ittellä on aina ollut mielessä, että haluais olla yrittäjänä. Se on semmonen vahva toive.</i>	<i>En vielä, mä aattelin että meillä on se mahdollisuus toimia vuosi osuuskunnassa ja sitten vasta.</i>	<i>Kysymys milloin, on ehkä se epämääräisin tällä hetkellä. Kyllä realistiselta vaikuttaa.</i>	<i>Kyllä</i>
N 21	<i>Varmaan kykenisin, jos haluaisin.</i>	<i>Nyt mä en kyllä aio ainakaan perustaa yritystä.</i>	<i>En sulje mitään pois, tykkään kyllä haasteista.</i>	<i>Ei</i>
M 19	<i>Olen liian kokematon ensinnäkin ja alikoulutettu.</i>	<i>En mä nyt vielä perusta omaa yritystä. Haluaisin syventyä enemmän näihin opintoihin, erikoostamista täs haluais ja mennä töihin.</i>	<i>Hyvin maharollista perustaa oma yritys pitemmän ajan päästä.</i>	<i>Kyllä</i>

5.4 Oppilaitososuuskunnan hyödyt, haasteet ja kehittäminen

5.4.1 Oppilaitososuuskuntaan liittyminen, odotukset ja hyödyt

Haastatteluissa selvitettiin opiskelijoiden näkemyksiä, kokemuksia ja perusteluita siitä, miksi he olivat liittyneet osuuskuntaan ja mitä he odottivat saavansa tai oppivansa liittyessään oppilaitososuuskuntatoimintaan (taulukko 3). Lisäksi opiskelijat

perustelivat, mitä he olivat saaneet tai oppineet todellisuudessa ja miksi heidän mielestään oppilaitososuuskuntaan kannatti liittyä.

Osuuskuntaan liittymisen syyt olivat hyvin moninaiset. Osa liittyi esimerkiksi rahan vuoksi ja osa kiinnostuksen tai hankkiakseen ammattitaitoa. Oppilaitososuuskunnan myötä opiskelu oli esimerkiksi mielenkiintoista ja motivoivampaa. Kaikki opiskelijat olivat samaa mieltä siitä, että oppilaitososuuskuntaan kannatti ehdottomasti liittyä. Monen opiskelijan kohdalla painottuivat samat ajatukset oppilaitososuuskuntaan liittymisen syistä, odotuksista ja hyödyistä.

Taulukko 3. Opiskelijoiden näkemyksiä osuuskuntaan liittymisestä, odotuksista ja hyödyistä

Miksi liityit oppilaitososuuskuntaan?	Mitä odotit oppivasi tai saavasi?	Mitä olet oppinut/saanut? Mitä hyödyit?	Miksi kannattaa liittyä oppilaitososuuskuntaan?
<i>Kuulosti mielenkiintoiselta ja halu kokeilla.</i>	<i>Ajattelin, että oppii ryhmätöitä, kun toimii ison ryhmän kanssa.</i>	<i>Opiskelu on ollut mielenkiintoisempaa ja motivoivampaa. Oppii omat vahvuudet ja mitä osaat.</i>	<i>Ehdottomasti kannattaa liittyä.</i>
<i>Mä halusin kokemusta.</i>	<i>Hyvä tapa harjoitella yrittäjyyttä.</i>	<i>Ihmisuhdetaidot ovat vaativia. Olen saanut uusia kontakteja.</i>	<i>Tulee opiskelumotivaatiota.</i>
<i>Rahan takia, että saa palkkaa.</i>	<i>Voi kokeilla onko tähän työhön.</i>	<i>Pinna kasvaa, kun työskentelee erilaisten ihmisten kanssa.</i>	<i>Kyllä kannattaa liittyä, jos tietää mitä on tekemäs.</i>
<i>Sen takia, kun saa jäädä kesällä tekemään opintoja.</i>	<i>Rahaa, palkkaa ja saada opintoja, kun niitä töitä joutuu muutenkin tekemään.</i>	<i>Oppinut, että pitää tehdä paljon töitä, että tienaa. Nyt huomaa, kuinka paljon oikeesti menee veroja.</i>	<i>Oppii käytännön työn. Oppii yrittäjämäistä työtettä.</i>
<i>Liittyessä en tiennyt mitään, vasta hallitustyöskentely tuonut tietoa.</i>	<i>Saa tehdä asiakastöitä. Kuinka saan itseni asiakaitten tietoisuuteen, markkinointikeinoja.</i>	<i>Osaan selittää ja perustella asioiden merkityksiä asiakkaille. Oppinut hahmottamaan asioita paremmin.</i>	<i>Raha motivoi.</i>

<i>Halusin kokemusta, ja kun olin toiminut NY-yrittäjänä, josta jäi hyvät fiilikset.</i>	<i>Laskutus- ja verotusasiat, taloushallintoa, liiketaloudellista osaamista, tarjousten tekemistä, oman työnsä hinnoittelua.</i>	<i>Olen oppinut vastuuta työntekijänä ja että olen vastuussa yrityksen pyörittämisestä. Työelämätaidot kehittyvät. Sain enemmän kuin odotin.</i>	<i>Hyvä ja helppo tapa kokeilla yrittäjyyttä. Ei tarvi perustaa, jos oma ala ei ole oikea</i>
<i>Ollut jo aikaisemmin mielessä, asia kiinnostasi, siksi olin sitä perustamassa.</i>	<i>Saa tehdä haasteellisempia työtehtäviä.</i>	<i>Oppii tietämään oman alansa ja käytännön työt paremmin. Saanut työkokemusta. Pääsee valitsemaan työtehtäviä itse. Saa haasteellisia työtehtäviä, jotka motivoivat.</i>	<i>Kannattaa liittyä, koska tehdään joka tapauksessa samoja asiakaspalvelutöitä.</i>
<i>Tykkään haasteista ja ihminen kehittyy epämukavuusalueella toimiessa.</i>	<i>Kuinka saan toimintani kannattamaan? Kuinka aktiivisesti pitää tehdä töitä?</i>	<i>Oppinut laskuttamaan asiakaita ja laskemaan tarjouksia. Oppii liiketoimintaosaamista.</i>	<i>Hyvä kokemus.</i>
<i>Oppia omasta ammattilasta enemmän käytännössä, että osaa toimia.</i>	<i>Realistista käsitystä yritystoiminnasta.</i>	<i>Opin, ettei osuuskunta ole mun juttu. Olen oppinut, etten ole sosiaalinen. Oppinut stressiä.</i>	<i>Oppii enemmän.</i>
<i>En liittynyt rahan takia, koska ei saada paljon, kun meitä on niin monta.</i>	<i>Mä halusin oppia enemmän tätä käytäntöä.</i>	<i>Avannut mitä pitää ottaa huomioon käyttäytymisestä. Sosiaaliset taidot kehittyvät, ja tulee uskallusta. Asiakaspalvelutaidot kehittyvät, ja oppii kanssakäymistä.</i>	<i>Kannattaa, ehdottomasti. Se on typerin ajattelu, että nyt mä menettän jotain jos mä liityn.</i>

5.4.2 Oppilaitososuuskunnan haasteet

Haastatteluissa selvitettiin opiskelijoiden kokemia haasteita, joihin he olivat törmänneet toimiessaan Koulutuskeskus Sedussa Osuuskunta KAMP:n ja Artesaaniosuuskunta Pohjanmaan oppilaitososuuskunnissa (taulukko 4). Lisäksi taulukkoon kerättiin

yhteenveto opiskelijoiden ajatuksista, miten haasteisiin pitäisi puuttua. useimmat haastateltavat opiskelijat kokivat haasteena sen, että jäsenet eivät sitoudu osuuskunnan toimintaan riittävästi. Sitoutumista kaivattiin niin työn tekemiseen, kuin hallitustoimintaan. Lisäksi ryhmädynamiikan taitojen puute tuottivat useimpien mielestä ongelmia.

Taulukko 4. Oppilaitososuuskunnan haasteet opiskelijoiden näkökulmasta

Oppilaitososuuskunnan haasteet?	Miten haasteisiin pitäisi puuttua?
<ul style="list-style-type: none"> - Osuuskuntaan liittyvät eivät ymmärrä toimivansa yrittäjänä. - Jäsenet eivät osallistu aktiivisesti osuuskunnan toimintaan esimerkiksi hallituksen kokouksiin ja päätöksentekoon. 	<ul style="list-style-type: none"> - Osuuskuntaan liittyville jäsenille täytyy painottaa vastuullisuutta ja viitseliäisyyttä ja sitä, että osuuskunnan toimintaan täytyy osallistua muutoinkin kuin vain asiakastöitä tehden.
<ul style="list-style-type: none"> - Kovin moni opiskelija ei ole vielä liittynyt osuuskuntaan. 	<ul style="list-style-type: none"> - Opiskelijat voisivat mainostaa osuuskuntaan liittymistä, ei opettajat koska opiskelijat voivat ajatella, että se on jotakin pakollista.
<ul style="list-style-type: none"> - Osa jäsenistä ei sitoudu toimintaan, näkyi motivaation puutteena. 	<ul style="list-style-type: none"> - Osuuskunnan muut jäsenet ja opettajat voisivat motivoida osuuskunnan jäseniä tekemään asiakastöitä ja aktivoitumaan.
<ul style="list-style-type: none"> - Uudet ja haasteelliset työtehtävät. 	<ul style="list-style-type: none"> - Opettajien pitäisi opettaa enemmän.
<ul style="list-style-type: none"> - Jäsenet eivät sitoudu asiakastöiden tekemiseen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Jäsenille painotettava vastuullisuutta, viitseliäisyyttä ja ajankäyttöä.
<ul style="list-style-type: none"> - Tuli riitaa ryhmän kesken. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tiimityötaitojen opettelua.
<ul style="list-style-type: none"> - Asiakastöiden tekeminen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Opettajat voisivat opettaa opiskelijoita näkemään, mitä asioita ja taitoja he oppivat kyseisen työn avulla → kaivataan työn eri osa-alueiden avaamista.
<ul style="list-style-type: none"> - Osuuskunnan toimintaan liittyvien asioiden kysyminen, ja tiedon saaminen hankaloitui kun Sedun liiketoimintacoach lopetti ja ennen kuin uusi aloitti. 	<ul style="list-style-type: none"> - Osuuskuntatoiminnasta vastaava vakinaistettava. Tuo turvaa ja luottamusta asioiden hoitamiseen, kun talossa on osaava henkilö, joka tietää esimerkiksi lakiasiat.
<ul style="list-style-type: none"> - Päätöksen tekeminen oli ollut välillä ryhmässä hankalaa 	<ul style="list-style-type: none"> - Pitäisi alaosuuskunnassa vastuuhenkilö, joka johtaa osuuskunnan toimintaa ja

	auttaa jäseniä asioiden hoidossa.
--	-----------------------------------

5.4.3 Opiskelijoiden tarvitsema osaaminen, tieto ja tuki

Opiskelijoiden haastatteluiden pohjalta tuli esille runsaasti asioita, minkälaista osaamista, tietoa ja tukea he olisivat kaivanneet lisää osuuskuntatoimintansa aloitusvaiheessa, ja toiminnan edetessä (taulukko 5). Asiat ovat pääsääntöisesti samankaltaisia, jota he olivat halunneet myös yrittäjyysvalmiuksista ja yrittäjyydestä oppia osuuskuntatoimintansa aikana. Opiskelijoiden tarvitsema osaaminen, tieto ja tuki on haastatteluiden perusteella luokiteltu eri asiakokonaisuuksiksi ja sen pohjalta opittaviksi aihealueiksi. Opiskelijat kaipasivat erityisesti asiakaspalvelun, ilmaisutaidon, itseluottamuksen, ryhmätyötaitojen, liiketoimintaosaamisen, taloudenhallinnan, vastuullisuuden ja käytännön työtehtävien hallinnan taitojen oppimiseen lisää tietoa.

Taulukko 5. Opiskelijoiden tarvitsema osaaminen, tieto ja tuki

Mitä lisää?	Mitä opittava?
Asiakaspalvelua Ilmaisutaitoa	Lisää ihmisten kohtaamis- ja asiakaspalvelutilanteita. Esimerkiksi puhelimella soittamista opettava jotta uskallusta tulee enemmän.
Itseluottamusta	Opiskelijoita pitää rohkaista enemmän. Opetettava, ettei haittaa vaikka nolaa itsensä. Uskallusta ottaa haasteita vastaan. Uskallusta tuoda itseään esille, ja myydä osaamistaan työnantajille ja asiakkaille.
Ryhmätyötaitoja	Opittava ottamaan kaikki mukaan ryhmän toimintaan. Opittava tekemään päätöksiä ryhmässä. Opittava ratkomaan ristiriitoja.
Liiketoimintaosaamista	Yritysten perustamisasioita kuten liiketoiminta- ja markkinointisuunnitelmia, myyntiä, laskutusta ja hinnoittelua on opittava. On opittava kuittien säilyttämisen ja dokumentoinnin merkitys.
Taloudenhallintaa	Raha-asioita on opittava ymmärtämään kuten palkan muodostumista ja verotusta.

Vastuullisuutta	Pitää antaa vastuuta enemmän ja saada tehdä asiakastyöt alusta loppuun asti.
Käytännön työtehtäviä	On opittava ajankäyttöä, suunnitelmallisuutta ja työjärjestystä.

5.4.4 Opiskelijoiden näkemykset oppilaitososuuskunnan ja yrittäjyyden oppimisen kehittämisestä

Haastatteluissa tuli hyvin esille, että opiskelijat pitävät oppilaitososuuskuntatoimintaa tärkeänä, ja sen jatkuvuus haluttiin taata Koulutuskeskus Sedussa. Opiskelijoiden haastatteluissa selvitettiin heidän näkemyksiään oppilaitososuuskuntatoiminnan ja yrittäjyyden oppimisen kehittämiskohteista, ja miten niihin pitäisi puuttua (taulukko 6). Tärkeimpinä kehittämisen kohteina opiskelijat näkivät osuuskunnan jäsenyyteen, vastuunkantoon, asiakaspalveluun, liiketoimintaosaamiseen, verkostoitumiseen, asiakaspalautteeseen ja tiedottamiseen liittyvät seikat.

Taulukko 6. Oppilaitososuuskunnan ja yrittäjyyden oppimisen kehittäminen

Kehittämisen kohde?	Miten?
Osuuskunnan jäsenyys	Kaikki alat mukaan toimintaan.
	Toimintaa pitää mainostaa ja markkinoida.
	Jäseniä pitää sitouttaa toimintaan joka tasolla niin asiakastöiden hankintaan, tekemiseen kuin hallitustyöhön.
Vastuunkanto	Opiskelijoille pitää antaa lisää vastuuta, asiakastyöt pitää opettaa ja saada hoitaa ne alusta loppuun itse.
Asiakaspalvelu	Asiakaspalvelua tulisi oppia käytännön tilanteissa, teoriaopetus jää etäiseksi.
	Opiskelijoille tulee liian vähän suoria asiakaspalvelukontakteja, usein joku muu kuin opiskelija ottaa asiakastyön vastaan.

	Haastetehtävä: Jokaisen osuuskunnan jäsenen pitää oppia hankkimaan itsenäisesti tietyksi ajaksi asiakastyönsä. Eikä aina tehdä koululta tulevia töitä.
Liiketoimintaosaaminen	Kaikkien pitää oppia ymmärtämään talousasioita.
	Kaikkien pitää oppia laskuttaminen Yrittäjyyden teorianunteja ennen osuuskuntaan liittymistä, jotta opiskelijoilla olisi tietoa ja uskallusta liittyä osuuskuntaan.
Verkostoituminen	Tekemällä yhteisiä projekteja yli koulutusalojen.
	Yhteistyön tekeminen → nyt tehdään omiin nimiin. Voisiko ala-osuuskunnat tehdä esimerkiksi alihankintatöitä toisilleen?
	Olisi hyvä tietää mitä muut osuuskunnat Sedussa tekevät → tutustumista toimintaan ja opiskelijoihin.
	Vertaistukea ja kokemusten jakamista eri ala-osuuskuntien jäsenien kesken.
	Verkostoitumista eri alojen kanssa → esimerkiksi graafinen puolen opiskelijat voisivat pitää työpaikkoja ja opettaa käyntikorttien ja mainosten tekemistä osuuskuntien jäsenille.
	Verkostoitumista työelämän kanssa.
Asiakaspalaute	Opiskelijat haluavat palautetta työstään.
	Palautekyselyjen laatiminen asiakkaille, jotta toimintaa voidaan kehittää.
	Asiakaspalautejärjestelmää on kehitettävä.
Tiedottaminen	Infotilaisuuksien järjestäminen osuuskuntalaisille ja asioiden tiedottamista parannettava, että jokaisessa ala-osuuskunnassa tiedetään asioista.

6 Opettajien haastattelujen tulokset

Teemahaastatteluissa selvitettiin Koulutuskeskus Sedun oppilaitososuuskuntia opettavien opettajien omia henkilökohtaisia kokemuksia, havaintoja ja tulkintoja Osuuskunta KAMP:n ja Artesaaniosuuskunta Pohjanmaan opiskelijajäsenten yrittäjyyden oppimisesta.

6.1 Haastateltavien taustatiedot

Tutkimukseen haastateltiin yhteensä kuutta Koulutuskeskus Sedun eri perustutkintojen ammatillisten aineiden opettajia eri opetuspisteistä. Haastatteluihin osallistui kaksi mies – ja neljä naisopettajaa. Opettajana he ovat toimineet 5-22 vuotta. Kaikki haastatteluihin osallistuneet opettajat ohjaavat osuuskuntien opiskelijajäseniä, ja he järjestävät opetustaan osuuskunnassa.

6.2 Yrittäjyysvalmiuksien oppiminen oppilaitososuuskunnassa

6.2.1 Miten oppilaitososuuskunnassa opitaan yrittäjyysvalmiuksia?

Opiskelijat oppivat yrittäjyysvalmiuksia kaikkien tutkimukseen osallistuvien opettajien mielestä parhaiten tekemällä käytännön asiakastöitä aidoissa työympäristöissä ja konteksteissa. Yrittäjyysvalmiudet ja yleensäkin asioiden oppiminen oli yksilöllistä. Yrittäjyysvalmiudet nähtiin työelämätaitoina. Ensisijaisena tarkoituksena ei ole tehdä opiskelijoista yrittäjiä, vaan parempia työntekijöitä. Opettajien mukaan osuuskunta oli monipuolinen oppimisympäristö, jossa opiskelijat voivat oikeasti kehittää amma-

tillista osaamistaan, harjoittaa yritystoimintaa ja oppia yrittäjyydestä. Osuuskunnan kautta oppilaitoksiin ja opiskeluun oli kyetty luomaan todellinen kuva työelämästä, kun opiskelijat saivat tehdä töitä maksaville asiakkaille.

Miten opiskelijat oppivat yrittäjyysvalmiuksia vaihteli asiakastyön ja tilanteen mukaan. Opiskelijoiden asiakaspalvelutaidot kehittyivät kohtaamalla asiakkaat, ja olemalla tekemisissä heidän kanssaan mahdollisuuksien mukaan heti osuuskuntatoiminnan alkumetreistä lähtien. Se kuinka paljon opiskelijat olivat yhteydessä asiakkaaseen, riippui esimerkiksi työtehtävästä, tilanteesta ja opiskelijasta. Kaikkien opettajien tavoitteena oli saattaa opiskelijat mahdollisimman usein suoriin asiakaskontakteihin, opettajan siirtyessä taustalle. Opiskelijoiden yrittäjyysvalmiudet kehittyivät paremmin, kun he saivat ottaa asiakastyön vastaan, sopivat työn tekemisestä tarkemmin, tekivät tarjouksia, laskuttivat ja pyysivät asiakaspalautetta.

Opiskelijat toimivat esimerkiksi pienissä opiskelijatiimeissä, mutta työtehtävästä riippuen he voivat tehdä osuuskunnan töitä myös yksin, tai muunlaisissa kokoonpanoissa. Yrittäjyysvalmiudet kehittyivät opettajien mielestä hyvin esimerkiksi tiimioppimisen mallin kautta. Toimiessaan tiimeissä opiskelijat joutuivat ottamaan vastuun omasta osuudestaan sen jäsenenä, kun samalla tiimin muiden jäsenten paine kasvatti ja kehitti opiskelijan vastuuntuntoa. Opiskelijat huolehtivat myös, että muut tiimin jäsenet tekivät osuutensa ja asiakastyö valmistui ajallaan.

Mä ajattelen, että yrittäjyys kehittyy tällaisissa pienemmissä opiskelijatiimeissä, missä ne joutuu ottamaan vastuuta omasta osuudestaan siinä tiimin työssä. Ja siinä tulee se tiimin paine siihen vastuullisuuteen, että jokaisen täytyy hoitaa se oma leiviskänsä siitä projektista.

Työelämässä ihmiset toimivat koko ajan erilaisissa kokoonpanoissa, tiimeissä. Harva työntekijä tekee enää työtään yksin. Toisen työ on riippuvainen jonkun toisen työpanoksesta, joka nähtiin tärkeänä oppina opiskelijoille. Tiimityötaidot omaava henkilö pystyi jatkamaan esimerkiksi toisen tiimin jäsenen kesken jäänyttä työtehtävää, mitä varsinkin monen nuoren opiskelijan oli koulumaailmassa vaikeaa hyväksyä, ja siksi se oli erityisen tärkeä taito oppia. Nykypäivänä työntekijä ei pärjää, jos vain tekee oman

työnsä välittämättä toisen työpanoksesta, tai näkemättä oman työpanoksensa merkitystä yrityksen toimintaan.

Tiimioppiminen toimi osuuskunnissa käytännössä esimerkiksi siten, että asiakastyötä muodostettiin projekti, jonka johtamisesta, työtehtävän hoitamisesta ja onnistumisesta huolehtivat projektipäällikkö ja muutama projektityöntekijä. Jokainen opiskelija oli vuorollaan niin projektipäällikön kuin projektityöntekijänkin asemassa. Tiimioppimisen malli tuli esille myös silloin, kun esimerkiksi ylemmän vuosikurssin opiskelijat olivat työnjohtajia ja ohjasivat alemman vuosikurssin työntekijäopiskelijoita samassa asiakaskohteessa tai työtehtävässä. Ajatuksena oli, että opiskelija kasvaa opintojen edetessä työntekijätasolta työnjohtajaksi. Opiskelijoiden vastuu asiakastöiden hoitamisesta oli selvästi kasvanut, ja useimmat opiskelijat ovat motivoituneimpia ja kiinnostuneimpia opiskeluaan kohtaan, koska heidän piti hallita sekä työtä että työntekijöitä.

Osuuskuntatoiminnassa mukana olevia opiskelijoita kannustettiin itseohjautuvuuteen ja omatoimisuuteen. Käytännössä esimerkiksi opiskelijoita ohjattiin tietolähteille etsimään tietoa, ja kysymään tiimin muilta jäseniltä apua ja neuvoa uudessa tai ongelmatilanteessa. Opettajan tehtävä oli innostaa opiskelijoita asian viireillä pysymiseen, ja ohjata sen verran että opiskelijoiden motivaatio kasvoi, ja he halusivat itse etsiä tietoa lisää esimerkiksi kuinka kyseinen uusi asiakastyö tehtiin ja hoidettiin. Jos opiskelijoiden motivaatiota ei kyetty herättämään, oppiminen ei ollut yhtä tehokasta. Jokainen opiskelija ei kuitenkaan kykene omatoimiseen ja itsenäiseen tiedon hakemiseen, siksi esimerkiksi toinen jo kyseisen asian omaava opiskelija voi auttaa ryhmänsä muita jäseniä. Kaverilta oppiminen auttoi opiskelijoita myös ryhmäytymisessä ja kehitti sosiaalista kanssakäymistä. Opiskelijat tiesivät, että opettajalta oli mahdollisuus saada apua, tukea ja ohjausta. Ongelmallisten asioiden kanssa ei jäänyt kukaan yksin.

Opiskelijoille oli tärkeää korostaa sitä, että ensimmäisestä vastoinkäymisestä ei saanut lannistua ja luovuttaa, vaan asioiden tekemiseen ja oppimiseen kannatti panostaa ja käyttää aikaa pitkäjänteisesti. Tarkoituksena ei ollut, että asioita pitäisi oppia kantapään ja virheiden tekemisen kautta, opettajan rooli korostui varsinkin osuus-

kuntatoiminnan alkuvaiheilla, jolloin opiskelijat tarvitsivat runsaasti apua, tukea ja neuvoja.

6.2.2 Yrittäjyysvalmiuksien kehittyminen

Opettajia pyydettiin arvioimaan osuuskuntatoiminnassa mukana olevien valmistumisvaiheen opiskelijoidensa yrittäjyysvalmiuksia ja millaisia muutoksia ja kehitystä he olivat huomanneet opiskelijoiden yrittäjyysvalmiuksissa tapahtuneen. Lisäksi selvitettiin opettajien kokemuksia siitä, mitä yrittäjyysvalmiuksia opiskelijoille pitäisi opettaa lisää tai mitä heidän pitäisi oppia ja kehittää enemmän.

Muutokset vaativat aikaa, ja opiskelijoiden keskimääräinen jäsenyys, jonka he osuuskunnassa viettivät oli varsin lyhyt, keskimäärin kaksi lukuvuotta. Opiskelijoiden toiminnassa oli kuitenkin havaittavissa selviä muutoksia, yksilöstä riippuen. Varsinaiset muutokset opiskelijoiden yrittäjyysvalmiuksissa näkyivät opettajien kokemusten mukaan parhaiten juuri ennen valmistumista, viimeisen puolen vuoden aikana. Opettajien mielestä oli harmillista, kun osuuskuntatoiminta pääsi ryhmissä hyvin käyntiin ja toiminta tuotti tulosta, opiskelijat valmistuvat ja erosivat osuuskunnasta. Osa opiskelijoista käytti mahdollisuutta hyväkseen, ja jatkoivat osuuskunnassa valmistumisensa jälkeen. Osuuskunta KAMP:ssa opiskelija voi valmistumisensa jälkeen toimia vielä yhden vuoden, ja Artesaanisosuuskunta Pohjanmaassa kaksi vuotta.

Opettajien mielestä osuuskuntatoiminnassa mukana olevien opiskelijoiden itsevarmuus ja – luottamus kehittyivät kaikilla pääsääntöisesti, verrattuna heitä lähtötilanteeseen. Toki joukossa oli aina poikkeuksia. Itseluottamus kasvoi onnistumisten ja toki virheidenkin tekemisen kautta. Onnistumisen kokemukset ja epäonnistumisten selittäminen toi opiskelijoille itseluottamusta ja tunnetta siihen, että vastuuta annettiin ja luottoa löytyi. Samalla opiskelijoiden motivaatio ja sitoutuminen asiakastöiden tekemiseen kehittyi ja kasvoi vähitellen. Vastuu kasvoi niin omasta, kuin muidenkin ryhmän jäsenten toiminnasta.

Opiskelijoiden ammatillinen osaaminen ja kokonaisuuksien hahmottamisessa tapahtui selviä muutoksia. Opiskelijat olivat oppineet esimerkiksi perustelemaan asioita tai hinnan muodostumista asiakkaille. He myös omatoimisesti selvittelivät asioita, ja tulivat esimerkiksi opettajiltaan kysymään ja vaatimaan tietoa tai opetusta.

Osuuskuntatoiminnan alkuvaiheessa opiskelijat tekivät pääsääntöisesti koululta saamiaan asiakastöitä, ja opettajan tukea ja ohjausta tarvittiin paljon asioiden hoitamiseen. Vähitellen, kun itseluottamus ja kokemus kasvoivat, opiskelijat hoitivat asiakastyöt itsenäisemmin ja omatoimisemmin, ja osa hankki ja otti vastaan myös omia asiakastöitä. Opiskelijoilla oli enemmän varmuutta kohdata asiakas, ja mennä asiakaspalvelutilanteisiin. Nuoret opiskelijat tarvitsivat opettajien kokemusten mukaan enemmän opettajan ohjausta ja kannustamista, kuin vanhemmat opiskelijat. Opettajan rooli muuttui enemmän toiminnan ja oppimisen mahdollistajaksi.

Opettajien kokemusten mukaan opiskelijoiden tulisi oppia ottamaan vielä enemmän vastuuta omasta opiskelustaan ja toiminnastaan. Osalle opiskelijoista se oli varsin selvä asia, mutta osalla oli vielä siinä kehitettävää, koska puhutaan kuitenkin varsin nuorista opiskelijoita.

Yleisten työelämätaitojen ja elämän hallinnan taitojen oppiminen korostui. Opiskelijoiden asennetta koulun käyntiin ja annettujen työtehtävien hoitamiseen korostettiin. Asiat pitää oppia hoitamaan joustavasti, ja niin kuin ne oli sovittu. Opiskelijoiden asenteessa oli opettajien mielestä parannettavaa. Jos asenne oli pääsääntöisesti kunnossa, opiskelija saapui kouluun ajoissa, hoiti työtehtävänsä huolellisesti ja täsmällisesti myös silloin, kun opettaja ei ollut paikalla. Oikeanlainen asenne auttoi niin työssä kuin elämässä selviytymisestä.

Mä oon aina ajatellut, että kun puhutaan, että pitäis osata lukee kelloa ja nousta aamulla töihin. Ei ne oo mitään taitoja, mitkä pitää oppia, et jos sulla on asenne kunnos, niin ne ovat automaatioita sen jälkehen. Että mun on ihan turha täällä sanoa kenellekkään, että eksä osaa lukea kelloa tai heräämisest. Vaan siinä on aina pohjalla jotain muuta. Ja me mun mielestä opettajina usein tartutaan vaan siihen ensimmäiseen näkökulmaan, että jaa ei kello herättäny, aiva ku kello olis joku vika. Pi-

täis pysähtyä pintaa syvemmälle ja miettiä missä nyt tökkii, ku aamuheräämiset ei toimi.

Opiskelijoiden yrittäjyysvalmiuksissa tapahtui muutoksia varsinkin, kun oltiin mahdollisimman paljon tekemisissä asiakkaiden kanssa, mutta edelleen opettajat kuitenkin korostivat, että asiakaspalvelutaidoissa oli vielä oppimista. Opiskelijat ovat varsin arkoja, ja pelkäävät auktoriteettisia vanhempia henkilöitä. Kaikkia asiakkaita oli opittava palvelemaan joustavasti, ja kaikkien kanssa oli tultava toimeen, yrittäjällä ei ollut vaikeita asiakkaita. Kommunikaatio- ja esiintymistaitoja täytyi edelleen kehittää ja omien mielipiteiden ilmaisemista sekä asioiden perustelemista, koska osa ammattitaidosta oli asiantuntijayrittäjyyttä. Opiskelijoille pitää opettaa myös asiakastilanteiden hoitamista, niin suorassa kontaktissa asiakkaaseen kuin puhelimenkin välityksellä. Opettajilla oli myös oppimisen paikka, jotta he antaisivat opiskelijoille riittävästi tilaa ja mahdollisuuksia hoitaa asiakaspalvelutilanteet.

Niin enempi sitten vielä sitä esiintymistä ja asiakkaan kohtaamista. Ja se perustelu, että ku ne tekee niin oppii perustelevaan asiakkaalle että miksi, koska meidän työ on osittain asiantuntijayrittäjyyttä.

Lisäksi opettajien mielestä opiskelijoiden pitäisi oppia lisää yhteistyötaitoja ja erilaisuuden hyväksymistä, koska esimerkiksi ryhmissä oli tasoltaan hyvin erilaisia opiskelijoita. Itsensä ja toiset hyväksyvä opiskelija edisti toiminnallaan tiimin toimintaa, ja esimerkiksi heikommatkin opiskelijat otettiin mukaan toimintaan, ja jokaisen vahvuuksia hyödynnettiin yhteisissä toimeksiannoissa.

Opiskelijoiden pitäisi oppia ymmärtämään yrittäjyyttä ja sitä, että työstä saatava palkka oli kovan työn takana. Haluttiin opettaa realistista käsitystä yrittäjyydestä, jottei opiskelija luule, että rahaa tulisi yrityksen perustamisen jälkeen helposti. Ilman fyysistä työpanosta, ja ilman työtä ei tule rahaa ja palkkaa. Lisäksi monen opiskelijan matemaattiset, äidinkielelliset ja viestinnälliset taidot olivat heikohkot, mikä vaikeutti käytännön yrittäjyyden harjoittamista ja ammatissa toimimista. Rahan laskeminen ja palautusrahan antaminen asiakkaalle tuotti joillekin opiskelijalle ongelmia.

Opiskelijoille pitää opettajien mielestä opettaa enemmän oman toiminnan arviointia ja reflektointia. Asiakasprojektien aikana ja niiden valmistuttua, olisi hyvä pysähtyä miettimään, mitä asiasta oli opittu ja miten omaa ja tiimin toimintaa voitaisiin edelleen kehittää. Lisäksi opiskelijoiden kanssa pitäisi käydä enemmän henkilökohtaisesti läpi tutkintokohtaisia opetussuunnitelmia, jotta opiskelijoille muodostuisi käsitys missä vaiheessa opiskelua hän oli menossa, ja mitä hänen pitää vielä oppia. Näin opiskelija kykeni paremmin vaikuttamaan omaan opiskeluunsa, esimerkiksi minkälaisia asiakastöitä tekemällä tutkinnon tavoitteet toteutuivat.

6.2.3 Mitä opiskelijat oppivat yrittäjyydestä?

Haastatteluihin osallistuneiden opettajien mielestä jokainen osuuskuntatoimintaan mukaan lähtevä opiskelija lähtee ainakin useita kokemuksia rikkaampana pois. Luontaisesti he oppivat, jotka halusivat oppia. Kaikki opiskelijat eivät välttämättä opi samoja asioita. Osuuskuntatoiminnan päällimmäisinä tarkoituksina nähtiin, että mukana oleminen kasvatti opiskelijoista parempia työntekijöitä ja ammattilaisia. Yrittäjyys nähtiin enemmänkin siitä näkökulmasta, että opiskelijoiden ammatilliset ja työelämävalmiudet kehittyivät, ja siinä samalla he oppivat varsinaisia ulkoisen yrittäjyyden osaamisalueita sekä ymmärtämään yrittäjyyttä.

Osuuskuntatoiminnassa mukana olevat opiskelijat oppivat paremmin omaa substanssiosaamista, uusia työmenetelmiä ja haastavampia työtehtäviä. Heillä oli esimerkiksi enemmän taitoa ratkaista työhön liittyviä ongelmia, verrata eri työmenetelmiä keskenään, ja tehdä työtä koskevia päätöksiä ja suunnitelmia, koska opiskelijoilla oli ollut mahdollisuus tehdä enemmän vaihtelevia asiakastöitä, joiden kautta oppimista tapahtui. Ammatillinen osaaminen kasvoi, kun asiakastöitä otettiin vastaan, sovittiin asioista asiakkaan kanssa, neuvoteltiin työn tekemisestä ja tehtiin varsinaiset työtehtävät. Asiakastöiden tekeminen opetti opiskelijoita sisäistämään paremmin ajankäyttöään, sovitussa aikataulussa pysymistä ja työn loppuun saattamista. Useimpien opiskelijoiden kohdalla oli opettajien mielestä nähtävissä, että mitä enemmän opiskelijoille annettiin vastuuta, sitä enemmän he motivoituivat, ja heidän

vastuunkanto asiakastöitä ja yleensäkin koulun käyntiä kohtaan kasvoivat. Tässäkin kohtaa kuitenkin oli muistettava, että opiskelijat olivat erilaisia, kaikki eivät opi samoja asioita.

Kyllä ne oppii vastuullisuutta, kun ne saa asiakastyön, he sopivat asiakkaan kanssa koska tuote on valmis, ottavat asiakastyön vastaan ja neuvottelevat kanssa, samalla päätetään asiakkaan kanssa kannattaako sitä asiakastyötä korjata ja neuvottelevat hinnan. Varmaan se vastuu asia kasvaa.

Asiakastöitä tekemällä opiskelijat oppivat arvioimaan oman työnsä tuloksia ja tuotteiden tai palveluiden laatua. Tehdyistä asiakastöistä pyydettiin ja saatiin palautetta, sekä tilanteita reflektointiin. Opiskelijat esimerkiksi esittelivät toisilleen toteutuneita asiakasprojektejaan oppimisen näkökulmasta. Tarkoituksena oli oppia omista ja muiden tekemistä työtehtävistä, ja saada aikaan keskustelua sekä työn kehittämistä että järkipäätämistä.

Opiskelijoiden sosiaaliset ja asiakaspalvelutaidot kehittyvät yksilöllisesti, ja ne olivat suuri haaste monelle nuorelle opiskelijalle. Nähtävissä oli, että mitä enemmän opiskelijat saivat olla suorassa kontaktissa asiakkaisiin, sitä rohkeammaksi ja luontevammaksi käyttäytyminen ja kommunikointi muodostuivat. Osuuskunnassa opiskelijat oppivat enemmän hoitamaan ja ottamaan itse selvää asioista.

Pääsääntöisesti kaikissa osuuskunnissa opiskelijat oppivat tekemään tarjouksia ja laskuttamaan asiakkaita. Yrittäjyyden oppimisessa pidettiin tärkeänä antaa opiskelijoille realistinen käsitys yrittäjyydestä ja siitä, että opiskelijat ymmärsivät yrittämisen olevan veronalaista toimintaa, eikä harmaata taloutta. Liiketoimintaosaaminen ja ulkoinen yrittäjyys korostuivat enemmän käsi- ja taideteollisuusaloilla, ja iältään vanhempien, sekä asiasta erityisesti kiinnostuneiden osuuskunnan jäsenten oppimisessa, ohjaamisessa ja opetuksessa. Näille opiskelijoille haluttiin, jo hyvin varhaisessa vaiheessa antaa realistinen käsitys ja varmuus työn hinnoittelusta. He oppivat arvioimaan oman työnsä tuloksellisuutta, työn hinnoittelua, ja arvioimaan minkälaisella hinnalla työ kannatti tehdä, jotta yrittäjä siitä voisi hankkia elannon, ja siitä miten,

pärjätään ja saavutetaan ansiotaso, joka kannatti. Opiskelijat oli saatava ymmärtämään, että he olivat valmistumassa ammattiin ja ammattilaisiksi, ja he pystyivät hinnoittelemaan tuotteelle tai palvelulle maksun, joka oikeutti itselle laillisen ja näkyvän palkkasuorituksen työstä.

Tärkeä oppi opettajien mielestä oli myös se, että osa opiskelijoista huomasi ettei osuuskuntatoiminta tai yrittäjänä toiminen ole heidän juttunsa.

6.2.4 Yrittäjyysopintojen suorittaminen osuuskunnassa

Osuuskunnissa ei pääsääntöisesti opetettu erillisiä yrittäjyysopintoja, yrittäjyyttä opittiin käytännön asiakastöiden tekemisen kautta. Opiskelijoiden kanssa oli tärkeää käydä läpi osuuskunnassa toimimisen periaatteita, jotta opiskelijat ymmärsivät mitä osuuskunta oli ja miten se toimii. Osuuskunnan jäsenille voitiin järjestää myös esimerkiksi yhteistilaisuuksia liittyen osuuskunnan toimintaan, tai siihen liittyvään yritystoimintaan silloin, kun tarve niin vaati.

Ammattiaineiden sisällä käytiin läpi yrittäjyyttä osuuskuntatoiminnan näkökulmasta. Osuuskuntaan kuuluvien opiskelijoiden kanssa mietittiin esimerkiksi ryhmän vahvuuksia, mitä ryhmän jäsenet osasivat tehdä, mitkä työtehtävät olivat erityisen mieluisia, mitä palveluita markkinoitiin ja miten markkinointi hoidettiin. Tiukkaa yritysoppia ei käyty läpi. Lisäksi opiskelijoiden kanssa opeteltiin oman osaamisen tuotteistamista ja tarjousten tekemistä sekä laskuttamista. Opiskelijat oppivat yksilöllisesti yrittäjyyttä, toinen enemmän toinen vähemmän, riippuen opiskelijan omasta mielenkiinnosta ja intressistä. Kaikki opiskelijat eivät halunnet ottaa vastuuta esimerkiksi tarjousten laskemisesta ja laskuttamisesta.

Niille osuuskunnan jäsenille, jotka olivat ajatelleet yrittäjyyttä ammatinharjoittamisen näkökulmasta, yrittäjyysopintoja voitiin räätälöidä yksilökohtaisesti henkilökohtaisen opetussuunnitelman avulla. Opinnot voitiin suorittaa myös kokonaan yrittäjämäisesti oman opinpolun mukaisesti.

6.3 Opettajien näkemys opiskelijoiden yrittäjäyrysaikomouksista

6.3.1 Opiskelijoiden asenne ulkoiseen yrittäjäyryteen

Opettajia pyydettiin arvioimaan opiskelijoiden asennetta ja halukkuutta ulkoiseen yrittäjäyryteen, ja mitä muutoksia opettajat olivat huomioineet opiskelijoiden asenteissa tapahtuneen osuuskuntatoiminnan aikana. Kaikki haastatellut opettajat pitivät asenteen merkitystä ja vaikutusta erittäin tärkeänä, riippumatta siitä mitä työtä tehtiin, työ piti tehdä kunnolla ja loppuun saakka. Asenteen merkityksestä ei saa puhua vain yrityksen perustamisen yhteydessä, vaan jokaisen työmaan työntekijällä oli oltava yrittäjämäinen asenne. Asennetta voitiin kehittää, ja siksi sen eteen koulussa tehtiin töitä.

Opiskelijoiden asenne ja halukkuus ulkoiseen yrittämiseen oli ryhmäkohtaista. Vanhemmilla opiskelijoilla oli yleensä positiivisempi asenne yrittäjäyryttä kohtaan. Positiivinen asenne oli saattanut kehittyä opiskelijoille jo ennen varsinaisia ammatillisia opintoja, ja osalla oli ollut jo ajatus oman yrityksen perustamisesta aikaisemminkin. Osuuskuntatoiminnassa mukana oleminen voi vielä vahvistaa aikaisempia pyrkimyksiä ja ajatuksia ulkoiseen yrittämiseen.

Osalle opiskelijoista yrittäjäyry oli vieras käsite, ehkä fobioita tuli kotoa, tai opiskelijalla ei ole yrittäjäyrykokemuksia esimerkiksi lähipiirissä. Opiskelijan, jolla oli lähipiirissä yrittäjäyryttä, oli helpompi ymmärtää yrittäjäyryttä, ja lähteä siihen esimerkiksi koulussa mukaan ja ajatella yrittäjäyryttä mahdollisena ammatin harjoittamisen keinona tulevaisuudessa. Perusasteen opiskelijat ovat usein vielä kovin nuoria, ja heidän mielipiteisiinsä yrittäjäyrydestä vaikuttaa lähipiirin lisäksi helposti myös muun ryhmän, tai voimakastahtoisen opiskelijan negatiivinen käsitys ja suhtautuminen asiaan.

Osa ryhmistä tulee suurin piirtein kysymään, et hei koska me päästään ja mikä se osuuskunta on? Meillä on ollu yks ryhmä, siin oli kymmenen opiskelijaa ja kaksi liittyi osuuskuntaan. Kaikki muut oli sitä mieltä et osuuskunta ja yritystoiminta kaiken kaikkiaan ovat ihan jostaki sieltä ja

syvältä. Sit sieltä keskeytti yks opiskelija, ja nyt osuuskuntaan on liittynyt kolme opiskelijaa lisää ryhmästä.

Osuuskuntatoiminnassa mukana oleminen ja ammattitöiden tekeminen asiakkaille vahvasti joidenkin opiskelijoiden yrittäjäyysaikomuksia, tai ainakin kynnys yrityksen perustamiseen laskee. Opettajat totesivat, että todellisuudessa on kuitenkin vaikeaa sanoa, mitä opiskelijoille opintojen jälkeen tapahtuisi. Opiskelijat voivat nyt olla kiinnostuneita, ja heidän asenteensa yrittäjäyteen olla positiivinen, mutta löytyykö todellista intressiä lopulta perustaa oma yritys, jää nähtäväksi. Harva opiskelija ei kuitenkaan halua perustaa yritystä heti valmistumisen jälkeen, koska he esimerkiksi työllistyivät hyvin tai lähtivät jatko-opiskeluiden pariin. Yleensä ryhmissä oli aina muutama kiinnostunut yrityksen perustamisesta, ja nyt opiskelijoilla oli mahdollisuus toimia osuuskunnassa valmistumisensa jälkeen.

6.3.2 Opiskelijoiden yrittäjäyysvalmiudet perustaa yritys

Opettajien tehtävänä oli arvioida opiskelijoiden valmiuksia toimia valmistumisensa jälkeen ulkoisena yrittäjänä. Koulutus antaa opiskelijoille valmiudet toimia ammatissa, ja valmiudet työn tekemiseen työntekijänä olivat hyvät. Opettajien mukaan aktiivisimmat opiskelijat omasivat parhaimmat yrittäjäyysvalmiudet. Onnistumisen mahdollisuudet olivat kohtalaisen hyvät varsinkin matalan kynnyksen aloilla, joissa yrityksen perustaminen ei vaadi suuria taloudellisia resursseja. Toki oli paljon asioita, jotka eivät tule opiskelun aikana esille, vaan ne opitaan käytännön työnteon ja yrittäjäyden kautta.

Opettajat näkivät, että opiskelijat olivat saaneet perusvalmiudet ammatissa toimimiseen ja valmiudet siihen, että he uskalsivat ottaa asioista selvää. Suurin osa opettajista näki kuitenkin, että varsinkaan nuoret opiskelijat eivät vielä pysty itsenäisesti perustamaan ja pyörittämään yritystä. Tärkeää oli, että he tietävät apua olevan tarjolla, ja mistä sitä voi hakea.

Valmiudet työn tekoon on ihan hyvät.

*Valmiudet siihen, että uskaltavat lähteä ottamaan asioista selvää.
Itsenäisesti eivät pysty vielä perustamaan.*

Opettajat korostivat, että yrittäjyydestä kiinnostuneilla opiskelijoilla oli hyvät mahdollisuudet jäädä opintojensa päätyttyä toimimaan osuuskuntiin yrittäjänä. Opiskelija pystyvät ylläpitämään ja kehittämään ammattitaitoaan, kokeilla siipiään yrittäjänä ja kasvattaa asiakaskuntaansa, eikä tarvitse resursoida esimerkiksi työvälineisiin ja toimitiloihin. Näin kenenkään ei tarvitse lähteä kylmiltään yrittäjäksi, ja kynnys yrittäjäksi ryhtymiseen voi osuuskuntayrittäjyyden jälkeen madaltua.

6.4 Oppilaitososuuskunnan hyödyt, haasteet ja kehittäminen

6.4.1 Oppilaitososuukuntaan liittymisen hyödyt

Koulutuskeskus Sedun opettajien tehtävänä oli tuoda esiin näkemyksiään siitä, miksi opiskelijoiden kannatti liittyä, ja mitä he hyötyivät liittyessään oppilaitososuuskuntaan (taulukko 7). Kaikkien haastateltujen opettajien mielestä opiskelijoiden kannattaisi ehdottomasti liittyä oppilaitososuukuntaan. Opettajien näkemyksissä korostuivat, miten osuuskuntatoiminta mahdollisti opiskelijoiden yksilöllisten opinpolkujen huomioimisen. Kaikkien opiskelijoiden ei tarvitse käydä samoja asioita samalla tavalla läpi samaan aikaan, vaan osuuskunta mahdollistaa enemmän yksilöllisyyden huomioimista. Tämä edellytti opettajilta enemmän opiskelijoiden yksilöllisen oppimisen seuranta, silloin kun osuuskuntatöitä tehtiin oppituntien aikana. Haastatteluiden perusteella oppilaitososuuskunnassa toimivan opiskelijan ammatilliset taidot, sosiaaliset taidot, itsetunto, asiakaspalvelutaidot ja yrittäjyystaidot kehittyivät erityisesti. Lisäksi opiskelija hyötyi siitä, että hän voi itse vaikuttaa omaan opiskeluunsa, saa lisäansioita ja työpaikan, jossa voi harjoittaa omaa liiketoimintaa.

Taulukko 7. Opettajien näkemys oppilaitososuuskuntaan liittymisen hyödyistä

Mitä opiskelija hyötyy liittyessään osuuskunnan jäseneksi?	
Ammatilliset taidot	Ammatti-identiteetti kehittyy.
	Substanssiosaaminen kasvaa.
	Saa tehdä monipuolisia työtehtäviä.
	Pääsee valitsemaan mieluisia asiakastöitä.
	Oppii uusia työtapoja ja -menetelmiä.
	Näkee mitä alalla työskentely vaatii.
	Mukavalla tavalla ammatti tutuksi.
Sosiaaliset taidot ja itsetunto	Ryhmäytyy ja saa uusia kavereita.
	Opettaa tiimityön taitoja.
	Yhteenkuuluvaisuuden tunne kasvaa.
	Lisää uskallusta ja luottamusta omiin kykyihin.
	Annetaan vastuuta, luottamuksen arvoinen.
	Vastuuntunto kasvaa.
Pystyy itse vaikuttamaan opiskeluunsa	Pystyy itse vaikuttamaan työtehtäviin ja opiskelunsa etenemiseen → motivaatio kasvaa.
	Uusi tapa motivoida itsensä → asiakastyöt syytulla kouluun.
Asiakaspalvelutaidot	Oppii asiakaspalvelutaitoja.
	Oppii vuorovaikutustaitoja.
Yrittäjyystaidot	Voi harjoittaa/opetella riskittömässä ympäristössä liiketoimintaa.
	Oppii liiketoimintaa; kuten tarjousten tekemistä, laskutusta ja hinnoittelua.
	Taloudenhallinnan taidot kehittyvät.
	Oman asiakaskunnan kasvattaminen.
Lisäansiot	Palkkaa tehdyistä asiakastöistä → asiakastöitä tehdään joka tapauksessa, nyt siitä voi saada rahallisen korvauksen.
	Voi tehdä asiakastöitä myös vapaa-ajalla.
Työpaikka	Työssäoppimispaikka.
	Kesätyöpaikka.
	Voi jäädä opintojen jälkeen töihin osuuskuntaan.

6.4.2 Oppilaitososuuskunnan haasteet

Haastatteluissa selvitettiin millaisia haasteita opettajat olivat kokeneet Koulutuskeskus Sedun oppilaitososuuskuntatoiminnassa, ja miten niihin pitäisi puuttua (taulukko 8). Osuuskuntatoiminnan haasteet liittyivät tutkimukseen osallistuneiden opettajien mielestä osuuskunnan varsinaiseen toimintaan, opettajien, opiskelijoiden ja talon johdon käytänteiden toimintaan. Osuuskuntatoiminnan todettiin Koulutuskeskus Sedussa olevan vielä varsin uutta, ja toiminta vaatii kehittämistä, ja siihen sitoutumista joka tasolla.

Taulukko 8. Oppilaitososuuskunnan haasteet opettajien näkökulmasta

Oppilaitososuuskunnan haasteet?	Miten haasteisiin pitäisi vastata?
Osuuskuntatoiminnan alkuvaihe:	
- Alussa opettajan työmäärä on suuri.	- Osuuskuntatoimintaan mukaan lähtevän opettajan oli sitouduttava asiaan.
- Toiminta ei lähde käyntiin yhtäkkiä, ilman osaavaa aikuista.	- Vaatii opettajalta myös omaa aikaa, panostusta ja mielenkiintoa.
Opettajuus:	
- Opettajan rooli	- Opettajien opittava sietämään epävarmuutta
	- Opettajien oli uskallettava mennä epä-mukavuusalueelle.
	- Opettajien oli opittava luottamaan ja antamaan opiskelijoille enemmän vastuuta → toiminta perustuu täysin luottamukseen.
	- Tarvitaan lisää aktiivisia opettajia mukaan.
Opiskelijat:	
- Jäsenet pääsääntöisesti nuoria	- Opettajan oltava mukana toiminnassa paljon, nuori ei vielä hallitse kokonaisuuksien hoitamista.

<ul style="list-style-type: none"> - Jäsenet eivät osallistu kokouksiin 	<ul style="list-style-type: none"> - Opiskelijoita oli kannustettava osuuskunnan muuhunkin toimintaan, kuin vain asiakastöiden tekemiseen. - Kaikki jäsenet oli velvoitettava kokouksiin ja päätöksen tekoon. - Opettajille myös tieto osuuskunnan kokouksista, voivat patistaa opiskelijoita osallistumaan kokouksiin.
<ul style="list-style-type: none"> - Uudet jäsenet 	<ul style="list-style-type: none"> - Uusien jäsenten rekrytointi oli annettava vanhojen jäsenten tehtäväksi. - Osuuskuntatoiminta pitää osata myydä uusille opiskelijoille. - Tarvitaan aktiivisia jäseniä. - Tiedottamista lisättävä.
<ul style="list-style-type: none"> - Sitoutuminen ja sitouttaminen 	<ul style="list-style-type: none"> - Opiskelija saatava motivoitua ja sitoutettua toimintaan esimerkiksi oman opiskeluun vaikuttamisen näkökulmasta. - Loppupeleissä kaikki kuitenkin lähtee opiskelijasta itsestä, toisen puolesta ei voi tehdä asioita.
<p>Koulutuskeskus Sedun toiminta:</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - Sitoutuminen toimintaan 	<ul style="list-style-type: none"> - Talon johdon oli sitouduttava toiminnan kehittämiseen ja tukemiseen. - Luotava edellytykset, kun halutaan ottaa uusia pedagogisia opetusmenetelmiä ja oppimisympäristöjä käyttöön. - Osuuskuntapedagogiikka oli nähtävä tärkeänä osana Koulutuskeskus Sedun toimintaa.
<ul style="list-style-type: none"> - Taloudellinen resurssi 	<ul style="list-style-type: none"> - Koulutuskeskus Sedun on ohjattava resurssia toimintaan, esimerkiksi opettajille. - Osuuskunnan hoitaminen ei onnistu pelkästään nuorilta yksin. - Vaatii aikuisen ohjausta, muulloinkin,

	<p>kuin vain opetustyön aikana.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Muistettava, että opettajan on vastattava myös muidenkin, kuin vain osuuskunnan opiskelijoiden opetuksesta ja ohjauksesta.
<ul style="list-style-type: none"> - Osuuskuntatoiminnan vastaava 	<ul style="list-style-type: none"> - Osuuskuntatoiminta on suurta Koulutuskeskus Sedussa. - Tarvitaan ehdottomasti henkilö jatkosakin, joka hoitaa, tietää ja vastaa koko osuuskuntatoiminnasta. - Opiskelijat ovat niin nuoria, että heillä ei ole osuuskuntatoiminnan ”byrokratian” pyörittämiseen riittävästi valmiuksia. - Pelkona, että osuuskuntatoiminta kuolee, jos kukaan ei ole päävastuussa toiminnasta.
<ul style="list-style-type: none"> - Osuuskunnassa valmistumisen jälkeen jatkavat opiskelijat 	<ul style="list-style-type: none"> - Ehdottomasti jatkettava tätä käytäntöä. - Verkoston tuki jatkuu vielä valmistumisen jälkeenkin.
	<ul style="list-style-type: none"> - Tietokoneen käyttöoikeuksia jatkettava valmistumisen jälkeen, niillä jotka jatkavat osuuskunnassa.
	<ul style="list-style-type: none"> - Osuuskuntatoimintaa voidaan koulun tiloissa harjoittaa myös kouluajan ulkopuolella, mutta opiskelijoilla ei ole avaimia, jolla pääsisi koulun tiloihin.
	<ul style="list-style-type: none"> - Tietokoneen etäkäyttöoikeudet annettava osuuskunnassa jatkaville tarpeen mukaan
<ul style="list-style-type: none"> - Koulutus 	<ul style="list-style-type: none"> - Järjestettävä opettajille ja henkilökunnalle koulutusta Koulutuskeskus Sedun osuuskuntatoiminnan pedagogiikasta ja toiminnan periaatteista, jotta kaikilla olisi yhteinen ymmärrys ja tahtotila.

6.4.3 Opettajien näkemykset oppilaitososuuskunnan ja yrittäjyyden oppimisen kehittämisestä

Haastatteluissa selvitettiin opettajien näkemyksiä ja keinoja, miten oppilaitososuuskuntia ja opiskelijoiden yrittäjyyden oppimista tulisi kehittää (taulukko 9). Kehittämisen lähtökohtana pidettiin sitä, että Koulutuskeskus Sedun johto luottaa tähän toimintaan ja sen oikeellisuuteen, sekä haluaa olla kehittämässä sitä. Uusien opetusmenetelmien ja oppimisympäristöjen käyttöön ottaminen ei tapahdu itsestään, vaan ne vaativat hyvien edellytysten luomista. Opettajat kokivat tarvitsevansa erityisesti johdon tukea omalle toiminnalleen. Opettajia puhutti ja huolestutti eniten osuuskunnassa tapahtuva opettaminen ja oppiminen, sekä huoli osuuskuntatoiminnan jatkuvuudesta, jos osuuskuntatoiminnan johtoon ei jatkossa osoiteta riittävää resursseja.

Taulukko 9. Oppilaitososuuskunnan ja yrittäjyyden kehittäminen

Kehittämisen kohde?	Miten?
Opettaminen ja oppiminen	Päästävä pois ajatuksesta, että koko ryhmä nykyään enää tekisi samoja asioita samanaikaisesti → yksilöllisyys huomioitava. Perusasiat ensimmäisellä vuosikurssilla voidaan opettaa samanaikaisesti.
	Uudet opetussuunnitelmat eivät tule palvelemaan osuuskuntayrittäjyyden kautta tapahtuvaa oppimista, koska ammatilliset perusopinnot tulee suorittaa ensimmäisenä vuotena ja Sedussa osuuskuntaan liitytään pääsääntöisesti toisena opiskeluvuotena.
	Pitää muistaa, että yrittämistäkin ja yrittäjyyttä tulee opetella ja opettaa → koulun perustehtävää ei saa unohtaa. Kaikki opiskelijat eivät ole itseohjautuvia.

	Opettajien oltava luovempia toteuttaessaan osuuskuntatoimintaa. Osuuskuntatöitä on voitava tehdä ammattiaineidenkin tunneilla, eikä pelkästään yrittäjyys 10 ov:n sisällä → muuten asiakastöitä hankala tehdä ja saada.
	Pitää ymmärtää ja myöntää, että osuuskuntatoiminta toisella asteella ei toimi ilman ohjausta. Ohjaajille/opettajille pitää löytyä resurssia, kaikki toiminta ei tapahdu oppituntien puitteissa.
Opiskelijan sitoutuminen osuuskuntatoimintaan	Sitoutuminen yrittäjyyteen ja yrittäjyyden oppiminen vaatii aikaa. Itsevarmuuden kehittymisen ja kasvamisen myötä, opiskelija kykenee seisomaan oman osaamisensa takana.
Työelämäyhteistyö ja verkostoituminen	Toimintaa kehitettävä työelämän kautta.
	Työelämäverkostojen luominen ja kanssakäymisen myös osuuskuntatoimintaan.
	Yhteistyön tekeminen eri osuuskuntien kesken. Lähdetään yhdessä kehittämään toimintaa ja oppimaan asioita.
Näkyvyys	Ulkoista näkyvyyttä osuuskuntien toiminnalle, mennään ja esitellään osuuskuntien toimintaa muuallakin kuin vain esimerkiksi koulutusmessuilla. Onnistuneita tuotoksia esille ja hyödynnetään sosiaalista mediaa.
Osuuskuntatoiminnan johtaminen	Tarvitaan oikeasti henkilö, joka hallitsee, hoitaa ja koordinoi osuuskuntatoimintaa. Toiminta ei voi olla määräaikaista.
	Aika kauaskantoisesti ajateltu, että toisen asteen opiskelija pyörittää osuuskuntatoimintaa ilman ohjausta. Aikuisellakin täysi työ hahmottaa tämä toimintakokonaisuus.
Tiedottaminen	Osuuskunnan asioiden tiedottamista parannettava. Osuuskuntainfoja opiskelijoille ja henkilökunnalle.
	Opiskelijat kyseenalaistavat esimerkiksi osuuskunnalle ja Sedulle meneviä kiinteitä maksuja → opiskelijoille selvitettävä käytänteitä.

Jäsenyys	Opettajien mahdollisuutta liittyä osuuskunnan jäseneksi tuettava.
	Opiskelijajäsenet esittelemään osuuskuntatoimintaa ja hankkimaan uusia jäseniä.
Osuuskuntien arvot, visiot ja missio	Jokainen osuuskunta ja osasto voisi esimerkiksi miettiä osuuskuntatoimintaa ja yrittäjyyttä oman toimintansa kautta, ja luoda pelisäännöt. Tulisi henkilökohtaisempi ote ja sitoutuminen toimintaan.

7 Pohdinta

Tässä opinnäytetyössä arvioitiin Koulutuskeskus Sedun oppilaitososuuskuntien nykytilaa yrittäjyyden oppimisen näkökulmasta, yrittäjyysaikomuksia ja mitä hyötyä, haasteita sekä kehitettävää oli yrittäjyyden oppimisessa, kun oppimisympäristönä toimii oppilaitososuuskunta. Tutkimuksessa selvitettiin Koulutuskeskus Sedun oppilaitososuuskunnissa toimivien valmistumisvaiheessa olevien opiskelijoiden tämän hetkisiä yrittäjyysvalmiuksia tutkimalla teemahaastattelujen avulla, mitä ja miten yrittäjyysvalmiuksia opittiin sekä mitä yrittäjyysvalmiuksia pitäisi oppia ja opettaa laajemmin. Lisäksi selvitettiin Koulutuskeskus Sedun oppilaitososuuskuntien hyödyt, haasteet ja kehittämistoimenpiteet yrittäjyyden oppimiseen. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin opiskelijoiden yrittäjyysasenteita ja -aikomuksia perustaa oma yritys ja toimia ulkoisena yrittäjänä. Tutkimukseen haastateltiin Koulutuskeskus Sedussa toimivien Osuuskunta KAMP:n ja Artesaaniosuuskunta Pohjanmaan yhdeksää valmistumisvaiheessa olevaa opiskelijajäsentä ja kuutta osuuskunnissa opettavaa opettajaa. Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää Koulutuskeskus Sedun pedagogisessa kehittämissä työssä, ja ne antavat työkaluja oppilaitososuuskuntatoiminnan edelleen kehittämiseen ammatillisella toisella asteella.

Tutkimuksen luotettavuus

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Koulutuskeskus Sedu. Keskustelin Koulutuskeskus Sedun pedagogisen kehittämisen kehittämisspäällikkö Kristiina Takanevan ja projektikoordinaattori Anne-Kaisa Alatalon kanssa, ja tutkimuksen aihealueeksi muodostui Koulutuskeskus Sedun osuuskuntatoiminnan nykytilan selvittäminen. Aihe oli ajankohtainen, koska oppilaitososuuskuntien määrä oli kasvanut viime vuosien aikana toisen asteen oppilaitoksissa ja osuuskuntatoimintaa oli aloitettu järjestämään Koulutuskeskus Sedussa vuodesta 2011 alkaen. Yrittäjyyden oppimisesta oppilaitososuuskunnassa ei ole tehty juurikaan tutkimuksia ammatillisen toisen asteen näkökulmasta. Aiemmat tutkimukset keskittyvät lähinnä ammattikorkeakoulukontekstiin tai ne selvittivät opettajien näkemyksiä ja kokemuksia siitä, mitä opiskelijat olivat heidän mielestään oppineet. Tässä tutkimuksessa yhdistyivät sekä opiskelijoiden että opettajien näkemykset yrittäjyyden oppimisesta oppilaitososuuskunnissa.

Luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. Tutkimuksen tekemisessä olen noudattanut tutkimukselle asetettuja eettisiä vaatimuksia. Olen perehtynyt tieteellisiin menetelmiin ja noudattanut niitä opinnäytetyössäni. Tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen koottiin keskeinen tieto yrittäjyydestä, yrittäjyyskasvatuksesta ja osuuskuntatoiminnasta. Lisäksi selvitettiin Koulutuskeskus Sedun yrittäjyyskasvatuksen ja osuuskuntatoiminnan periaatteet.

Tarkoituksena oli ymmärtää tutkittavaa ilmiötä kokonaisvaltaisesti ja selvittää niitä selittäviä teorioita laajasti. Perehdyin huolellisesti aihealuetta koskevaan aikaisemmin julkaistuihin tieteellisiin tutkimuksiin, teorioihin, malleihin ja kirjallisuuteen. Käytin aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia ja teorioita tutkimukseni tukena. Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimusongelman kautta määrityksiä tiedonkeruumenetelmäksi teema-haastattelu. Laadullinen tutkimus tuotti ainutkertaista tutkimusmateriaalia, ja se ei pyri tuottamaan yleistettävää tietoa, vaikka puhutaankin aineiston siirrettävyydestä (vrt. Kananen 2010, 70 - 71). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija rakentaa tutkimuksensa vahvan teoreettisen perustan pohjalta (vrt. Hirsjärvi ym. 2009, 161, 164). Teoriaosuuden pohjalta muodostettiin lopulliset tutkimuksen keskeiset teemat ja

tutkimuskysymykset. Varsinaisissa haastattelutilanteissa otettiin huomioon haastateltaville kuuluva yksityisyyden suoja ja korostettiin tutkimuksen luotettavuutta. Haastateltavien määrää eli saturaatiota ei päätetty etukäteen, vaan haastatteluja tehtiin niin kauan, että ne alkoivat toistaa vastauksissaan itseään eli tuli kylläänymispiste vastaan (vrt. Kananen 2010, 70). Haastattelujen laatua paransi se, että aineistot litteroitiin nopeasti haastattelujen jälkeen.

Aineiston analyysimenetelmäksi muodostui teorialähtöinen sisällönanalyysi. Tutkimusaineiston haastattelut kirjoitettiin auki sana sanalta, ja pelkistettiin tekstin eli karsin siitä pois epäoleelliset tiedot, luokittelin tekstin ja ryhmittelin ne teemojen mukaisesti. Tämän jälkeen etsin tekstistä eri merkityksiä, jotta sain muodostettua tutkittavasta ilmiöstä kokonaisvaltaisen kuvauksen. Perehdyin tutkimusaineistoon tarkasti ja luin sen useaan kertaan, näin aineiston tuttuus helpotti analysoinnin tekemistä ja onnistumista. Analysoin aineiston tutkimuksen teoreettisen taustan ja tutkimuskysymysten antamien viitekehysten mukaan. Tutkimustulosten analysoinnissa arvioin saatuja tuloksia suhteessa jo olemassa olevaan tutkimustietoon ja teoriaan. Tavoitteenani oli luoda ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa oleva kuvaus, ja luoda yhteys aineiston ja tulosten välillä. Tutkimustulosten raportointiosuudessa esitin tutkimustulokset niin, että ne ovat mahdollisimman ymmärrettäviä ja vastasivat mahdollisimman hyvin tutkittavien antamia vastauksia. Tutkimuksen raportoinnissa nojauduin suoriin haastatteluotteisiin eli lainauksiin ja tein yhteenvetoja ja päätelmiä haastatteluista. Toin esille kehittämisehdotuksia ja lisäksi poikkeamia verrattuna aikaisempiin tutkimuksiin. Laadullinen tutkimus oli paikkaan ja aikaan sidottu ainutkertainen tutkimusmenetelmä, ja siksi teemahaastattelun toistettavuus ei suoraan sellaisenaan ole samanlaisena mahdollinen. Saamani tutkimustulokset noudattivat pitkälti aiempi tehtyjä tutkimuksia ja niiden tutkimustuloksia.

Yrittäjyysvalmiuksien oppiminen oppilaitososuuskunnassa

Tutkimuskirjallisuudessa yrittäjyysvalmiudet ovat valmiuksia, jotka liittyvät yksilön henkilökohtaisiin kykyihin, joita hän tarvitsee niin opiskeluaikanaan kuin elämässään riippumatta siitä, työskenteleekö hän itsenäisenä yrittäjänä tai työntekijänä toisen

palveluksessa. Yrittäjämäinen käyttäytyminen on yksilön itsenäistä ja tavoitteellista toimintaa, jota voidaan esimerkiksi opiskelun ja oppimisympäristöjen avulla tukea, ohjata ja opettaa. (vrt. Opetusministeriö 2009, 6 - 7; Kumara & Vasantha 2009, 9; Gibb 2003, 14 - 15; Ristimäki 2004, 65 – 66.) Osuuskunta on oppilaitoksissa opetusmenetelmä ja yrittäjyyskasvatuksen oppimisympäristö (vrt. Akkanen 2013, 11).

Koulutuskeskus Sedun osuuskunnissa sekä opiskelijajäsenten että osuuskunnissa opettavien opettajien mukaan yrittäjyysvalmiuksia opittiin parhaiten tekemällä käytännön asiakastöitä aidoissa työympäristöissä ja konteksteissa. Opiskelija toimii kuin työntekijä, vaikka onkin itsenäinen yrittäjä. Sekä opiskelijoiden että opettajien mukaan osuuskunta oli oppimisympäristö, jossa saatiin varsin realistinen kuva yrittäjyydestä ja opittiin ammatillista osaamista, harjoitettiin yritystoimintaa, opittiin ymmärtämään yrittäjyyttä ja opittiin yrittäjyydestä (vrt. Hytti & O’Corman 2004, 13). Toimintaa harjoitettiin erilaisissa opiskelijatiimi- ja ryhmätyömuodoissa, samalla kehittyivät opiskelijoiden asiakaspalvelu-, sosiaaliset- ja ryhmätyötaidot, jotka sekä opiskelijoiden että opettajien mielestä vaativat edelleen kehittymistä (vrt. Hytinkoski 2013, 33). Lisäksi oli huomattavissa itseohjautuvuuden, vastuun kantamisen omista ja kaverin töistä kehittyneen, mutta joissa todettiin kuitenkin vielä olevan edelleen kehittämisen varaa.

Osa opiskelijoista koki haasteena päätöksenteon osuuskunnissa. Päätöksenteon opettelu on yksi keskeisempiä ihmisen elämässä olevia valmiuksia, joita tarkastellaan yhtenä yrittäjyyden valmiutena, ne kehittyvät lapsuudesta aikuisuuteen esimerkiksi valintojen mahdollisuuden, vastuun, riskien, erilaisuuden ja neuvottelun avulla (vrt. Haataja ym. 2009, 136). Mielestäni on tärkeää muistaa, että kaikki eivät opi samoja asioita, opiskelijoiden tasosta, aktiivisuudesta ja iästä riippuu, mitä hän oli oppinut osuuskuntatoiminnan aikana. Opiskelijoille on annettava enemmän vastuuta jolloin voidaan esimerkiksi harjaannuttaa päätöksentekoa.

Suurin osa opiskelijoista ymmärsi yrittäjyysvalmiuksien pohjautuvan liiketoimintaosaamisen oppimiseen, jota osalle jäsenistä ei tutkimuksen mukaan opetettu riittävästi, tai tieto koulutuksien järjestämisestä ei tavoittanut kaikkia. Lisäksi osa opiskeli-

joista kaipasi yrityksen perustamiseen liittyvää opetusta. Opettajat taas näkivät yrittäjyysvalmiuksien oppimisen työelämätaitojen oppimisena ja opettamisena, eikä niinkään liiketoiminnan opettamisena. On muistettava, osuuskuntatoiminnan ensisijaisena tarkoituksena ei ole tehdä opiskelijoista yrittäjiä, vaan kehittää heidän työelämävalmiuksiaan niin, että heistä tulee parempia ja itseohjautuvampia työntekijöitä.

Opiskelijoiden yrittäjyysaikomukset

Opiskelijoista yhtä lukuun ottamatta kertoi asenteensa yrittäjyyttä kohtaan olevan positiivinen, tai asenne oli muuttunut positiivisempaan suuntaa osuuskuntatoiminnan aikana. Yhden vastaajan asenne oli muuttunut negatiivisempaan suuntaan. Opiskelijoilla oli varsin korkeat pystyvyyssuomukset osaamistaan kohtaan, peräti 44 % uskoi pystyvänsä halutessaan perustaa yrityksen. Positiivisia asenteita yrittäjyyttä kohtaan selittää osaltaan opiskelijan pystyvyyssuomuksien lisäksi lähipiirin yrittäjyys ja myönteinen tuki sekä aiemmat positiiviset kokemukset yrittäjyydestä (vrt. Joensuu ym. 2014, 4).

Opettajien haastatteluiden tulokset, eivät olleet yhtä luottavaiset opiskelijoiden yrityksen perustamisvalmiuksia kohtaan, kuin opiskelijoilla itsellään. Opettajien mielestä koulutus antoi opiskelijoille valmiudet toimia ammatissa, ja valmiudet työn tekemiseen olivat hyvät, mutta suurin osan heistä oli kuitenkin sitä mieltä että opiskelijat eivät vielä pystyisi itsenäisesti yritystä perustamaan ja sitä hoitamaan. Pidettiin tärkeänä, että opiskelijat tietävät mistä apua yritystoiminnan perustamiseen on tarjolla. Melinin (2010, 55) mukaan myönteinen asenne johtaa yrittäjyyteen, yrittäjämotivaation syntyminen edellyttää yrittäjyysintention syntymistä. Opettajien mielestä opiskelijoiden asenteissa työn tekemistä, oppimista ja opiskeluaan kohtaan oli parannettavaa. Aikaisempien tutkimusten mukaan persoonaa tai ominaisuuksia ei kuitenkaan voi suoraan opettaa. Opiskelijoille pitää luoda sellaiset olosuhteet, joissa niitä voi kehittää, ja oppilaitososuuskunta ja tiimi- ja projektioppiminen ovat keino harjaannuttaa näitä ominaisuuksia. Opiskelijoille pitää luoda sellaisia pedagogisia tilanteita, joissa he pääsevät kokeilemaan taitojaan ja oppimaan esimerkiksi yrittäjyydestä. Tällä

tavoin pystytään mahdollisesti vaikuttamaan heidän pystyvyyssuomuksiinsa yrittäjyyttä kohtaan (vrt. Joensuu 2914, 112.)

Tutkimukseen osallistuneista opiskelijoista kukaan ei ollut kuitenkaan positiivisista asenteista ja pystyvyyssuomuksistaan huolimatta perustamassa yritystä opintojensa päätyttyä. Kuitenkin peräti 55 % opiskelijoista suunnitteli perustavansa oman yrityksen jossakin vaiheessa elämäänsä. Neljä opiskelijaa oli jäämässä opintojensa päätyttyä jatkamaan yritystoimintaa, kerryttämän ammattitaitoaan ja asiakaskuntaansa osuuskunnan puitteissa. Nämä opiskelijat suunnittelivat vahvasti oman yritystoiminnan perustamista tämän jälkeen. Ilmeisesti Koulutuskeskus Sedun osuuskuntatoimintaan olivat hakeutuneet sellaiset opiskelijat, joilla oli jo entuudestaan hyvin positiiviset asenteet yrittäjyyttä kohtaan, ja niitä oli pystytty edelleen vahvistamaan osuuskuntatoiminnan kautta. Huomasin tutkimuskirjallisuuteen perehtyessäni, että vastaavanlaisista tutkimuksista oli saatu sekä päinvastaisia tutkimustuloksia että yhtä positiivisia tuloksia (vrt. Bae ym. 2014, 238 - 239; Joensuu ym. 2014, 111; Lassila 2006, 62). Opiskelijoilla voi olla nyt positiiviset asenteet ajallisesti kaukana häämöttävää yrittäjyyttä kohtaan, mutta tosipaikan tullen, voi käydä niin että todellista intressiä perustaa yritys ei löydykään (vrt. Joensuu 2013,790 - 791).

Oppilaitososuuskunnan hyödyt, haasteet ja kehittäminen

Kaikki haastellut opiskelijat ja opettajat olivat yksimieleisesti sitä mieltä, että oppilaitososuuskuntaan kannatti liittyä, ja sitä kannattaa ehdottomasti kehittää oppilaitoksessa. Tutkimustulosten pohjalta voin päätellä, että opiskelu osuuskunnassa näytti olevan mielenkiintoisempaa ja motivoivampaa, kuin perinteinen koulun käynti. Osalle opiskelijoista kannustimena toimi mahdollinen palkka tehdystä työstä, joita joutui muutenkin tekemään, kuului osuuskuntaan tai ei.

Yrittäjyysvalmiuksien oppiminen ei tapahdu itsestään, ja varsinkin osuuskuntatoiminnan alkuvaiheessa opettajien osuus, ja panos toiminnan toteutuksesta ja vastuusta on suuri, ennen kuin nuoret opiskelijat oppivat ja sisäistävät toiminnan, ja kykenevät ottamaan vastuuta toiminnasta, opettajan siirtyessä enemmän oppimisen mah-

dollistajaksi ja ohjaajaksi. Tämän tutkimuksen perusteella voin todeta, että on oppilaitoksissa ymmärrettävä ja myönnettävä, että oppilaitososuuskuntatoiminta ei pyöri ilman ohjaajaa sekä asiastaan tietävää että innostunutta aikuista. Opiskelijat kaipaivat myös alaosuuskunnille vastuupöytäkirjaa, joka johtaa ja ohjaa toimintaa. Opettajat kokivat tarvitsevänsä erityisesti Koulutuskeskus Sedun johdon tukea ja resursseja toiminnalleen. Sekä opiskelijat ja opettajat olivat huolissaan, jos kenenkään henkilön vastuulla ei ole johtaa koko osuuskuntatoimintaa. He edellyttivät, että osuuskuntatoiminnasta vastaavan henkilön pitää saada jatkaa tehtävässään, jotta osuuskuntatoiminta Koulutuskeskus Sedussa kehittyä ja toiminnalla on tulevaisuutta. Osuuskuntatoimintaa pitää määritellä tarkemmin, jotta jatkuvuus voidaan taata. (vrt. Akkanen 2013,11.)

Opiskelijoille, mutta myös henkilökunnalle olisi mielestäni syytä painottaa ja informoida Koulutuskeskus Sedun osuuskuntatoiminnan perimmäisiä tavoitteita, koska nyt osalla opiskelijoista oli päällimmäisenä ajatuksena se, että heistä tulee yrittäjiä, mutta heille ei kehity riittävästi liiketoiminnallista osaamista. Opiskelijoiden yrittäjyysaikeuksia pitäisi osuuskuntatoiminnan aikana selvittää, ja liiketoiminnallista koulutusta kohdennettava juuri heille, joilla yrittäjyysintentiot ovat korkeat. Yrittäjyyden opetusta ei kuitenkaan pidä aloittaa liian varhaisessa vaiheessa opintoja, koska sen on todettu vaikuttavan kielteisesti opiskelijoiden pystyvyyssuhteen perustaa oma yritys. Lisäksi yrittäjyyskursseilla ei ole todettu olevan suurta merkitystä yksilön yrittäjyyskykyjen muodostumiseen luottamuksen kehittymisen kannalta tai niillä on vain lieviä vaikutuksia. (Bae ym. 2014, 238 – 239; Hytinkoski 2013, 34; Asteljoki 2010, 33; Haataja ym. 2009, 124; Pihkala 2008, 103, 105).

Lisäksi sekä opiskelijoiden että opettajien vastauksista nousi esiin huoli jäsenten sitouttamattomuudesta ja aktiivisuuden puutteesta osuuskuntatoimintaa kohtaan. Opiskelijoita täytyy perehdyttää, sitouttaa ja kannustaa paremmin toimintaan, ja heidän pitää saada ymmärtämään yhteisten asioiden hoitamisen tärkeys, niin työssä kuin hallitustoiminnassakin. Opiskelijat ja opettajat korostivat erityisesti opiskelijoiden oman vastuun kehittämisen ja oppimisen tärkeyden niin omaa opiskeluaan kuin muutakin toimintaa kohtaan.

Yrittäjyyden oppimisessa pitäisi hyödyntää verkostoja sekä yrittäjyyden oppimisen ohjeistusta pitäisi selkeyttää avaamalla opetussuunnitelmia ja lisäksi pitäisi kehittää pedagogisia menetelmiä, joiden avulla voidaan arvioida paremmin yrittäjyysosaamista (vrt. Järvi 2013, 10 – 11). Tässä tutkimuksessa opiskelijat toivat esille haasteena, että he eivät aina ymmärrä mitä ammatin osa-alueita kyseiset työtehtävät kehittävät. Yrittäjyyden ja yrittäjyysvalmiuksien oppiminen edellyttää toiminnan arviointia ja reflektointia. Jotta toimintaa voidaan arvioida, täytyy toiminnalle aina luoda selvät tavoitteet, joita avataan esimerkiksi opetussuunnitelmien kautta. Opiskelijalle pitää selvittää, mitä asioita tämän kyseisen asiakastyön kautta oli tarkoitus oppia. Osuuskuntatoiminnan tarkoitus oppilaitoksessa ei saa mennä siihen, että asiakastöiden tekeminen ja rahallinen korvaus tehdyistä töistä on itseisarvo, vaikka palkka motivoikin opiskelijoita opiskelemaan aktiivisemmin. Tavoitteena on kuitenkin ammatillinen oppiminen, ja ammatillisuuden kehittyminen, vaikka oppimisympäristönä toimii osuuskunta, jossa mahdollistetaan yrittäjämäinen toiminta ja yrittäjänä toimiminen.

Opiskelijat pitää opettaa entistä enemmän pyytämään asiakaspalautetta, asiakaspalautejärjestelmiä pitää kehittää, ja sitä kautta kehittyvät oppimisen reflektoinnin taidot. Yrittäjyysvalmiuksien oppiminen edellyttää yrittäjämäistä toimintaa tukevan teorian luomista, ja yrittäjämäisen toiminnan harjoittelua aidoissa asiakastilanteissa. Osuuskuntatoimintaa pitää Koulutuskeskus Sedussa integroida opetussuunnitelmiin tehokkaammin, eikä vain valinnaisiin 10 ov:n opintoihin vaan myös ammatillisiin opintoihin, jotta yrittäjyysvalmiuksien oppiminen tehostuu (vrt. Akkanen 2013, 11; Oksanen 2012, 101).

Opiskelijat kaipasivat lisäksi enemmän suoria asiakaskontakteja, jotka he haluavat hoitaa alusta loppuun saakka itse. Näin opiskelijat oppivat hallitsemaan kokonaisuuksia paremmin, ja yrittäjyysvalmiudet kehittyvät. Opiskelijat ja opettajat toivoivat lisäksi verkostoitumista Koulutuskeskus Sedun eri osuuskuntien kanssa ja työelämän kanssa. Verkostoitumisen kautta opiskelijoilla ja oppilaitoksella on mahdollisuus oppia tekemään yhteistyötä, kehittää yhteistyömahdollisuuksia ja saada mahdollista vertaistukea alan kollegalta. Oppilaitososuuskunta ei saa kuitenkaan olla uhka työ-

elämälle. Verkostoituminen opettaisi lisäksi yhteistyön tekemistä, ja yrittäjyyden oppimista toiselta. (vrt. Järvi 2013, 10 – 11.)

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että Koulutuskeskus Sedun osuuskuntapedagogiikkaa pitää tulevaisuudessa tarkentaa, ja yrittäjyyskasvatuksellista näkökulmaa avata enemmän, koska nyt pedagogisena tavoitteena oli tukea opiskelijoiden yrittäjyyden ja yritystoiminnan kehittymistä. Yrittäjyyskasvatuksellista näkökulmaa pitää avata opetussuunnitelmien kautta vielä tarkemmin Koulutuskeskus Sedun osuuskuntapedagogiikassa. Koulutuskeskus Sedun johdon pitäisi linjata mihin suuntaan osuuskuntaa halutaan kehittää. Olisi hyvä luoda yhteinen osuuskuntapedagogiikka ja tahtotila, sekä luoda eri opetuspisteiden alaosuuskunnille erilliset tavoiteohjelmat, koska ammattialat ja toiminnan ominaispiirteet ovat erilaiset. Koulutuskeskus Sedun osuuskuntatoiminnan pedagogisia sääntöjä ja toimintaan liittyviä asiakirjoja sekä 10 ov:n mittaista valmennusjaksoa ollaan parhaillaan luomassa HOPEosk hankkeen kautta mennessä neljälle eri suuntautumisalalle.

Opettajilla oli huoli siitä, miten osuuskuntatoiminta istuu uusiin opetussuunnitelmiin, kun ammatilliset perusopinnot pitää jatkossa suorittaa ensimmäisen opintovuoden aikana. Osuuskuntatoiminta vaatii uusien toimintamallien luomista ja innovatiivista otetta toiminnan kehittämiseen, jotta toiminta ei kuole opetussuunnitelmien uudistusten myötä. Lisäksi opettajille ja muulle ohjaavalle henkilökunnalle olisi järjestettävä infoa osuuskuntatoiminnasta ja lisäkoulutusta tiimiopettamisesta.

Oppilaitososuuskunnissa yrittäjyyttä opitaan monin eri tavoin. Haastattelujen pohjalta voin todeta, että Koulutuskeskus Sedussa toimivien oppilaitososuuskuntien toiminta koetaan tärkeäksi ja motivoivaksi oppimisympäristöksi ja oppimismenetelmäksi. Koulutuskeskus Sedun oppilaitososuuskuntatoiminnalla on hyvät mahdollisuudet edistää opiskelijoiden yrittäjyyden ja yrittäjyysvalmiuksien oppimista. Opiskelijoiden korkeat yrittäjyysasenteet ja yrittäjyysintentiot kertovat, että toiminnassa on onnistuttu paremmin kuin hyvin. Jotta osuuskuntatoimintaan saadaan enemmän opiskelijajäseniä ja myös taidoiltaan heikompien ja vähemmän motivoituneiden opiskelijoiden yrittäjyysvalmiudet kehittymään, vaatii toiminta vielä edelleen pitkäjänteistä

yrittäjyyspedagogiikan luomista, ja osuuskuntatoiminnan integroimista tehokkaammin opetussuunnitelmiin. Toisaalta pitää kiinnittää huomiota siihen, etteivät asiakastyöt muodostu liian yksipuolisiksi, ja tehdä liian paljon samoja toistoja. Toiminnan heikkoutena tai uhkana näen sen, miten saadaan todennettua, ovatko opiskelijat oppineet osuuskuntatöitä tekemällä ne asiat, mitkä opetussuunnitelmien mukaan pitikin. Lisäksi pitää kiinnittää huomiota siihen, ettei opiskelijoille muodostu vääristynyttä kuvaa, että kaikesta opiskelusta pitää saada palkkaa. Siksi onkin selvítettävä toiminnan periaatteet ja se mikä on liiketoimintaa ja mikä opiskelua.

Parhaimmillaan oppilaitososuuskunta on hyvä yrittäjyyden oppimisympäristö, joka mahdollistaa yrittäjämäisen toiminnan totuttamisen aidoissa asiakastilanteissa. Osuuskuntatoiminta inspiroi opiskelijoita tekemään asioita, ja auttaa heitä reflektimaan toimintaansa, kun opetus on oikein kohdistettua ja suunnitelmallista. Opiskelijoilla tulee kuitenkin olla halu kokeilla, ja oppia asioita sekä oikeanlainen asenne oppimista ja yrittäjyyden oppimista kohtaan, jotta suotuisaa oppimista voisi tapahtua. On muistettava, että yrittäjyysvalmiuksien oppiminen ja niiden kehittyminen vie aikaa, ja se edellyttää yrittäjämäisen toiminnan tukemista niin teorian kuin opetussuunnitelmienkin avulla, ja yrittäjämäisen toiminnan harjoittamista käytännössä.

Tämä opinnäytetyöni pystyi mielestäni vastamaan asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Haastatteluihin valitut teema-alueet, ja niistä johdettujen kysymysten avulla, pystyin saamaan esille oleellisen tiedon, jotta tutkimusongelmat ratkesivat. Aikaisemmin tehdyt tutkimukset ja teoriat tukevat tämän opinnäytetyön keskeisiä tutkimustuloksia. Aineistojen pohjalta tein teema-alueittain yhteenvetoja ja päätelmiä, joita vertasin edelleen tutkimuksen eri käsitteisiin ja teorioihin. Tutkimustulokset ovat mielestäni arvokkaat, koska aiemmin ei ole tehty vastaavanlaista tutkimusta opiskelijoiden yrittäjyyden oppimisesta oppilaitososuuskunnassa sekä opiskelijoiden että opettajien näkökulmasta.

Tutkimuksen tekeminen oli vaativaa, mutta antoisaa aikaa. Teoriaosuuteen perehtyminen avasi uutta näkökulmaa valittuun aihealueeseen. Olen tyytyväinen siihen, että valitsin tutkimusmenetelmäksi teemahaastattelun, enkä esimerkiksi lomakekyselyä.

Näin sain paljon hyvää ja monipuolista aineistoa käsiteltäväksi, pystyin luomaan ilmiöstä mahdollisimman kattavan kuvan. Toimin opetuspisteeni osuuskuntatoiminnan vastaavana opettajana, ja voin todeta että oma ammattikuvani kehittyi tutkimuksen tekemisen myötä. Opin opinnäytetyöni kautta ymmärtämään osuuskuntayrittäjyyttä paremmin, ja pystyn työssäni huomioimaan saamiani tutkimustuloksia ja kehittämään yrittäjyyden oppimista uudella opiskelijälähtoisemmällä tavalla.

Jatkotutkimuksissa olisi mielenkiintoista selvittää miten tähän tutkimukseen osallistuneiden, ja erityisesti osuuskuntaan valmistumisen jälkeen jääneiden opiskelijoiden suunnitelmat oman yrityksen perustamisesta ovat toteutuneet. Lisäksi olisi hyvä selvittää osuuskuntaan valmistumisen jälkeen jääneiden entisten opiskelijoiden kokemuksia siitä, miten he ovat kokeneet yrittäjänä toimimisen koulun tiloissa, mitä haasteita ja kehittämistä sekä onnistumisia toiminta on saanut aikaan.

Lähteet

- Ajzen, I. 1991. The Theory of Planned Behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179 - 211. Viitattu 14.4.2014.
[Http://xa.yimg.com/kq/groups/78997509/701520272/name/Oct+19+Cited+%231+Manage+THE+THEORY+OF+PLANNED+BEHAVIOR.pdf](http://xa.yimg.com/kq/groups/78997509/701520272/name/Oct+19+Cited+%231+Manage+THE+THEORY+OF+PLANNED+BEHAVIOR.pdf)
- Akkanen, R-M. 2013. Oppilaitososuuskunnissa yritetään yhdessä. *YVI-Uutiset*, YVI-hankeesta taitoja ja työkaluja yrittäjyyskasvatukseen, 11.
- Akola, E. & Heinonen, J. 2007. Kuinka tukea yrittäjän oppimista? Tutkimus yrittäjille suunnatuista koulutusohjelmista viidessä Euroopan maassa. Teoksessa *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. P. Kyrö, H. Lehtonen & Toim. K. Ristimäki. Tampere: Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, 278 - 302.
- Alasuutari, P. 2011. *Laadullinen tutkimus*. 4. uud.p. Tampere: Vastapaino.
- Also, G. & Isaksen, E. 2012. Closing the gender gap? Entrepreneurial training and entrepreneurial intentions among male and female youth. Viitattu 7.3.2014.
[Http://pyk2.aalto.fi/ncsb2012/Alsos.pdf](http://pyk2.aalto.fi/ncsb2012/Alsos.pdf)
- Asteljoki, S. 2010. Ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveystieteiden palvelutoiminta yrittäjämäisen ja yhteistoiminnallisen toimintatavan rajapinnassa. Turku: Turun yliopisto. Väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta. Viitattu 18.3.2014.
[Https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/64115/diss2010asteljoki.pdf?sequence=1](https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/64115/diss2010asteljoki.pdf?sequence=1)
- Bae, T. J., Qian, S., Miao, C. & Fiet, J. O. 2014. The Relationship Between Entrepreneurship Education and Entrepreneurial Intentions: A Meta-Analytic Review. *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. 38, No. 2, 217 - 254. Viitattu 28.3.2014.
[Http://www.jamk.fi/kirjasto](http://www.jamk.fi/kirjasto), Nelli-portaali, ABI.
- Cope, J. 2005. Toward a dynamic learning perspective of entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol.29, No. 4, 373 - 397.
- Eronen, A. 2012. Oppilaitososuuskunta yrittäjyyskasvatuksen oppimisympäristönä. Pro gradu-tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden yksikkö. Viitattu 20.1.2014.
[Http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/83812/gradu06093.pdf?sequence=1](http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/83812/gradu06093.pdf?sequence=1)
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- European Commission. 2009. Flash Eurobarometer. Entrepreneurship in the EU and beyond A survey in the EU, EFTA countries, Croatia, Turkey, the US, Japan, South Korea and China Analytical report.
[Http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_283_en.pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_283_en.pdf).

Euroopan Komissio. 2013. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Yrittäjyys 2010 toimintasuunnitelma. Uutta kipinää Euroopan yrittäjyyteen. Viitattu 31.1.2014.

[Http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0795:FIN:FI:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0795:FIN:FI:PDF)

Gibb, A. A. 1993. The Enterprise Culture and Education. Understanding Enterprise Education and its Links with Small Business, Entrepreneurship and Wider Educational Goals. *International Small Business Journal*, Vol. 11, No. 3, 11 - 34.

Gibb, A. 2011. Concepts into practice: meeting the challenge of development of entrepreneurship educators around and innovative paradigm. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, Vol. 17, No. 2, 146 - 165. Viitattu 16.2.2014.

[Http://www.jamk.fi/kirjasto](http://www.jamk.fi/kirjasto), Nelli-portaali, Emerald.

Gibb, A. 2005. The future of entrepreneurship education- determining the basis for coherent policy and practice? Teoksessa P. Kyrö & Toim. C. Carrier. The dynamics of learning entrepreneurship in a cross-cultural university context. *Entrepreneurship Education Series 2*. Tampere: University of Tampere, 44 - 67.

Gibb, A. 1997. Small Firm's Training and Competitiveness. Building Upon the small business as a learning Organization, *International Small Business Journal*, Vol. 15, No. 3, 13 - 29.

Gustafsson-Pesonen, A. & Kantanen, M. 2013. Yrittäjyyskasvatuksesta tukea oppilaitosten innovaatioiden edistämiseen. Teoksessa Hiutaleita KINOSTamassa - oppilaitosten innovaatiotoiminta. E. Kuoppala ja P. Hytinkoski, 20 - 26. Viitattu 3.2.2014.

[Https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/65957/URNISBN9789515883926.pdf?sequence=1](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/65957/URNISBN9789515883926.pdf?sequence=1)

Haanpää, L. & Tuppurainen, S. 2012. Nuoret yrittävät. Vastuullisuus, joustavuus ja mahdollisuudet yrittäjyydessä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Haataja, A., Hietanen, L., Järvi, T & Tompuri, H. 2009. Kohti yrittäjyysvalmiuksia – Päätöksenteon oppiminen systeemisessä oppimisympäristössä. Teoksessa J. Kansikas & P. Kyrö & J. Seikkula-Leino & Toim. T. Römer-Paakkanen Yrittäjyyskasvatuksen muotoutuva maisema – Yrittäjyyskasvatuksen identiteettiä rakentamassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston taloustieteiden tiedekunta, 108 - 144.

Heinilä, H., Kalli, P. & Toim. Ranne, K. 2009. Tutkiva oppiminen ja pedagoginen asiantuntijuus. Saarijärvi: OKKA-säätiö.

Henry, C. & Treanor, L. 2012. Exploring entrepreneurship education within veterinary medicine: can it be taught? *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol. 19, No. 3, 484 - 499. Viitattu 1.3.2014. [Http://www.jamk.fi/kirjasto](http://www.jamk.fi/kirjasto), Nelli-portaali, Emerald.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

- Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud.p. Helsinki: Tammi.
- Hollo, M. & Kinnunen, E. 2010. Yrittäjyys opetussuunnitelmissa. Opetushallituksen luento 25.3.2010 Sedu-seminaarissa Seinäjoella. Järjestäjä Koulutuskeskus Sedu.
- Huuskonen, V. 1992. Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu. Turku: Turun kauppakorkeakoulu.
- Hytinkoski, P. 2013. Opiskelijaosuuskunnat; oppimista ja yrittäjyyttä. Teoksessa Hiutaileita KINOSTamassa - oppilaitosten innovaatiotoiminta. E. Kuoppala ja P. Hytinkoski, 33 - 36. Viitattu 17.3.2014.
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/65957/URNISBN9789515883926.pdf?sequence=1>
- Hytti, U. & O’Corman, C. 2004. What is “enterprise education”? An analysis of the objectives and methods of enterprise education programmes in four European countries. Education and Training, Vol. 46, No. 1, 11 - 23. Viitattu 17.2.2014.
<http://www.jamk.fi/kirjasto>, Nelli-portaali, Emerald.
- Hägg, O. 2011. Yrittäjyysvalmennus ja yrittäjäidentiteetti. Tampere: Tampereen yliopisto. Väitöskirja. Kasvatustieteiden yksikkö. Viitattu 14.4.2014.
<https://uta17-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/66758/978-951-44-8462-9.pdf?sequence=1>
- Ikonen, R. 2006. Yrittäjyyskasvatus, kansalaisen taloudellista autonomiaa etsimässä. Jyväskylä: Minerva Kustannus.
- Inkinen, K. & Karjalainen, M-M. 2012. Osuustoiminnan juurilla. Aatteen sankareita vai veijareita? Pellervo-Seura ry. Porvoo: Uusimaa Oy.
- Joensuu, S., Varamäki, E., Viljamaa, A. Heikkilä, T. & Katajavirta, M. 2014. Yrittäjyysai-
komukset, yrittäjyysaikomusten muutos ja näihin vaikuttavat tekijät koulutuksen aikana. Painossa. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu.
- Joensuu, S. Viljamaa, A. Varamäki, E. & Tornikoski, E. 2013. Development of entrepreneurial intention in higher education and the effect of gender - a latent growth curve analysis. Education + Training, Vol. 55, No. 8/9, 781–803. Viitattu 20.2.2014.
<http://jamk.fi/kirjasto>, Nelli-portaali, Emerald.
- Juutinen, H., Stenström, Å. & Vuori, R. 2011. Tehokas omistajahallinto. Osuuskunnan hallintohenkilön käsikirja. Helsinki: Pellervo-Seura.
- Järvi, T. 2013. Yrittäjyyden oppiminen ammatillisella toisella asteella. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 109. Viitattu 11.2.2014.
http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/87811/J%C3%A4rvi_actaE_109.pdf?sequence=1

- Kaenzig, R., Hyatt, E. & Anderson, S. 2007. Gender Differences in College of Business Educational Experiences. *Journal of Education for Business*, Vol. 83, No. 2, 95 - 100. Viitattu 14.4.2014. [Http://jamk.fi/kirjasto](http://jamk.fi/kirjasto), Nelli-portaali, ABI.
- Kamensky, M. 2010. Strateginen johtaminen menestyksen timantti. Hämeenlinna: Talentum Media Oy.
- Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Karhu, S. 2013. Osuustoiminta liiketoimintamuotona. *PTT-katsaus* 1, 5 - 9.
- Koiranen, M. & Peltonen, M. 1995. Yrittäjyyskasvatus. Ajatuksia yrittäjyyteen oppimisesta. Valkeakoski: Konetuumat.
- Koiranen, M. & Pohjansaari, T. 1994. Sisäinen yrittäjyys. Innovatiivisuuden, laadun ja tuottavuuden perusta. Tampere: Konetuumat.
- Koiranen, M. 1993. Ole yrittäjä. Ulkoinen ja sisäinen yrittäjyys. Tampere: TT-kustannustieto.
- Korhonen, M., Komulainen, K. & Rätty, H. 2010. Kenestä on yrittäjäksi? Mukaan ottavat ja erottelevat yrittäjämäisen oppilaan tulkinnat peruskoulun opettajilla. Teoksessa *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Toim. K. Komulainen, S. Keskitalo-Foley, M. Korhonen ja S. Lappalainen. Jyväskylä: Vastapaino, 37 - 71.
- Koulutuskeskus Sedu. 2014. Viitattu 26.2.2014. [Http://www.sedu.fi](http://www.sedu.fi).
- Kujala, A. 2012. Sosiaalinen franching työllistää kestävästi. *Osuustoiminta* 6, 46.
- Kumara, S. A. & Vasantha, S. C. 2009. Entrepreneurial Characteristics Among Business Management Students: An Empirical Study. *ICFAI Journal of Management Research*, Vol. 8, No. 6, 7 - 29. Viitattu 14.3.2014. [Http://jamk.fi/kirjasto](http://jamk.fi/kirjasto), Nelli-portaali, ABI.
- Kyrö, P. 2004. Tutkimusprosessi valintojen polkuna. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kyrö, P., Lehtonen, H & Ristimäki, K. 2007. Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy -Juvenes Print.
- Kyrö, P. & Ripatti, A. 2006. Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Laatu ja arviointi. 2014. Koulutuskeskus Sedun sisäisellä intranet sivuilla. Viitattu 15.2.2014. [Http://www.sedu.fi/](http://www.sedu.fi/), Intranet.
- Laatupalkinnot yrittäjyyden edistämisestä neljälle oppilaitokselle. 2013. Viitattu 20.2.2014. [Http://www.oph.fi/ajankohtaista/101/0/laatupalkinnot_yrittajyyden_edistamisesta_neljalle_oppilaitokselle](http://www.oph.fi/ajankohtaista/101/0/laatupalkinnot_yrittajyyden_edistamisesta_neljalle_oppilaitokselle)
- Lassila, H. 2008. Yrittäjyyskasvatus sosiaalisen pääoman valossa. *Aikuiskasvatus* 3, 196 - 200.

Lassila, H. 2006. Yrittäjyyden tarkastelua. Yrittäjyysasenteet ja yrittäjyysintentiot amk-opiskelijoiden keskuudessa. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta, aikuiskasvatus. Viitattu 8.3.2014.

[Http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/93665/gradu01220.pdf?sequence=1](http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/93665/gradu01220.pdf?sequence=1)

Leinonen, N., Partanen, T. & Palviainen, P. 2002. Tiimiakatemia. Tositarina tekemällä oppivasta yhteisöstä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Leppänen, U. 2013. Osuuskunta oppilaitoksessa - opiskelijasta yrittäjäksi. Asiantuntijan luento 15.4.2013 Tampereen seudun osuustoimintakeskuksessa. Järjestäjänä Yhdessä yrittämään! -hanke, Työ- ja elinkeinoministeriö ja Tampereen seudun osuustoimintakeskus.

Leskinen, P-L. 2000. Yrittäjyyttä etsimässä. Helsinki: Edita.

Liikala, A. 2010. Yhdessä yrittämällä eteenpäin. Katsaus osuustoimintaan ja satakuntalaiseen työosuuskuntaan. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu. Viitattu 7.3.2014.

[Http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/17141/2010_D_1_Osuuskunnat_Liikala.pdf?sequence=1](http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/17141/2010_D_1_Osuuskunnat_Liikala.pdf?sequence=1)

Luukkainen, O. & Wuorinen, J. 2002. Yrittävä elämänsäsenne. Kasvaminen yksilönä ja yhteisönä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Maistraatti 2014. Viitattu 11.3.2014. [Http://www.maistraatti.fi](http://www.maistraatti.fi)

Melin, K. 2006. Motivaattiorakenteen erot yrittäjyysintentioprosessin yhteydessä. Teoksessa J. Halttunen, T. Toivola, L. Tuomi & Toim. E. Varamäki. Tulevaisuuden yrittäjä. Tutkittuja näkökulmia kasvuun ja menestykseen. Helsinki: Edita, 52 - 71.

Mwasalwiba, E.S. 2010. Entrepreneurship education: a review of its objectives, teaching methods and impact indicators. Education and Training, Vol. 52, No. 1, 20 - 47. Viitattu 14.2.2014. [Http://jamk.fi/kirjasto](http://jamk.fi/kirjasto), Nelli-portaali, EBSCO.

Oksanen, J. 2013. Yrittäjävalmiudet ja niiden oppiminen: perustaja- ja jatkajayrittäjien käsityksien eroja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. Jyväskylä studies in business and economics 134. Viitattu 2.3.2014.

[Https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/42387](https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/42387)

Oksanen, M. 2012. Opiskelijoiden yrittäjyysvalmiuksien kehittymisen tukeminen suomalaisessa tekniikan korkeakoulutuksessa. Tekniikan akateemiset TEK. Viitattu 14.4.2014.

[Http://www.tek.fi/cm/brower?id=workspace%3A//SpacesStore/15480ad6-e33b-45d3-874c-68b779e2a3c4%3B1.0](http://www.tek.fi/cm/brower?id=workspace%3A//SpacesStore/15480ad6-e33b-45d3-874c-68b779e2a3c4%3B1.0)

Onstenk, J. 2003. Entrepreneurship and vocational education. European Educational Research Journal, Vol.2, No. 1, 75 - 79. Viitattu 18.2.2014.

[Http://www.worlds.co.uk/pdf/freetoview.asp?j=eerj&vol=2&issue=1&year=2003&article=6](http://www.worlds.co.uk/pdf/freetoview.asp?j=eerj&vol=2&issue=1&year=2003&article=6) Onstenk EERJ 2 1

Opetushallitus. 2012. Ammatillisten perustutkintojen perusteiden toimeenpano. Ammatillisena peruskoulutuksena ja näyttötutkintona. Viitattu 26.2.2014.

[Http://www.oph.fi/download/142550 Ammatillisten perustutkintojen perusteiden toimeenpano.pdf](http://www.oph.fi/download/142550_Ammatillisten_perustutkintojen_perusteiden_toimeenpano.pdf)

Opetushallitus. 2010. Kotityö- ja puhdistuspalvelujen perustutkinto 2010. Ammatillisen perustutkinnon perusteet. Vaasa: Oy Fram Ab.

Opetushallituksen verkkouutinen. 2013. Yrittäjyys on ennen kaikkea asenne. Viitattu 1.3.2014.

[Http://www.oph.fi/ajankohtaista/verkkouutiset/101/0/yrittajyys on ennen kaikkea asenne?language=fi](http://www.oph.fi/ajankohtaista/verkkouutiset/101/0/yrittajyys_on_ennen_kaikeaa_asenne?language=fi)

Opetusministeriö. 2009. Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat. Helsinki: Yliopistopaino.

Osuuskuntalaki 14.6.2013/421. Valtion säädöstietopankki. Kotisivut. Viitattu 6.3.2014. [Http://www.Finlex.fi](http://www.Finlex.fi)

Osuuskunnan perustajan opas. 2010. Osuuskunta - yhteinen yritys saa ideasi toimimaan. Toim. J. Lehto. 3. uud. p. Helsinki: Pellervo-Seura ry.

Osuustoiminnan neuvottelukunta. 2008. Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000-luvulle. Kansainvälisen Osuustoimintaliiton osuustoiminnan identiteettiä koskeva kannanotto. Kannanoton tausta. Viitattu 6.3.2014.

[Http://77.86.226.107/storage/tietopankki/osuust_periaatteet.pdf](http://77.86.226.107/storage/tietopankki/osuust_periaatteet.pdf)

Osuustoiminnan neuvottelukunta. 2005. Osuustoiminta vastuullista Suomalaista omistajuutta. Helsinki: Pellervon julkaisupalvelu.

Peltonen, K. 2007. Tiimiopetus yrittäjyyskasvatuksen ohjausmenetelmänä. Teoksessa Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. Kyrö, H. Lehtonen & Toim. K. Ristimäki. Hämeenlinna: Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, 214 - 249.

Perälä, T. 2013. Osuuskuntatoiminta Sedussa. Infopaketti tammikuu 2013. Koulutuskeskus Sedu.

Pihkala, J. 2008. Ammattikorkeakoulutuksen aikaiset yrittäjyysintentioiden muutokset. Helsinki: Yliopistopaino. Viitattu 20.3.2014.

[Http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm01.pdf?lang=fi](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm01.pdf?lang=fi)

Piiksi, K. 2007. Yrittäjyyden on-line ympäristöjen käytettävyyden arviointi. Teoksessa Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. P. Kyrö, H. Lehtonen & Toim. K. Ristimäki. Hämeenlinna: Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, 304 - 331.

Pöyhönen, S. 2013. Osuuskunta ja osuuskuntalaki. Helsinki: Talentum.

Rae, D. 2011. Yliopistot ja yrittäjyyskasvatus: vastaus uuden aikakauden haasteisiin. Teoksessa Yrittäjämäinen oppiminen: Tavoitteita, toimintaa ja tuloksia. J. Heinonen, U. Hytti & Toim. A. Tiikkala. Turku: Turun yliopisto, 38 - 69.

- Rae, D. 2009. Connecting entrepreneurial and action learning in studentinitiated new business ventures; the case of SPEED. *Action Learning: Research and Practice*, Vol. 6, No. 3, 289 - 303.
- Remes, L. 2007. Yrittäjyyskasvatus ja oppimismenetelmät. Teoksessa Yrittäjyyskasvatus kouluissa. M. Suvanto, J. Halme & Toim. S. Leväniemi. Turun yliopisto, Rauman opettajankoulutuslaitos, Sat@Oppi, 22 - 23.
- Repo, T. 2013. Osuuskuntien kirjo laajenee. *Osuustoiminta* 1, 47.
- Repo, T. 2012. Akateemiset osuuskunnat saavat nostetta. *Osuustoiminta* 6, 45.
- Revans, R. 1982. *The origin and growth of action learning*. London: Chartwell Bratt.
- Ristimäki, K. 2004. Yrittäjyyskasvatus. Hamina: Oy Kotkan kirjapaino Ab.
- Römer-Paakkanen, T. 2007. Korkeakouluopiskelijoiden käsityksiä yrittäjän ammatista uravaihtoehtona. Teoksessa P. Kyrö, H. Lehtonen & Toim. K. Ristimäki. Hämeenlinna: Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, 172 - 195.
- Seikkula-Leino, J. 2009. Kumppanuusmalli vahvistamassa aikomuksia yrittäjyyskasvatukseen. Teoksessa Yrittäjyyskasvatuksen muotoutuva maisema- Yrittäjyyskasvatuksen identiteettiä rakentamassa N:o 176. J. Kansikas, P. Kyrö, J. Seikkula-Leino, & Toim. T. Römer-Paakkanen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 52 - 64.
- Tonttila, K. 2001. Mitä mieltä yrittäjyydestä? Yliopistosta valmistuvien nuorten asenteet yrittäjyyteen ja itsensä työllistämiseen. Helsinki: Palmenia.
- Troberg, E., Ruskovaara, E. & Seikkula-Leino, J. 2011. The State of Co-operative Entrepreneurship Education in Finland: an Exploratory Study. *International Journal of Co-operative Management* Vol. 5, No. 2, 47 - 59. Viitattu 18.3.2014.
<http://www2.le.ac.uk/departments/management/documents/research/research-units/umbo/IJCM%20July%202011%20september%20update.pdf>
- Tuomi, J. 2007. *Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen*. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2011. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Vilka, H. 2005. *Tutki ja kehitä*. Helsinki: Tammi.
- Vuorela, S. 2005. Haastattelumenetelmät. Teoksessa Käytettävyytutkimuksen menetelmät. S. Ovaska, A. Aula & Toim. P. Majoranta. Tampere: Tampereen yliopisto, 37 - 52.

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelurunko opiskelijoille

Taustatiedot

Haastateltavan opiskelijan tiedot: sukupuoli, ikä, mitä opiskelee, minkälaisia työtehtäviä osuuskunnassa tehty

Teemat:

1. Yrittäjyysvalmiuksien oppiminen oppilaitososuuskunnassa

- Mitä valmiuksia yrittäjältä vaaditaan?
- Miten oppilaitososuuskunnassa opitaan yrittäjyysvalmiuksia?
- Arvioi tämän hetkisiä yrittäjyysvalmiuksiasi.
 - o Mitä yrittäjyysvalmiuksia olet oppinut?
 - o Mitä yrittäjyysvalmiuksia pitäisi oppia/opettaa enemmän?
- Mitä olet oppilaitososuuskunnassa oppinut yrittäjyydestä?
- Minkälaisia yrittäjyyteen liittyviä opintoja olet suorittanut osuuskunnassa?

2. Opiskelijan yrittäjyysaikomukset

- Asenteesi yrittäjyyteen? Miten asenteesi yrittäjyyttä kohtaan on muuttunut osuuskuntatoiminnan aikana? Lähipiirin yrittäjyys ja tuki yrittäjyysaikomuksille?
- Kuvaile tämän hetkisiä yrittäjyysvalmiuksiasi perustaa yritys (eli omaatko sellaiset valmiudet, että voisit halutessasi perustaa yrityksen)?
- Yrittäjyysaikomus ja halukkuus perustaa oma yritys, ja toimia yrittäjänä valmistumisen jälkeen tai myöhemmässä vaiheessa työuraa? Perustelut vastauksille.

3. Oppilaitososuuskunnan hyödyt, haasteet ja kehittäminen

- Miksi liityit oppilaitososuuskuntaan? Mitä odotit saavasi/oppivasi? Mitä olet saanut/ oppinut?
- Kannattaako oppilaitososuuskuntaan liittyä? Mitä hyötyä opiskelija saa?
- Millaisia haasteita osuuskuntatoiminnassa on ilmennyt? Miten niihin pitää puuttua?
- Minkälaista osaamista, tietoa ja tukea olisit kaivannut lisää?
- Miten kehittäisit oppilaitososuuskuntatoimintaa ja yrittäjyyden oppimista?

Liite 2. Teemahaastattelurunko opettajille

Taustatiedot

Haastateltavan opettajan tiedot: sukupuoli, opettajaikä, oma rooli oppilaitososuuskunnassa

1. Yrittäjyysvalmiuksien oppiminen Koulutuskeskus Sedun oppilaitososuuskunnissa

- Miten oppilaitososuuskunnassa opitaan yrittäjyysvalmiuksia?
- Arvioi opiskelijoidesi tämän hetkisiä yrittäjyysvalmiuksia ja niiden kehittymistä.
 - o Millaisia muutoksia on tapahtunut?
 - o Mitä yrittäjyysvalmiuksia pitäisi oppia/opettaa/kehittää enemmän?
- Mitä opiskelijasi oppivat yrittäjyydestä?
- Minkälaisia yrittäjyyteen liittyviä opintoja opiskelijasi ovat suorittaneet osuuskunnassa?

2. Opiskelijan yrittäjyysaikomukset

- Arvioi opiskelijoidesi asennetta ja halukkuutta ulkoiseen yrittäjyyteen? Onko tapahtunut muutoksia osuuskuntatoiminnan aikana?
- Arvioi opiskelijoidesi yrittäjyysvalmiuksia perustaa oma yritys opintojen päätyttyä?

3. Oppilaitososuuskunnan hyödyt, haasteet ja kehittäminen Koulutuskeskus Sedussa

- Kannattaako oppilaitososuuskuntaan liittyä? Mitä hyötyä opiskelijasi saa?
- Millaisia haasteita on ilmennyt? Miten niihin pitää puuttua?
- Miten kehittäisit oppilaitososuuskuntatoimintaa ja yrittäjyyden oppimista?